

VARPO DŪŽIAI

VARPO DŪŽIAI

Laisvės kovotojų kūrybos antologija

Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga

“VARPAS”

2001

UDK 888.2-K
Va-303

ISBN 9986-9072-1-7

© Antologijos autoriai

KŪRYBINIO NERIMO AIDAI

*... Išplėš iš rankų kalaviją, iš namų išvys,
Ir vėliavos į gedulingą maršką supsis, juodą,
Tiktai vaidilos naujo nieks nenutildys -
Jisai ir pančiuose ritmuos tau laisvės odę...*

Likimas niekada nelepino lietuvio. Iš visų pusių tykojo priešai, sprangi žemdirbio duona marino alkį, lietus plovė išvargusius sąnarius. Bet giliai, krūtinėje plazdėjo svaigus nerimas, išsiliedavęs liūdnoje, svajingoje savo kūrybos dainoje. Prie lopšio motinos niūniavo kūdikiams savo sukurtas lopšines, sekė pasakas. Žavėjosi mūsų liaudies kūryba vokiečių poetai Šileris ir Gėtė...

Kai rudieji ir raudonieji okupantai buvo išplėšę laisvę, lietuvio dvasios jiems nepavyko užgniaužti. Partizanų bunkeriuose, kalėjimų kamerose, tremtinių lūšnose, ant popieriaus skiaučių, pageltusių sąsiuvinio lapų pavergti, bet nepalūžę ir kovojantys lietuviai posmavo laisvės odę, rūsčiuose pasakojimuose liejo savo širdgėlą ir išsivadavimo siekį. Ir jie, tie iš dvasios gelmių besiveržią žodžiai, tarsi varpo dūžiai, beldėsi į pavergtos tautos širdį ir protą.

Sulaukėme laisvės dienų. Bet neužmiršti to, kas slėgė mus, kas žadino mumyse ryžtą, kas rodė mums šviesų žiburėlį. Ir ne vien praeities prisiminimai kursto dvasios nerimą. Tikėjimas gražesne ateitimi, šimtmečių tautos dvasios virpulys suspietė į "Varpo" pastogę būrelį literatūros mylėtojų. Tai ne profesionalai, nenuskynę laurų Parnaso viršukalnėje, bet vis tik nuoširdaus, tyro jausmo bylotojai. Jiems buvo užtrenktos Lietuvoje besišlaistančių pavergėjų redakcijų ir leidyklų durys. Tokiomis sąlygomis jie gal nepajėgė imantriai išvystyti savo nerimo balsą, kuris pajėgtų įsilieti į rafinuotų balsų okeaną. Bet jis, tas balsas, kaip varpo dūžiai turi priminti tos gadynės ir tos kartos atodūsius, skelbti šviesesnio rytojaus troškimą.

Antologijoje - Lietuvos- laisvės kovotojų sąjungos leidinio "Varpo" bendradarbių ir jo bičiulių kūryba. Tikimės, kad skaitytojai išgirs jos akordus, kaip tolimo Laisvės varpo dūžius. Išgirs ir pajus to kūrybinio nerimo ugnį, tebešildančią mūsų dvasią ir šaukiančią nenurimti, kloti savo tautai kelią į dar gražesnę ateitį.

Sudarytojas

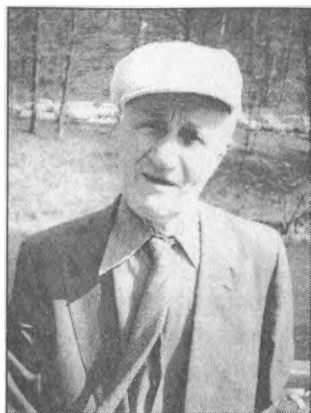
PETRAS AVERKA

Petras Averka - rašytojas prozininkas, žurnalistas - gimė 1918 m. rugpjūčio 17 d. Pietryčių Lietuvos pakraštyje, girių apsuptyje esančiame Musteikos kaime, gausioje eigulio Simono Averkos šeimoje.

Būdamas pats jauniausias šeimoje daug patyrė vargo padėdamas motinai ūkio darbuose. Sulaukęs vos 2 metų neteko tėvo. Anksti teko ganyti gyvulius po Čepkelių raistą, o žiemos metu lankyti Musteikos kaime profesoriaus T. Ivanausko įsteigtą "Ryto" mokyklą. Po to, kaip gabų moksleivi Kabelių klebono ir mokytojų rekomenduojamą, priima į Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnaziją. Čia jis pradeda rašyti daug novelių, kurios spausdinamos laikraščiuose ir žurnaluose: "Jaunimo drauge", "Vilniaus rytojuje", "Vilniaus aide", "Lietuviškame bare". Tai novelės "Dėl duonos kąsnio", "Blaivėja akiračiai", "Motina" ir kelios dešimtys kitų.

Būdamas gimnazistas P. Averka daug sportuoja. 1938 m. dalyvauja pasaulio lietuvių Kaune vykusioje olimpiadoje. Čia patiria neišdildomų patriotinių išpūdžių, kurie paliko visam gyvenimui. Kauniečiai ant rankų neša jų mokytoją, apgynusi lietuvių garbę dvikovoje su lenkų karininku, P.Žižmarą. Visų dalyvavusių akyse buvo ašaros. Vilniečiai vaikai pirmą kartą pamatė laisvąją Tėvynę, o Lietuva juos pasitiko kaip tikrus savo sūnus. Taip giliai jaunimui tais laikais buvo įskiepytas Tėvynės meilės jausmas, kad jis išliko tos kartos žmonių širdyse visam gyvenimui.

Baigęs gimnaziją 1939 m. P. Averka siunčiamas į Varšuvą lenkų kalbos ir literatūros studijuoti su jam iš Lietuvos fondo

paskirta 200 lenkiškų zlotų stipendija. Ten jis priimamas be egzaminų, tačiau prasidėjęs II pasaulinis karas sutrukdo. Rytų Lietuvos lenkiškąją okupaciją pakeičia bolševikinė. Kraštas anapus Ūlos upės palieka vėl už Lietuvos ribų, nors Vilnius grąžinamas Lietuvai. Visi dzūkai pasirašo už prijungimą šių žemių prie Tėvynės Lietuvos. Vokiečių okupacijos metais P.Averka parašo straipsnį “Kaip dzūkai bėgo iš raudono rojaus”, kuris “Vilniaus balse” buvo atspausdintas vedamuoju. Vėliau 1946 m., kai P.Averka studijavo VVU-e lietuvių kalbą ir literatūrą ir dirbo “Tiesos” redakcijoje, vyr. redaktorius Zimanas suranda archyvuose šį straipsnį ir perduoda sovietų saugumui. P.Averkai teko 8 metus patirti sovietinio lagerio kančias. Tačiau jo nepalaužė nei lenkai, kurie vertė užsirašyti lenku, nei kagėbistai, kurie kalbino bendradarbiauti. Jis praėjo visus sovietinio gulago pragarus ir liko patriotu, ištikimu savo Tėvynei.

Vokiečių okupacijos metais P.Averka mokytojauja Marcinkonių septynmetėje mokykloje. 1944 m. vasarą Rytų Lietuvoje buvo ypač neramu: ižūliai siautėjo Armijos Krajovos ir raudonųjų partizanų gaujos. Per plauką P.Averka išvengė susidorojimo, o jo brolis Juozas žuvo hitlerininkų konclageryje. Grįžęs iš gulagų dirba įvairiose įstaigose buhalteriu. Iš vokiečių kalbos išverčia S.Nalkovskos lenkų novelės antologiją “Gyvenimo versmė”. Visą laiką ypač po Lietuvos atgimimo, dalyvauja spaudoje, gindamas Tėvynės nepriklausomybę, paskelbia daug recenzijų, straipsnių.

Vienintelė jo svajonė: “Kad tik sulaukčiau, kad Lietuvai būtų nors kiek lengviau... Kaip puola ją visokio plauko persidažę dedepistai...”.

M. Vaščilaitė
(“Varpas”, 1988 m. Nr. 8-9)

VARNAI PAVASARĮ NEŠĖ

Vėjas šėlo, siausdamas aplink namą. Namas stovėjo vienišas. Pro langus, geležimi išnarpliotus, žvelgė į sustingusią nakties klaikumą žmonės. Prisišlieję sukritusiais veidais prie užšalusių stiklų išvargusiomis akimis tingiai sekiojo šiaudą, kurį, kaip gyvenimas žmogų, blaškė į visas puses speigus vėjas.

Vienas jų atsitraukė nuo lango ir atatupstas prislinko prie krosnelės. Ištiestomis rankomis jis tarsi glėbesčiavo šilumą. Šildėsi. Tačiau karštis spigino dar labiau už šaltį. Jis traukėsi asla toliau. Bet už pečių šaltis vėl stūmė arčiau ugnies.

- Pusė šyla, pusė šąla, - galvoja jis, traukdamas po savim kojas.

Gėstančios žarijos įkaitino iki svaigulio veidą ir kelius. Jis atlošia galvą ant pečių ir klausosi. Už lango sienomis čiuožia gailiai spiegdamas vėjas. Už mūro nuogi medžiai plikomis šakomis kažkam mojuoja, o įšalusios žvaigždės pro geležį ir stiklus prievarta skverbiasi blukion vidaus tamsumon.

Taip buvo aną vakarą tuose namuose, kur žmonės tūno vieniši, be išsiilgusiųjų savų namiškių, bičiulių ir kaimynų. Galva jo dar labiau nusvyra ant pečių, o akys, nors primerktos, išmeigtos į lubas, paskendusias tamsoje. Jis stengiasi aitrinti žvilgsnį, smeigia jį vis atkakliau, stengdamasis prasmigti pro tamsą prie aprūkusių kameros lubų... Gėstančios žarijos iki alpulio kaitina suglebusį kūną. Visai sustabėjęs už tiršto tamsos sluoksnio kameros lubose tebeieško svajonės. Ir ten, rodos, blyksteli taip laukta įvairiaspalvė juosta. Lubos? Lyg tai švytėte švytėtų nuostabi laumės juosta... Ar tai Ji?!

Jis svaigsta pasakų vizijoje. Mato ten gyvenimą: iš jo atimtus žmones, gimtąjį kraštą, lygumas ir laukus, kurių vagomis ir atoguliais gaivus žydinčio pavasario vėjas šėlsta... Ten pat upė, drėkindama pievas ir dirvonus, išsiliejusi su pavasariu veržiasi per visą Lietuvą į neris - nemunas...

Tokio pavasario sekmadienio pavakarėje ir jis ūbaujančiu kaimu eina ten, kur jaunimas pavasariu džiaugias, kur dviskersinis kryžius, beržų ar liepų ir klevų viršūnės pranokęs, po apylinkę rūpestingai žvalgosi, tarsi grožisi naujutėlės mokyklos baltais sienojais. Jis vėl mato linksmą savo jaunimo pavasario šurmulį: jie gyvena pavasario džiaugsmiais ir viltim, kad rytoj - bus geriau!

- Sveikos mergaitės, sveiki vyrai, - labinasi jis.

- Sveikas, sveikas, - aidu atsišaukia pasveikintieji. O armonika kviečia suktiniui. Ir jis kartu su visais pasileidžia ratu. Šoka, kol saulė už sprogstančių medžių nuslysta. Visi susiburia prie kryžių. Užtraukia dainą. Tą pavasarį pirmą kartą visi kartu sudainuoja.

- Dar neseniai mes galėjom bent truputį laisviau mokytis, o dabar ir to netenkam, - aiškina. Visi supranta, kad pančiai pavergėjo nuolat vis skaudžiau suveržiami.

- Taigi dabar reikia dar daugiau dainuoti. Daina mus jungs. Visą pavasarį, vasarą rudenį gimtinės miškai, laukai, Paežeriai teskamba sava daina. Ji pagaus visą kraštą pažadins tuos, kurie snūduriuoja dirvonuose, kurie, netekę savo žagrės, pasimetę, suklupo vagoje, nieiško vilties bendram reikalui. Lietuviška daina tebūnie mūsų motinų šventa malda, testiprina mus kelyje į gyvenimą...

Jaunimas gerte gėrė jo žodžius, o akimis lydėjo besileidžiančią saulę. Ir šventa ilgesiu ta viltis ruseno jų širdyse.

Toks buvo pernykščio pavasario pavakarys jo gimtinėje. O ankstų rytą kai obelys dar svaigo baltuose žiedų nuometuose, jį išvežė. Jis nepajuto ir nematė daugiau nei pavasario, nei vasaros. Pro grotuotus langus jis tik širdyje juos lydėjo, kaip laisvėje ilgesingai lydėdavo išskrendančias gerves. Dienos, suveltos į slogų vienumą tingiai vilkosi iki lemtingos dienos. Tada jam pranešė, jog baudžiamas už tai, kad kvietė žmones ginti gimtosios žemės teisę laisvai dainuoti, laisvai gyventi. Jį

nuvežė už miesto ir paliko to vienišo pastato prišnerkštoje kameroje.

Pasvirusi jo galva dusliai ir bejėgiškai kaukštelėjo į mūrą. Atkutęs žvilgtelėjo į gęstančias žarijas. Pažarstė. Tosios ėmė vėlei kaitint. Galva nukaro, o klaikus žvilgsnis, tarsi pakibo tarp grotų raizgalynės. Jis išvydo kalnus, pasakų medžiais apaugusius. Nuo tų kalnų pūtė įstabūs vėjai ir netrukus siautulingai ėmė draskyti grotuotus langus. Lyg ankstyvojo pavasario perkūnija trankėsi to vienišo namo palangėse. Ir tas perkūniškas vėjas, nors gaivus pavasariu, kibo prie grotų ir ėmė jas laužti... Netikėtai čia pat išniro rankos, kraujo latakais pasrūvusios, ir griebė žmogaus žvilgsnį į laisvės šviesą stabdančias grotas plėšti. Žaibo pliūpsnis vėl nušvietė langą. Atlėkė dvylika juodvarnių, nuvijo būrį arų, o išlaužtas grotas nunešė nežinia kur...

Rankos, krauju apkepusios, lėtai stingo, o žmogus - tasai jis - klaikiai išvertęs akis, tamsoje, tarsi, ieškojo pavasario - laisvės, kurią kažkas, rodos, čia pat vidun nešė...

Vėjas šaižiai tebespygaudamas čiuožinėjo pasieniais, blaškė lapus ir šiaudus, birbino langelio stiklų šukes. Rankos, įnertos tarp grotų, gūdžiai karojo. Pro išdaužytą langą įsiveržė vidurnakčio vėjas ir, paklaidžiojęs kameros tamsoje, lyg pabūgęs išspruko į naktį.

Ryte, kai vienišame pastate užsklęstas gyvenimas atkuto, kai sargas su duonos pluta ir vandeniu atėjo kameron, palangėje, tarytum, smalkėmis apdujęs, klūpojo nejudėdamas žmogus... Rankos, sustingusiu, suledėjusiu krauju apkepe, tiesėsi į išdaužytą langą...

- Varnai, o gal juodvarniai pavasarį nešė! Arus nuvijo, - tyliai, labai tyliai, kaip iš duobės, aidėjo.

Kai sargai jį pastatė svyruojantį, atbukęs žvilgsnis nuslinko langelio grotomis. Jose įsinėrusi viliojo saulėta ankstyvo pavasario diena...

MOTINA

Sėdėdamas šaltoje vienatvėje ir nuobodžiai sekdamas ištįsusias valandas, - visuomet prisimenu savąją motiną. Mintys, lydimos skaudaus ilgesio, grįžta į tėviškę.

Tada nuobodžios alkanų dienų valandos ima, kaip klaidingai miras, virpėti aitrios praeities vaizdų kaleidoskope.

Kaip Nemune vanduo, tyliai ir monotoniškai slenka dvidešimties pavasarių eilė. Vaizdai tieji, iškirpti iš praeities metų knygos - įvairūs.

Motina, vesdamosi mane, ūgtelėjusio piemens amžiuje, gražų Petrinių parytį į bažnyčią, kalba ir rodo:

- Aname, Petrulia, kalnelyje ilsisi tavasai tėvelis. Kai aš numirsiu, - ir mane šalia pakaskite...

Motiną nepaprastai mylėjau. Mylėjau ją didžia našlaičio meile. Todėl, kai ji primindavo apie savo mirtį, aš imdavau visa gerklę bliauti. Bijojau savo motutės, vienintelės augintojos, mirties labiau už viską.

Po pamaldų motina mane pavaišindavo skaniu Mejerio pyragu. Tatai man būdavo maloniausia. Po šių vaišių, būdavo, nuvedavo ji mane į kapus, prie tėvelio kapo, kuris buvo pakelės kertėje. Jokio antkapio ten nebuvo. Stovėjo tik apipuvęs ir samanomis apaugęs medinis kryželis, kurio išpurtusi viršūnė slėpė tankiuose jazminų ir rožių lapuose, kasmet ankstyvą pavasarį seselės Rožės naujai dauginamų ir tvarkomų.

Kapo pašalėje augo gražus klevelis, kurį dar piemenystės metais buvo pasodinęs brolis Juozapas.

Atėjusi prie kapo, motina atsiklaupdavo ir tą patį tyliai liepdavo man padaryti. Atsiklaupusi pusgarsiu kalbėdavo Angelą Dievo ir apsisverkdavo. Aš, žiūrėdamas į mamą, taip pat verkdavau. Aiškindavausi pasąmonėj, kad tėvelis buvęs labai geras, ką vėliau motina mums - man, broliui ir sesutei, - nuolat pabrėždavo.

Vakarėdavo. Ramių kapinių pušų ir beržų kamienai, besileidžiant saulei, skaisčiai nurausdavo. Per kapus ištiesdavo ilgi jujų šešėliai; tada motina, rūpestingai nusišluosčiusi giliai sulėkusius paakius kampu didelės skarelės, kurioje šventadieniais laikydavo stambiomis raidėmis išrašytą “Šaltinį” ir keletą skatikų pavargėliams už tėvelio sielą bei man pyragui, - tardavo:

- Antrą sūnel, pavasarį gyvenai, kai šičia prieš Dievo Kūną jį pakasėm. Amžinąjį atilsį duok jam Viešpatie, paliko mane ir jus visus didžiausiam varge...

Sutemose grįždavome namo. Motina ilgai ir daug pasakodavo, kaip mirė tėvelis, kaip aš tada, būdamas dviejų pavasarių kūdikis, elgiausi. Primindavo taip pat, kad jai mirus, mes visi vaikai, - brolis, sesuo ir aš, - turėsime pastatyti ant bendro savųjų gimdytojų kapo antkapį ir parašyti jame bent porą žodžių. Tokiais atvejais, iki ašarų sugraudintas gūdžiais mamos pasakojimais, širdyje tvirčiausiai žadėdavau ateityje pastatyti patį gražiausią antkapį ir blizgančiomis aukso raidėmis išrašyti jame savųjų gimdytojų vardus, kaip tatai buvo padaręs girininkas Barmus ant savo dukters kapo.

Metų ratai pašėlusiai sukos. Pavasariai, kaip saulėtą dieną ežere vaivorykštės, stebuklingomis gyvenimo spalvomis viliojo žmogaus širdį. Ašei augau ir vargano gyvenimo keliais klampojau keturioliktųjų metų pavasarį.

Kartą parvaręs bandą iš Gudošalies pievų, sutikau motiną tarpuvartėje.

- Petrulia, - kaip visuomet meiliai ir rūpestingai prabilo mama, - nusimesk nuo kojų vyžus ir atbėk pirkion. Mokytojas laukia.

Mokytojas visuomet man darydavo nepaprastą išpūdį. Jį pamatęs, ar net apie jį užgirdęs, imdavau drebėti ir kartu nekantrauti: “Ką jis pasakys?..”. Tą patį pergyvenau ir tada. Bailiai

pagriebęs ištiestą švelnią mokytojų o ranką pabučiavau. Tą mat, liepdavo daryti mama.

- Na, sveikas, Petrai. Po savaitės važiuojam Vilniun. Teks laikyti kvotimai į gimnaziją.

Nutirpau ir negalėjau susigriebti nė kuklaus „ačiū“ pasakyti: tai buvo man didelė staigmena ir, žinoma, dar didesnis džiaugsmas.

Kitą dieną išsivariau savo bandą su gramatika, kurią buvau gavęs iš mokytojo. Ji užėmė vietą krepšelyje šalia piemens lusto, kur pirmiau nešiodavausi senų kolekcijų laikraščius, - mėgiamiausią savo pramogą ganyklose.

Pas motiną ašei augau paskutinysis. Buvau jauniausias. Visus mus ji labai mylėjo. Tačiau aš, kaip jauniausias jos vaikas, daugiausia iš jos patyriau meilės. Išvažiuodamas mokytis, reiškia, rengdamasis į šviesesnį gyvenimą dažnai matydavau ją verkiančią. Nors žinojau, kad ji nepaprastai trokšta laimingos man ateities ir verkia tik iš didžios meilės, - aš pradžioje gaudindavausi, o vėliau pykdavau. Vėliau jau nenorėjau, kad mane motina mylėtų, nes to, jaučiau ir aiškinau, esu nevertas.

Besimokant metai slinko kitoje nuotaikoje. Apie motiną žinodavau tik per laiškus. Girdėdavau, kad nusilpo, sirguliuoja, tačiau tuo ilgai nesidomėjau. Gyvenimas priversdavo visa pamiršti, apie tai, kas liūdna nebegalvoti ir tuo nesirūpinti, nes mano gyvenimo pavasariai jau buvo pražydę. Todėl širdis mano motinai atšalo. Gal naujieji pavasariai pareikalavo iš manęs kitų jausmų?.. Pakanka to, kad retkarčiais grįžęs atostogų ir radęs savąją motiną, per greitai, tiesa, metų grandinės sulenktą, kaip seniau rūpestingą žvalią akyse ir patarimuose, mane pamačiusią gailiai verkiančią, - pykdavau, kaip labai negeras sūnus. Gerai žinojau ir jaučiau, kad jina, dėl tokio atbukimo savo mylimojo sūnaus širdyje dar didesnes gaudas liejo. Tatai man buvo visiškai

nesvarbu; buvau jau vyras, todėl savo nuotaikos nenorėjau drumsti nevyriškais įspūdžiais.

Mano gyvenimas ištįso ilgu vieškelio, o motinos - sutrumpėjo. Aš dar labiau suvyriškėjau. Širdyje jau nebebuvau tasai vaikutis, kuris baugiai su ašara blakstienose žvelgė į motinos ateitį - mirtį. Prisiminęs gi savo vaikystės pavasarių nuotaikas ir pažadus, kada be motinos nepajėgdavau ir nenorėjau aiškintis gyvenimo tikslo, lengvai, šaltai ir nuobodžiai, kaip teisėjas sprendimo metu, nutariau:

- Gyvenimas yra skirtas visiems. Kas jo dalį atsiima, jos daugiau neturi teisės reikalauti...

Vėliau savo mintijimo akiračius papildžiau jauno bandytojo trumpos gyvenimo praktikos išvadomis: buvau įsitikinęs, kad sūnaus meilė motinai baigias sujos pienu...

Gyvenimui užiant, kilo audra! Ginklas ėmė pasaulyje skinti kelią tiesai ir taikai. Prasidėjo karas. Jaunuoliai, kurių tarpan pakliuvo ir manasai brolis, palikę nedengtus kluonus ir neapartas rugienas, išėjo kažkur su ginklu.

Motina liko viena. Tada ji pasikvietė mane namo. Žinia, aš savo kalbose ir darbuose buvau dvidešimties pavasarių žmogus. Motina, be abejo, tai gerai jautė, tačiau ji ir toliau pasiliko geroji mano motina su didžia meile ir rūpesčiu dėl klaikaus ir netikro mano likimo anuo audringuoju metu. Tuo ji mane pagaliau parbloškė. Didžia motinos meile ji nulenkė mane, subrendusį ir mokytą, prieš savo nudirbtas rankas ir raukšlių vagomis išbraižytą veidą.

Aš tada amžiams įsikaliau, kad ji yra didelė motina.

Dabar, tūnodamas klaikioj vienatvėj, pasigendu šiltos motinos meilės. Nuožmiu skausmu sutviksi širdis, kai prisimenu

vieną rudens parytį, kada kelių milijonų žmonių širdys džiaugėsi visame pasaulyje teisės triumfališka pergale. Tada savo mintimis ir siekiais buvau Vilniuje. Tą pat gyveno ir mano motina, džiaugdamasi, deja, per anksti, laisvo gyvenimo viltimis...

Tačiau vieną rytą ji pažadino mane iš neramaus miego. Pabudęs, josios veide pastebėjau skaudų liūdesį ir kartu didelį susirūpinimą. Įdubę jos akys spindėjo neramiai šviesa. Sukritusią į tarpukaules ranką buvo paguldžiusi ant mano galvos.

- Kelkis, Petrulia, ir bėk... Pas mane tau jau - ne gyvenimas. Nežinau, gal Aukščiausias man bausmę skyrė, kad vienas ir antras sūnus turi mane palikti - kalbėjo ji tyliai ...

- Ne, mama, aš pasiliksiu! - Greit, tačiau, nutilau...

- Ne, sūneli, ne. Tau visas gyvenimas dar prieš akis. Aš gi jau perėjau savo gyvenimo dyglius ir rožes, artinuosi priejo galo... Neduok, Dieve, tu, vaikei, pagalvotumei, kad aš tave verčiu ieškotis geresnio gyvenimo. Ne... O, kad tu žinotum ir jaustum, kaip skauda man širdį, su tavim besiskiriant... Tiek, Viešpatie, turėjau iš tavęs, varge vystyto, skurde auginto, savo senystai vilčių.. Bet tu, vaikei, manęs jau nežiūrėk. Jei pajėgsi vienas, be mano žodžio eiti tiesiai gyvenimo takais, jei aplenksi jo pakelių purvus, jei nerašysi dygliuotų jaunystės rožių, - aš ir grabe, šalia tavo tėvelio pakasta, būsiu laiminga. Na, kelkis... Ir pasimelsk ten, prie Aušros vartų...

Nuo piemenystės buvau įsitėmijęs, kad mano mama moka labai gražiai kalbėti. Laiminga ji: tyriausius savo širdies jausmus sugebėdavo gražiausių žodžių išpinti.

Palangėje lašėjo smulkus spalio lietus. Medžiai tyliai ir gūdžiai ošė purvinoje rudens dienos brėkštoje.

Pasikėliau ir ėmiau palengva rengtis. Motina triūsė prie krosnies. Aiškiai mačiau, kai jai darbas dusliai veržės iš rankų, kai ji tyliai, labai tyliai vaikščiojo po pirkį ir, žodžiais

springdama, įprastu nuo seno būdu siūlė man šį tą pasiimti kelionėn.

Aną niūrų rudens rytą aš, išvykdamas išjos globos, ilgam ar nežinomam laikui, suklupau prieš ją- didžiąją savo motiną.

To lietingo rudens ryto negaliu užmiršti. Kiekvienas panašus rytas man primena anuos išpūdžius. Prieš mane atsistoja motina. Matau ją savųjų namų tarpuvartėje, prisidengusią akis ir laiminančią mane, žygiuojantį į naująjį pasaulį, kurio siena pietuose tėra... srauni Ūlos upė...

(“Vilniaus balsas”, 1939 m. gruodis, Nr. 47)

KĘSTUTIS BALČIŪNAS

(1928-1997)

Gimė Šakių raj., Karališkių km., ūkininko šeimoje. Baigęs Jurbarko gimnaziją dirbo mokytoju Kidulių progimnazijoje. 1948 m. gegužės mėn. buvo ištremtas į Krasnojarsko kraštą.

Čia įsteigė Sibiro lietuvių savitarpio pagalbos komitetą, slapta mokė tremtinių vaikus lietuvių kalbos ir

Lietuvos istorijos. Už tai 1949 m. buvo areštuotas ir nuteistas dešimčiai metų kalėjimo. Kalėjo Taišeto konclageriuose, kur dalyvavo pagrindžio veikloje. 1956 m. paleistas. Baigė Krasnojarsko farmacijos mokyklą. 1962 m. grįžo į Lietuvą. Atgimimo laikotarpiu dalyvavo Sąjūdžio veikloje.

Buvo Lietuvos politkalinių ir tremtinių sąjungos tarybos narys. Lietuvos laisvės kovotojų sąjūdžio narys, Žurnalistų draugijos narys, Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacijos komiteto narys, Pasaulinės geografų draugijos narys, Tėvynės

sąjungos narys. 15 knygų autorius ir bendraautorius. Periodinėje spaudoje išspausdino 300 eilėraščių. Savo straipsnius spausdino "Valstiečių laikraštyje", "Kauno dienoje", "Vorutoje", "Tremtinyje", "Varpe", "Dienovidyje", "Kultūros baruose", "Moksle ir gyvenime", "Mūsų gamtoje", "Europos lietuvių", "Ogonioke", "Aušroje", "Neues Leben" ir dar 32 laikraščiuose bei žurnaluose.

Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga
("Varpas" 1997 m. Nr. 10)

NETEKTIS

Siautė audros po mano Tėvynę,
Nešė negandą juodą, kančias,
Žuvo broliai, namų neapgynę -
Kas kapus jų dabar beatras?

Verkė žmonės prie kryžiaus suklupę,
Kas jų skausmą šiandieną supras?
Išsivarė sribokai sesutę -
Jos likimas atgal neparves.

Jie nužudė ir motiną seną
Prie pušelės, ten lauko gale,
Kai kovojantiems girioj sūneliams
Nešė duoną apgaubus skara.

Verkė žmonės prie kryžiaus suklupę,
Degė žaros skaudžiausia spalva...
Po audros, štai, nušvito saulutė
Ir Tėvynė pakilo gyva!

SĖJA

Iš už miško saulė kyla,
Eina vyras, greta vyro,
Rankos moja, kviečiai byra,
Pempės drumsčia ryto tylą:
“Gyvi, gyvi, sveiki gyvi...
sėja vyrai, kokie dyvai...”
Greit žaliuos čia kviečių laukas,
Jų užaugant laukia daug kas.
Reikia duonos, reikia peno,
Reik visiems, kas tik gyvena.
Eina vyras greta vyro,
Rankos moja, kviečiai byra!

1975 m.

BŪTIS

Tolumoj palinkęs kryžius
Ir balti balti beržai.
Taip smagu namo sugrįžus...
Gęsta tylūs vakarai...

Neseniai jaunystė žaidė,
Tartum vasara basa,
Užu miško leidos saulė,
Mėnesėlį kviesdama.

Neseniai virš balto sodo
Liejos vyturio ralia,
O šiandien šešėlis rodo -
Netoli būties dalia.

Liks tiktai palinkęs kryžius,
Kelios raidės ir data.
Liūdnas rekviem atklydęs
Ir giesmė nepabaigta.

1993 m.

DRAUGEI

Miegok rami tu, mano miela drauge,
Priskinsiu tau daug žydinčių gėlių.
O tavo miegą amžiną tesaugo
Nežemiškas choralas angelų.

Sapnuok ramiai tu amžinąjį sapną,
Tegul tau miego niekas netrukdytų,
Žvaigždė tava sužibusi užgeso,
O man su ja ir buvusi viltis.

1992 m.

TĖVIŠKĖS OBELIS

Suposi už lango obelis šakota,
Suposi už lango rausvi obuoliai,
Kiek čia pragyventa, kiek čia prisvajota,
Kurti čia drąsiausi ateities planai.

Čia kelius į mokslą obels žiedas puošė,
Čia į tolius vedė vingiuoti keliai,
O po daugel metų, vėl sugrįžus ošė
Obely paklydę vėjų sūkuriai.

Vėl gegužės rytą obels žiedas krito,
Po ilgų klajonių aš gimtam sode,
Daug kur pabuvota, daug ko iškentėta,
Sielą atgaivino žiedlapio rasa.

1966 m.

ETAPAS

Aplink taiga nerimsta, užia,
Šešėliai slankioja nakties,
Stovykloj sėdim susigūžę,
Tuoju etapan mus iškvies.

Tuoju grotuotas ešelonas
Tolyn į šiaurę nuvingiuos,
Badu, kur miršta mūsų broliai,
Ramybę rasdami kapuos.

Prie vartų sėdim susigūžę,
Komandos laukiam. Ach, išties,
Palaimink, Dieve, mūs dalužę,
Pagalbos ranką mums ištiesk...

URALO VĖJAS

Šaltas vėjas Uralo
Sniegu lipdo akis.
Kiek čia brolių sušalo,
Kas atspės, pasakys?

Šaltas vėjas Uralo.
Akys merkias, klaiku.
Krinta žmonės iš bado,
Pasiilgę namų.

Šaltas vėjas Uralo
Neša skausmą, kančias.
Kiek dar liko to kelio,
Kur jis mus benuves?

Klumpa kojos, parkritęs
Tarp ledinių laukų -
Vizijoj nuostabiausioj
Savo kaimą regiu.

Vyšnių žiedlapiams sningant,
Basas pievoj lekiu...
Ne, dar, Dieve, ne laikas.
Vėl keliuosi, einu.

TRAUKINIAI Į NEBŪTĮ

Nulinko jazminai po langu.
Nuvyto alyvų žiedai,
Palikę mūs tėviškę brangią.
Skubėjo tolyn traukiniai.

Skubėjo į ateitį juodą,
Į vargo ir skausmo dienas,
Kur siaubas ramybės neduoda
Ir žudo jaunystės svajas.

Kur žėri sniegynai be krašto,
Kur žūsta švelniausia daina,
Mirties kur Aukščiausiąjį prašo
Bevardė būtybė jauna.

Palikę mūs tėviškę brangią,
Skubėjo tolyn traukiniai,
Kai lenkės jazminai po langu
Ir vyto alyvų žiedai.

TREMTINIO DALIA

Sukasi už lango piktas šiaurės vėjas,
Klaidžioja po taigą amžina naktis, -
Tolyje paliko mano tėviškėlė...
Kaip į ją sugrįžti, kas bepasakys?

Budeliai prakeikti tėviškę sumynė,
Žudė mūsų brolius niekuo nekaltus,
Prie leduotų jūrų tolimo Taimyro
Lietuvai jie rengė amžinus kapus.

Tolyje paliko mano tėviškėlė...
Kaip į ją sugrįžti, kas bepasakys?
Tik ledynus blaško piktas šiaurės vėjas,
Šaltyje sustingo vieniša širdis.

ŠVENTAS VARDAS

Išiuęs piktas šiaurės vėjas
Sniegu apiberia akis...
Kiek daug, Tėvyne, tu kentėjai
Vergijos spaudžiama nakties.

Taigoj išbraidžioję sniegynus
Vaikai palinko po našta,
Ir žodį šventąjį tėvynės
Kartojo lūpos visada.

Kartojo lūpos tavo vardą,
Kai glostė angelas mirties,
Ir kai įveikęs didį vargą
Glaudžiausi prie tavos širdies!..

CHAMELEONAS

Taip neseniai jis skelbė melą,
Pamynęs laisvę mūs tautos.
Šiandien jis naują mintį kala, -
Kad ginsiąs garbę Lietuvos.

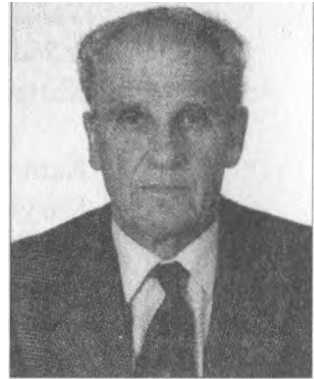
Taip neseniai kalbėjo viena,
Šiandieną jo kita kalba.
Jei keisis nuomonė kasdieną,
Tada kas bus su Lietuva?

Dar vakar sąjūdį prakeikė
Ir dirbo atbula ranka.
Šiandieną lankstosi nuolankiai,
Bet ar tikės juo Lietuva?

Taip neseniai jis galvą guldė
Už piktą įnorį Rytų.
Šiandien vėl melagystės ulba
Ir kailiu dangstosi kitu.

1993 02 28

VYTAUTAS CINAUSKAS

(g. 1930 m.) - 1941 metų tremtinys. 1946 m. iš Altajaus slapta sugrižo į Lietuvą, bet buvo sučiuptas. Pavyko pasprukti, slapstėsi, kol 1948 m. buvo suimtas ir atsidūrė vėl tremties vietoje, dirbo stibio kasykloje. Į Lietuvą grįžo 1956 m. Mėgino rašyti, siuntė eilėraščius į tuometinius žurnalus, bet tremtinio kūryba negalėjo būti išspausdinta. Tik 1992 m. "Vagos" leidykla išleido jo eilėraščių rinkinį "Kad būtume šalia". 1993 m. jam suteikta Zigmo Gėlės literatūrinė premija. 1995 m. pasirodė jo eilėraščių rinkinys "Tai kaip, sūnau, ten Lietuvoj..."

V.Cinauskas dirba Tremtinių grįžimo fondo valdybos pirmininku.

(“Varpas”, 1996 m. Nr. 4)

DAR NESAKYK, KAD PAVARGAI

Dar nesakyk, kad pavargai,
Nors tirpsta rankos, skauda kojos.
Ir metai nugarą kuproja,
O ryto lauki taip ilgai...
Dar nesakyk, kad pavargai.

Neprasitark, kad pavargai,
Kol dar aplink seni sargai
Įmitę iš pakampių šnypščia
Ir šaukia dieną vakarykščią.
Kad vėl jiems būtume vergai.
Neprasitark, kad pavargai.

Dar pakentėk, jeigu gali,
Nors kiek gali, nors truputėlį,
Kol ne visi dar prisikėlė.
Kol gaubia dar tamsa gili
Tuos, atsilikusius kely...
Neprasitark, kad negali,
Bet eik ir šviesk! Juk tu gali.

1993 m. rugpjūtis

MŪSŲ JAUNYSTĖ

Jaunystė mūsų nuplaukė su sieliais
Ir liko Šiaurėje sušalusi ledu.
Jaunystės mūsų nukankintos vėlės
Po taigą klaidžioja benamės, be vardų.

Jaunystę mūsų po žeme užgriuvo
Juoda anglim urvuos ties Vorkuta.
Jaunystė mūsų bunkeryje žuvo
Su sprogusia prie veido granata.

... Jaunystė mūsų neplaukė pavėjui,
Nesilenkė šėtoniškomis audroms,
Savu krauju palaisčius žemę, sėjo
Ji laisvės grūdą ateities kartoms.

DAR NEBAIGTA KOVA

Kova dar nebaigta, bet ieškome kaltų,
Parinkę kartuvėms šakotą medį.
Kova dar nebaigta, o spjaudome ant tų,
Kuriais tikėjome, kurie į Laisvę vedė.

Kova dar nebaigta. Dar laižomės žaizdas,
Kaip vėliavą iškėlę pilką tvarstį,
Kova dar nebaigta - skaičiuojame klaidas,
Kitų klaidas - savųjų neapsvarstę...

Dar nebaigta kova, bet ją tik tie laimės,
Vilties kas nepraras ir kils į naują žygį.
Kai skausmą netekties ir gėlą nesėkmės
Pasidalinsime ir nešime po lygiai.

1993 m. spalio

EISIU PRIE UGNEIŠS PASIŠILDYTI

Vėl kažko niekaip nepadalino
Žmonės lietuvių giminės.
Gal stiklinės kaukolinio vyno,
Įkapių pražuvusio kaimyno,
Svetimos ar savo nuodėmės?..

Gal už jūrų marių palikimo,
Pelkės sabalo prie Pravienos...
Balsas sąžinės seniai užkimo
Rankos dvi yra, kurios tik ima,
Duoti nebeliko nė vienos.

Sibiru, matyt, dar buvo maža,
Kraujo upių buvo per mažai.
Ateities nutolstantį miražą
Vis dažniau aptaškom ir nudažom
Kruvinais saulėlydžio dažais.

- Vardan tos sustoję nebegiedam
Kur vienybė?... - šaukiame balsu.
Spjaut į gėdą - pasikinkę "bėdą",
Į Europą švilpaudami riedam.
Nėra gėdos, niekas nebaisu.

Suliepsnojo vienkiemis kaimyno,
Kas sudegs - tikrai nebesutres...
Daug atbėgo - niekas negesina.
Tad nutaisęs gedulingą miną
Eisiu... pasišildyti ir aš.

1997 m. sausis

LLKS 60-MEČIUI

Šešis dešimtmečius
Auginom Laisvės daigą,
Per speigą šildėme
Priglaudę prie širdies,
Per Kazachstano dykumas,
Per Krasnojarsko taigą
Atsinešėme gyvą prie Neries.

Ir pasodinome
Ant kalno Gedimino,
Ten, kur jo brolis buvo
Nukirstas kadais...
Tegul pasaulis mato,
Tegu žino,
Kad niekada dvasia
Nebuvome vergais.

Jau dešimt metų
Žydi mūsų medis,
Padovanojęs tris spalvas
Žiedams,
Jau dešimt metų
Bitės neša medų
Į savo avilį
Saviems vaikams.

Tegul pasauliui
Laisvės Varpas skelbia,
Tegu visiems primins,
Tegu per amžius gaus:
Sūnų krauju apgynus savo garbę
Jau niekad
Lietuva nebevergaus.

2000 nu balandžio 25 d.

DANUTĖ ČERNIAUSKIENĖ

Aš, Danutė Krivickaitė-Černiauskienė gimiau 1928 m. vasario 14 d. Kėdainiuose, tarnautojų šeimoje.

Mokiausi Ukmergės gimnazijos pirmoje klasėje, kai 1941 m. birželio 14 d. kartu su mamyte, sesute ir broliuku buvau ištremta į Altajaus kraštą. Po metų - naujas ilgas etapas į Jakutiją Lensko gyvenvietės. Ten tremtiniai buvo vežami miško darbams.

Į mišką dirbti manęs nevarė. Tačiau vaikiška duonos kortelė - tikra bado šmėkla, jokie maisto daugiau nebuvo. Todėl nuo 14-os metų dirbau įvairius pagalbinius darbus. Šaltis, Sibiro speigai, maisto stoka, netinkama apranga, avalynė, būstas jau nuo vaikystės pakirto sveikatą. Blakės, utėlės, debesys moskitų bei uodų gėrė beteisių tremtinių kraują, gniuždė sielą

1950 m. dėka atkaklių rūpesčių bei prašymų išleido mokyti į Jakutsko miestą. Ten baigiau Kredito ir finansų technikumą tačiau dirbti pagal įgytą specialybę nedavė.

Po 15-os tremties metų grįžau į Lietuvą kur tremtiniai buvo nepageidaujami. Pasų skyrius neprirašo Vilniuje, nes nedirbu, o neįdarbina - nes nesu priregistruota.

Visgi pasisėkė gauti darbą pagal specialybę Valstybinio banko Telšių skyriuje. 1957 metais ištekėjau už politikalinio Jono Černiausko ir persikėliau gyventi pas vyrą į Vilnių. Ten iki 1993 metų dirbau Lietuvos banko sistemoje buhalterė, ekonomiste, vyresniąja ekonomiste.

Išauginome su vyru du sūnus, auga keturi anūkai.

Aktyviai dalyvavau visuomeniniame gyvenime. Didžiausia mano gyvenimo vertybė ir prasmė - meilė Tėvynei Lietuvai. Stengiausi skleisti (įvairiausiais būdais) per spaudą, radijo bangomis, parašytomis eilėmis (gal ir silpnokomis) patriotizmą, gerumą ir taip kovoti už mūsų šalies ateitį, jos gerovę bei dvasinius turtus.

MEILĖS PAMINKLAS LIETUVAI

Skiriu Nijolei ir Juozui Lukšams

Tėvynės aukurai aukojote jaunystę,
Prasmingą meilę ir svajas.
Vis troškot laisvą Lietuvą išvysti,
Pasidalyti laime ir kančia su ja.

Ir liūdesys, apgaubęs gimtą kraštą
Žalojo sielą dirgino jausmus.
Pečiai Golgotos vilko naštą
Bet didis skausmas jungė mus.

Šiame kely sutikote jaunuolį Juozą.
Sukibo rankos, sujungėt širdis.
Nieks nenuklojo kelio rožėm -
Tik žygin laimino viltis.

Užgrūdino kova tą tyrą meilę,
Vardais gražiausiais šlovino tave:
- Niliuk, Svajone, - mes savęs negailim,
Tegu tik žygis pergalėn nuves...

Seniai žemelė priglaudė didvyrių kaulus.
Tik su mumis gyvens vardai geri.
Išvydo laisvą Lietuvą pasaulis,
Prinoko meilės vaisius nemarus.

1996 01 31

TREMTIES NUOSKAUDOS

Birželio 14-tai atminti

Kas gali suskaičiuot pralietų ašarų gausas,
Kas išmatuos tą sielvartą, skausmus,
Kas kapą tėvo, motinos suras
Ir kas paguos našlaičius mus?

Norėjosi pavirst mažyte smiltele,
Takelio želmaniu, kamane bitele,
Padangės debesiu, vakariu vėjeliu, -
Bet pasislėpti niekaip negaliu.

Nieks neišgirs čia aimanos bedalės
Ir nenuves nieks į svajonių šalį,
Tėvyne mylimoji, - šaukiame tave,
Išgirsk, Aukščiausias, mūs maldas.

Bet daugelis negrižo, liko ten kažkur, -
Kas tas paklydėles vėles suras?..
O ir sugrižę vargt vargelį be namų,
Ilgai dar šlepėm skausmą tremtinių.

NUKLOKIT, GĖLĖS, GYVĄ KELIĄ

Išskleisk sparnus, dievaite laisvės išsvajotos,
Mes taką tau nutiesime gėlių.
Sušildyki širdis dešimtmečiais niokotas
Ir vesk vaikus doros keliu.

Išlaisvink dvasią nuo vergijos baimės,
Nuo neteisybės ir tamsos.
Tegu tarnauti sūnūs eina
Brangiajai žemei Lietuvos.

Nuklojo gėlės Baltijos mūs kelią.
Suvirpo širdys vėl džiaugsmu.
Ir švieskite žvakutės, kaip žvaigždelės -
Nieks neištums iš šito kelio mus!

MALDA VARPUI GRIAUDŽIANT

O, Viešpatie, apsaugok šalį
Ir atgimimą mūs tautos.
Meldžiu tave, meldžiu ant kelių
Vardan Tėvynės - Lietuvos.

Suteik stiprybės, Visagali,
Mūs Sąjūdžiui jėgos gaivios.
Meldžiu tave, meldžiu ant kelių
Vardan Motulės-Lietuvos.

Kudirkos Varpas rodo kelią -
Užsnūst, užmigtį nebeduos!
Meldžiu tave, meldžiu ant kelių
Vardan brangiosios Lietuvos.

Malda nutildyt skausmą gali,
Maldoj nejausime kančios.
Meldžiu tave, meldžiu ant kelių
Vardan laisvosios Lietuvos.

1988 12 31

SUGRĮŽTA TREMTINIŲ PALAIKAI

Daugeliui šiandieną širdys vėl vaitoja,
Vėl tremties pašvaistė regis prieš akis.
Vėl rauda kankina - buvome ne žmonės,
Laisvės išsiilgę per dienas naktis.

Ėjom, griuvom, klūpom - nešėm karčią dalią...
Tūkstančius sukaustė Sibiro ledai.
Bet Aukščiausias leido, reiškė savo valią-
Palaikais sugrįžo buvę tremtiniai.

Ar beišmatuosi: ašaros upeliais
Liejosi ir sruvo su maldom kartu.
Motina Marija, saugok mūsų šalį
Ir lietuvio dalią vėl palaimink tu.

Tu priglausk, žemele, mūs varguolių kaulus,
Būki jiems, Tėvyne, pūko patalais.
Lai gėlių vainikai, tėviškėlės saulė
Niekada pamiršti kankinio neeis.

1989 07 29

Perlaidojant tremtinių kaulus

TRIJŲ KRYŽIŲ PAMINKLAS

Žalių berželių apsupty
Remi dangaus tu skliautą.
Iškilęs Vilniaus pakrašty
Šauki pakilt, gyvent ir augti...

1995 10 10

SALDŽIABALSAMS KRITIKAMS

Tik rėkaut, smerkti valdžią
Ir viską kritikuoti esate greiti.
O gal tik paplepėt išmokat saldžiai,
Neduoti tautai nieko - tegu duos kiti...

1999

EDMUNDAS DEVEIKIS

(1914-1998)

Gimė 1914 metais Ignalinos rajone, Dūdų km. Mokėsi Švenčionių gimnazijoje, agronomijos studijas tęsė Vilniaus universitete ir Dotnuvos akademijoje, kurias baigė 1939 m.

Studijų metais dirbo Vilniuje leidžiamo

“Vilniaus žodžio” redakcijoje, kartu su kitais penkiais lietuviais Pilsudskio valdžios pusei metų buvo nuteistas už lietuviybę.

Baigęs studijas dirbo agronomu Vilniaus rajone, Žemės ūkio ministerijoje, buvo Antalieptės žemės ūkio mokyklos

direktorius. Iš Antalieptės persikėlė į Palangos pagalbinį ūkį, tikėdamasis pasislėpti nuo bolševikų persekiojimo, bet 1948 m. buvo areštuotas ir nuteistas 25 metams, kalėjo Steplage, Kazachstane. 1957 m. lageris buvo pakeistas tremtimi. Į Lietuvą grįžo 1958 m., dirbo agronomu Kaišiadorių miškų ūkyje ir medelyne, vėliau Pasvalio raj. Naradavos sodininkystės ūkyje. Išėjęs pensijon, apsigyveno žmonos tėviškėje, Nemunėlio Radviliškyje (Biržų raj.).

E.Deveikis buvo gilios erudicijos ir patriotinių įsitikinimų žmogus. Mėgo jis ir meną, piešdavo, o daugiausia laisvalaikio skyrė literatūrai. Mėgdavo eiliuoti, rašydavo epigramas. Stebėdamas lagerio aplinką ir likimo draugus, Edmundas su talento jėga, su šypsena nutapė daug įsimintinų literatūrinių paveikslų, kurių dalis pateikiama ir šiame leidinyje.

Nemunėlio Radviliškyje liko puošni sodyba, su Edmundo priskiepytų rožių krūmais, šaltalankiais, sidabrinėmis eglutėmis. Čia, šioje aplinkoje lankydavo Edmundą ir literatūrinis įkvėpimas.

O.Deveikienė, V.Gurskis

Miniatiūros

SOVIETINIAI KADRŲ VALYMAI ARBA “ČISTKOS”

Iš 1918 metų gruodžio mėnesį sudarytos Lietuvos laikinos revoliucinės darbininkų ir vargingųjų valstiečių vyriausybės aštuonių narių tik vienas Vincas Kapsukas per čystkas nenukentėjo. Ir nenukentėjo greičiausiai tik dėl to, jog buvo dar tiek protingas, kad iki didžiųjų čystkų pradžios spėjo pats savo likimą išspręsti - ėmė ir numirė, atseit, dabar papūskit ir man uodegon. O dar pas mus yra ir tokių, kurie abejoja Kapsuko proto pajėgumu. Beje, aš ir pats kartais suabejodavau.

Visi likusieji tos vyriausybės nariai, grynų gryniausi komunarai, buvo apkaltinti visokiausiomis niekšybėmis. Iš septynių tik vienam A.Jakševičiui “pasisekė” - jis nebuvo sušaudytas, o tik uždarytas į lagerį, kur su visais kalėjimais ar tik ne aštuoniolika metų. Ir gal dar kiek būtų ten džiūvęs, jei ne N.Chruščiovas. Tuo tarpu Z.Angarietis, K.Cichovskis, S.Dimanšteinas, K.Kernovičius, P.Svotelis-Proletaras ir A.Vainšteinas - vieni kiek anksčiau, kiti kiek vėliau - buvo suversti į duobę. Ir jei pats Kapsukas dar prieš valymus spėjo numirti, tai jau Domicėlė Tautkaitė, jo žmona, nebuvo tokia laiminga, atsiėmė vargšę savo 15 gramų socializmo į pakaušį.

Kada 1940 metais buvo “atkurta” socialistinė sovietinė Lietuvos respublika, nebuvo iš kur paimti nė vieno anų laikų kūrėjo, kad būtų buvę galima žmonėms parodyti, jog štai šioji Tarybų Lietuva nėra kažkoks apsigimėlių muziejaus eksponatas, o turi savo šaknis, yra 1918 ar 1919 metais paskelbtos respublikos tęsinys. 21 metai jau nėra dievažin koks laiko tarpas, kad iš jos aštuonių kūrėjų neliktų parodyti nė vieno. O čia gi jie visi kaip paskutiniai “sukinsynai” jau nušluoti. Ir kiekvienam mąstančiam žmogui kilo klausimas: jeigu jau niekšai davė socialistinei Lietuvai pradžią tai ko bus verta ir socialistinė Lietuva, tų niekšų pagimdyta?

Beje, tikslumo dėlei pasakysiu, jog tomis 1940 metų socialistinės Lietuvos “atkūrimo” dienomis Zigmas Angarietis dar nebuvo galutinai sunaikintas, bet jau ir jam draugo Stalino laboratorijoje buvo adatomis bandomos panagės. Taip sakant, buvo jau muilinamas ar net pamuilintas, bet dar nenuskustas. Gedvilui ir Sniečkui iš jo naudos buvo tiek, kiek iš pastipusio kuino. Dargi mažiau. Šiam jie bent odą būtų nudybę.

Vėliau visa ta žabalių šutvė buvo reabilituota. Ir buvo kuriamas išpūdis, jog jie pasijutę lyg būtų naujai užgimę. Kaip aš tuomet iš spaudos supratau, po to jiems buvę netgi geriau, negu prieš sušaudymą. Skonio dalykas.

LENKTYNĖS

Pasaulyje rengiamos visokiausios lenktynės - žmonių, automobilių, žirgų, asilų, balandžių ir taip toliau. Kas jas visokias visas beišvardins. Sovietų Sąjungoje taip pat buvo rengiamos visokiausios lenktynės. Atrodo, jog čia kas tik šiltas gyvas, tas ir lenktyniauja. Populiariausios Sovietų Sąjungoje yra socialistinės lenktynės. Jos ypač įdomios tuo, jog čia niekad niekas nežino nei su kuo lenktyniauja, nei dėl ko, nei nuo kada. TV laidoje "Petraičių šeimoje" vienas paklaustas, su kuo jis lenktyniauja, tiesiog ir atsakė: "Nežinau. Gal su savimi?" Vienu žodžiu, tikras negrų mūšis tamsią naktį.

Ir visa Sovietų Sąjunga lenktyniauja. Su Amerika! O vieną naktį dar prie velionio Nikitos Chruščiovo buvo Amerika net aplenkusi, tik, deja, neilgam, kol kitos dienos rytą Nikita netikėtai išsipagiriojo.

Mažiau išpopuliarintos, tačiau taip pat labai įdomios Sovietų Sąjungoje yra utėlių lenktynės. Nežinau kaip dabar, bet draugo Stalino laikais tokios vykdavo. Juk, kaip sakoma, Josifas ir buvo utėlių karalius. Pats jis, kaip ir jo inkštiras Filipovas, buvo jas jau išsikratę, tačiau visa šalis buvo jomis aptekusi. Dar Iljičius Leninas yra pasakęs: "Arba mes įveiksim utėles, arba utėles nugalės komunizmą".

Taigi dabar apie utėlių lenktynes. Tokios lenktynės, kaip teko girdėti, vyko viename (Sverdlovsko ar ne Sverdlovsko) persiuntimo kalėjime. Šių lenktynių dalyviai leisdavo į lenktynes utėles, kartu dėdami į banką po 5 kapeikas. Kurio utėlė lenktynes laimėdavo, tas ir banką susišluodavo. Persiuntimo kalėjime režimas būdavo silpnesnis, todėl ir pinigų pas kalinius pasimaišydavo.

Utėlės nemėgsta šviesos. Padėtos ant stalo ar taburetės jos strimgalviais bėga "į šiaurę", tai yra į priešingą šviesos šaltiniui pusę. Tas šviesos kontrastas kalėjimo kameros

prieblandoje, kai langai iš lauko pusės nuo apačios užkalti dėžėmis, yra labai ryškus.

Vieno tokio senio ruso barzdoje veisėsi ypatingai greitos utėlės, todėl lenktynių dalyviai jas mielai iš jo pirkdavo. Kad tik utėlė būtų iš barzdos, taip ir mokėdavo jam grynais 20 kapeikų už vieneta. Dėl savo greitakojų utėlių senis buvo to kalėjimo pasiturintis žmogus. Jei ir ne buožė, tai jau kaip rusai sako, podkulačiok. Duonos jam užteko prisidėti prie kalėjimo normos.

ATVYKIMAS

1949 metų gruodžio 26-tos arba Kalėdų antros dienos pavakarę po 17 parų trukusios kelionės iš Vilniaus užkaltauose gyvuliniuose vienaasiuose vagonuose mus apie 200 vyrų ir keliasdešimt moterų išlaipino prie pat Balchašo lagerio. Dar nebuvo ten nei didesnių šalčių, nei sniego. Saulė artėjo prie horizonto ir čia mus pasitiko grupė aptukusių bei visai gerai nutukusių, švariai apsiskutusių, odekolonais iškvėpintų, mėlynomis siūlėmis ir geltonais antpečiais pasipuousių vyrų. Tai buvo Steplago 8-to skyriaus (počtovij jaščik 392/8) aukštesni ir žemesni karininkai. Beje, p/j 392/8 po keleto metų buvo “nukainotas” iki p/j 392/6. Nežinau, dėl kokios priežasties buvo taip padaryta. Gal sumažėjo Steplago skyrių.

Lyginant su mumis suvargusiais, nesiskutusiais ir išalkusiais, tie viršininkai atrodė tarytum būtų visai kitos rasės žmonės. Stovėdami atokiau nuo vagonų ir pasinaudodami savo lagerinės veiklos patyrimu, jie atidžiai stebėjo ir vertino naujo kontingento iš Lietuvos potencialias galimybes kurti socializmą. Mes tik lipome iš vagonų ir rikiavomės daugkartiniam perskaičiavimui, o jie tik stebėjo ir sprendė apie mūsų vertę. Ir kaip tu čia tokia proga neprisiminsi Beecher Stowe “Dėdės Tomo trobelės”.

TIRONO MIRTIS

Buvo toks likimo draugas žemaitis Fulgentas Ereminas. Esame ir kalėjime vienoje kameroje sėdėję, ir kartu Balchašo lageryje jungą traukę. Mes tuomet buvome vienoje brigadoje. Kai vakare grįžau iš darbo, jis pasitiko mane, dar nepriėjusį prie savo narų, ir labai paslaptinai, tačiau tiesiog netilpdamas kailyje, pasakė, kad Stalinas baigiasi, per “gavarilką” pranešę, paraližuotas. Tai buvo stulbinanti naujiena, tačiau aš, žiūrėdamas jam į akis ir besitvardydamas, kad per anksti neapsidžiaugčiau ir kad po to netektų skaudžiai nusiminti, nedrąsiai tariau: “Gal dar pasveiks?” O Fulgentas, sakytum Stalino gyvybė ir mirtis nuo jo bepriklaušė, kaip šaute atšovė: “Ne. Jau jam p.. .diec”. Nepasveiks”. Beje, šis vokiško “kaputt” rusiškasis pakaitalas, matyt, visoje Sovietų Sąjungoje lydėjo Staliną į Hado karalystę. Ir Valentinas Gustainis savo atsiminimuose ta pačia proga yra jį įterpęs. Dabar gi Fulgentas turėjo man papasakoti, kaip jis tai per gavarilką sakant girdėjo, dar kartą ir dar kartą. Ir jau po to aš nesuvaldžiau savo džiaugsmo. Ir pajutau, lyg būtų didžiulis akmuo nusiritęs nuo krūtinės

Kažkurią dieną tironas taip ir nusibaigė. O dar po kelių dienų įvyko jo laidotuvės mauzoliejuje prie kito tokio. Kaliniams buvo iš anksto įsakyta, gamyklų sirenoms užkaukus, nutraukti darbą (jau velniop ir planai) ir palaikyti rimtį, atseit susikaupti. Už kopytėlės tąsyk mūsų buvo keli žmonės - lietuviai, ukrainiečiai, buvo jau ir Fulgentas su naujais bateliais - kombinuotais, buvo ir Vokietijos pilietis Otto. Pastarasis buvo iš gimimo protiškai atsilikęs ar karo, ar tardymų, ar lagerio sąlygų trenktas. Jo pavardė man neįsiminė. Visi jį vadino trumpu vardu Otto. Jis niekad nieko nekalbėjo, greičiausiai rusiškai mažai ką ir tesuprato. Tie, kurie viską apie visus lageryje “gerai” žino, kalbėjo, jog jo nusikaltimai buvę labai sunkūs, tačiau kaip

esame patyrę, sovietinėje teisėtvarkoje tie nusikaltimai galėjo ir nieko bendra su tiesa neturėti. Kiekvienas žinome, kaip buvome kaltinami ir tardomi.

Sirenoms užkaukus, su malonumu metėme darbą. Susėdome, kur kas radę sau vietą. Užsirūkėme, kurie rūkėme. Tuomet pasigirdo nei šioks, nei toks garsas, lyg ir nemandagus. Kilo juokas. Dėl didesnio humoro kiti užsipuolė Ottoną. Jis gynėsi labai neaiškiai, gynėsi daugiau rankų gestais nei žodžiais.

Taip mes "saulę" ir palydėjome. Tai buvo daug linksmiau nei ant Palangos tilto.

PEILIAI

Jei nelaikysiu įrankiais paprasto akmens, pagaliao bei lazdos, tai peilis bus bene pirmiausias žmogaus įrankis, jo paties sąmoningai pasigamintas. Toliausioje akmens gadinėje, senajame paleolite žmogus jau vartojo peilį, kad ir akmens skeveldrą. O lageryje kaliniams peilius turėti ypatingai draudžiama. Jei lagerio zonoje darbui peilis yra būtinas, tai jis jį gauna iš prižiūrėtojų. Ry tą paimdamas pasirašo knygoje, o po darbo sugrąžina.

Už peilį lagery baudžiama karcerio paromis. Ir vis tiek, jei ne pats, tai tavo draugai jį visuomet turėjo. Paprasčiausias peilis tai paaštrinta geležėlė, dažniausiai paaštrintas metalui pjauti pjūklelio gabalėlis. Jį ir paslėpti nelabai sunku. Daug kartų ir aš turėjau peilį, nors pradžioje neturėjau ką pjauti. Siuntinių negaudavau, tad ką pjausi? Nebent miegančiam ponui brigadininkui sprandą padilintum. Betgi aptukusio brigadininko sprando su maža geležele dargi neišveiksi. Visai iš arti mačiau, kaip tokiu, atsiprašant, peiliu bandė nusižudyti ukrainietis silikozininkas, tačiau neatliko to savo darbo iki galo. Jo pradėtą vėliau automato šūviais užbaigė sargybinis. Jei jau kada man peilio prireikdavo, kaip ir adatos, gaudavau pas draugus. Bet kai jau išitraukėme į ūkiskaitą, peilis man buvo būtinas ir aš jį tuomet visą laiką turėjau. Kaip tyčia dar

po kiek laiko ir siuntinius pradėjau gauti.

Vieną peilį turėjau kalinio darbo lenktinį. Sulenktas jis buvo netgi neilgesnis negu trijų centimetrų. Dailus, kriaunelės misinginės, ir laikiau jį dažniausiai degtukų dėžutėje su degtukais. Su tuo jau nedaug ką tegalėjai nuveikti, nebent žiurkę išromyti. Tačiau tokie niekai pas mus nebuvo praktikuojami. Tai jau daugiau dykinėjančio komjaunimo aktyvo žaidimai. Žinoma, galėjau su juo sudrožti pieštuką, siūlą nupjauti, lopo brizgus aplyginti. Nuo valdžios akių ir jį slėpdavau, nors nežinau, kiek už jį karcerio būčiau pelnęs, ypač chruščiovinio atlydžio metais. Daug priklauso nuo to, kokie žmogėdros tą dieną dežuruoja. Tas peiliukytis buvo kaip ir dekoratyvinis suvenyras, jis man labai patiko, aš jį saugojau, bet ir greitai praniašiau. Dirbau baterijų pakrovėju šachtoje. Turėjau ten užkaborį - 'kambarelį', stalą. Ten buvo šviesu ir šilta. Šachtos darbininkai kaliniai neretai pas mane užsukdavo. Peiliukas gulėjo ant stalo. Užėjo vienas toks, ne lietuvis, tačiau tiek to, neminėsiu jo tautybės. Aš ne daugiau negu vienai minutei pasitraukiau į kitą užkaborį žvilgtelėti į pakraunamas baterijas, grįžtu, o tas tipas išeina. Netrukus pastebėjau, kad mano peiliuko nėra. To peiliuko tai jau labai galėjau.

Vėliau įsigijau jau fabriko darbo, bet vėl dailų lenktinį peiliuką su kriaunelėmis, su fabriko įdėtais skaitmenimis "86", o apsukus antraip, tai "98". Jis buvo normalaus mažesnių peiliukų dydžio. Tuomet jau buvome visai mažai kratomi ir man buvo nesunku jį slėpti. Dar kiek vėliau pradėjau dirbti buhalteriu. Tokiame mažame, kaip ant vištos kojos, namuke dirbome dviese su Alijevu, ir aš čia savo peiliuko net ir nesaugojau. Darbo metu dažniausiai jis būdavo ant stalo, o po darbo užkišdavau kur nors ar paprasčiausiai įsidėdavau kišenėn. Tik kartą įvirsta mūsų raštinėn sargybos puskarininkis su eiliniu kratos daryti, pastebi mano peiliuką ant stalo, čiumpa jį ir jau dės į kišenę. Aš jam: "Ką jūs?" Ėmiau aiškinti, kad jis man reikalingas, kad čia gi

valdiškas peiliukas ir registracijos numeris, va “86”. Jis tik ironiškai nusijuokė iš tokio registracijos numerio, bet apsigalvojo ir jau nekišo jo kišenėn, o atlenkė ir geležtę įkišo į stalo tarp lentų, plyši. Su skaudančia širdim stebiu, ką jis daro. Paspaudė kriauneles į šoną o geležtė tuo metu, nesuprantu kaip, išslydo iš plyšio, ir jis iš inercijos visa jėga suvėrė savo mažąjį pirštą tarp geležtės ir kriaunelių. Atatata! Tuojau patekėjo kraujas. Kalinio peiliukas visuomet aštrus kaip skustuvai. Kalinys turi laiko su juo terliotis, jį nuolat galąsti. Sakau jam: “Vot vas Bog i nakazal”. Nieko neatsakė. Išsitraukė kaire ranka iš dešinės kelnų kišenės puodakelio švarumo nosinę, apmuturiavo ją kraujuojantį pirštą ir, vis tylėdamas, tik jau kita ranka vėl įkišo geležtę į tą patį plyšį. Ir šį kartą suveikė sėkmingai. Nors tiek dabar jam palengvėjo. Taip ir šio peiliuko netekau. Vėl per žioplumą. Tiek tegalėjau pasiguosti, kad visa šioji scena gal ir buvo verta mano peiliuko. Jo šiandien vis tiek jau neturėčiau, o prisiminęs visa tai dar ir po tiekos metų nusišypsau.

O tas antras kareivis visą laiką tylėjo. Iš jo laikysenos ir veido negalėjai spręsti, ar jis kenčia dėl savo viršininko nesėkmės, ar džiaugiasi.

Iš “rojaus” statytojų galerijos

ALI MURATAS

•Ali Muratas buvo tadžikas, Afganistano pilietis. Savo tėvynėje, SSRS pasienyje, ganė avis. Jo bandos avinas, pamatęs kitas tokias pat avis SSRS pusėje, nežiūrėdamas, jog tai užsienis, atsiskyrė nuo savo draugių ir be jokios vizos nubėgo pasisvečiuoti. Muratas - paskui aviną o čia visad budrūs žaliakępuriai pasieniečiai ėmė jį ir sulaikė. Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos vardu Ali Muratas už nelegalų sienos perėjimą “špionažo” tikslu gavo 25 metus lagerio plius 5 metus be teisių.

Ali Muratas buvo dar jaunas, paliegusio kūno ir šiek tiek

atsilikusio proto neraštingas vaikas...

LEONAS LAPINAS

Leonas Lapinas buvo kilęs iš Linkonių kaimo prie Adutiškio. Gimęs 1902 metais...

Lenkų valdymo laikais Lapinas buvo susipratęs lietuvis ir aktyviai dalyvavo kaimo tautiniame ir kultūriniame judėjime. O kai 1939 metais Vilnius su maža sritimi buvo sugrąžintas Lietuvai, Adutiškis liko bolševikų pusėje. Gyventojai parašė prašymą Stalinui, kad šis perleistųjų gyvenamas sritis Lietuvai, o Lapinas rinko parašus. Žmonės masiškai pasirašinėjo - ir lietuviai, ir kalbantys gudiškai ir lenkiškai. 1940 metų birželį sovietams aneksavus Lietuvą, Lapiną už "agitaciją" pasiuntė aštuoneriems metams į lagerį.

1941 metais Hitleriui pasukus į Rytus, Stalinas, pats bėdon patekęs, leido lenkų generolui Andersui organizuoti kariuomenę iš buvusių Lenkijos piliečių, dabar sovietinių kalinių. Tad ir Lapinui pasitaikė proga ištrūkti iš pragaro... Šioje Anderso kariuomenėje Lapinas buvo automechanikas. Už pasižymėjimą kare gavo 4 kryžius, iš jų 2 sidabro.

Karui pasibaigus Lapinas apsigyveno Anglijoje.

Iš sovietinės tremties paleistos jo žmona ir motina grįžo Lietuvon ir ėmė rašyti Leonui laiškus, kad šis grįžtų. Grįžęs gavo jau ne 8, o visus 10 metų lagerio ir 5 metus tremties. Matyt, už tai, kam padėjo mušti vokiečius. Per tardymus tarp kitko buvo kaltinamas, jog kažkur kažkam pasakęs, kad anglų kareiviai geriau aprenkti ir geriau maitinami negu SSRS...

OKSAKAS

Oksakas buvęs štabo karininkas, inteligentas. Per karą pateko vokiečių nelaisvėn, o buvo manoma, jog jis žuvo fronte.

Žmona su vaikais tuo metu gyveno Rusijoje kažkur apie Uralą ir išsirūpino šeimai pastovią pašalpą iš valstybės. Ėmė ją kažkiek metų ir tikrai po to, kai pas mus buvo įvesta ūkiskaita. per neatsargumą paaiškėjo, jog jos brangusis gyvas ir Balchašo lageryje atlieka bausmę už tėvynės išdavimą. Koks skandalas, koksai skandalas! Tada toji apgauta ir nuskriausta tėvynė nedelsdama apskaičiavo, jog šiuo nedoru būdu imdama pašalpą, Oksakų šeima jai labai išiskolino ir skolą dabar privalo gražinti kalinys Oksakas iš savo uždarbio. Juk jis dirba pagal ūkiskaita. Oksakas gi dirbo molibdeno kasyklose uolienų gręžėju. Uolienų gręžėjai, ir atskaičius iš jų uždarbio 70 proc. už visas lagerines geradarystes, pradėdant balanda bei narais su blakėmis ir baigiant konvojaus bei šunų išlaikymu, į rankas gaudavo dar ne visai mažai grynais. Ir dabar Oksakui. kiek jis gręždamas beuždirbtų, visą uždarbį pasiimdavo lageris ir valstybės išdas už tą nelemtą skolą. Bet kadangi, kaip jau daug kartų teko girdėti, mūsų valstybės įstatymai labai humaniški, tai Oksakas nebuvo visai nuplikintas. Valstybė leido kiekvieną mėnesį palikti Oksako asmeniniams reikalams po 15 (penkiolika!) rublių senais priešreforminiais pinigais. Oksakas buvo protingas vyras ir tuojau pat susigaudė. O ir apskritai žmonių logika stipriausiai veikia, kai paliečiami jo piniginiai reikalai. Kitas kolūkio pirmininkas, atrodo, paskutinis vėpla, privačios nuosavybės krašte vargu ar penkias Bleberio kiaules išganytų (iš K.Donelaičio "Metų"), o savo ekonomiką iš kolchozo aruodų puikiausiai plečia. Kokius rūmus jie susirenčia - vienus kolchoze, kitus - mieste.

Po visų šių sprendimų Oksakui neliko noro dirbti. Dirbti dirbo, o naudos iš jo darbo, kiek katė priverkia. Kartą kasyklų darbą tikrinusi komisija pripažino, kad Oksako kirtavietė pavyzdingiausia, darbas gražus, tik produkcijos beveik nieko. O Oksakas dabar į savo darbą žvelgė "iš mokslinės kėtės", eksperimentavo. Vietoje normaliai vieno teleskopo, jis dirbo su dviem. Pastatys juos du, o pats atsitraukęs toliau dainuoja arijas iš operų. Nebūtų ukrainietis, dainuoti jam būtina kaip ir pavalgyti. O

ir ką jam padarysi? Šachtoje kiekvienas gręžėjas dirba atskirai, turi savo barą. Pastatysi Oksaką vagonėlių pakrauti, bus dar blogiau. Prastovės vagonėliai, gaiš elektrovežiai ir bus mažiau rūdos iškelta.

ADOLFAS IR JUOZAS

Nepamanykit, jog čia anie bičiuliai gangsteriai - rudasis Adolf Hitler ir raudonasis Josif Stalin. Čia visai ne anie pamišėliai. Čia eiliniai nelaimingi žmonės, anų sukalbio aukos.

Kada prie Nikitos Chruščiovo Sovietų Sąjungos viduje prasidėjo atolydis. ėmė visokie lankytis ir lageryje. Anksčiau kiek kokie į lagerį beužsukdavo, tai visas jų su kaliniais pasikalbėjimas prasidėdavo ir baigdavosi vienu vieninteliu sakiniu: “A kak vas kipiátkom obespečivajut?” “Kipiatokas” (karštas virintas vanduo) tai tarytum nacionalinis rusų patiekalas. Ir ne tik lageryje. Važiuoju traukiniu kelias paras per beribius imperijos plotus, o čia visose stotyse “kipiatok” nemokamai. Prie kiekvienos geležinkelio stoties centrinio pastato budelė. Iš jos iškištas vamzdis su čiaupu, ant būdelės užrašas: “kipiatok besplatno”. Pasukai čiaupą- ir teka karštas vanduo, net garuoja. Argi tau dar reikia geresnės pepsy-colos? Dar ir puodukas patikimai pūdine spyna prirakintas prie mūro sienos. Spyna tai gal ir ne viso pūdo, bet jau kilogramą sveria. Ir grandinė prie puoduko ne šiaip sau dėl juoko, o penkių šešių milimetrų storio vielos. Draugas vandens būdelės direktorius gali pasiaiškinti: kuom turiu, tuom duriu. Kokia spyna ir grandine mane partija ir vyriausybė aprūpino, tokios jos ir kabo. Gal spyna su grandine atrodo per daug galingai, bet ir valstybė ne batu paspiriama. Be to, žinok, negudrus padare, jog ne taip lengva socializmą pastatyti. Va, jau septyniasdešimt metų, o jis vis dar eksperimentų stadijoje. O, rodos, jog dar pats draugas Stalinas pasakė: “Šiandien blogiau negu vakar, o rytoj bus blogiau negu

šiandien". Gal čia ir ne visai tinkama proga, bet negaliu susilaikyti neįterpęs ir antro šio vyro posakio: "Kto ne imeet. tot i ne est". Kas neturi, tas ir nevalgo. Argi neteisingi šie žodžiai? Man vienas žinovas sakė, jog šie žodžiai iš garsiosios Stalino konstitucijos. Gal ir taip. Aš pats nelabai ją teatsimenu. O ir atsiminti man ne taip lengva, nes aš pats jos taip ir nebuvau skaitęs. Be to, tas žmogus man sakė, jog Stalino konstitucijoje viskas surašyta ir taip, ir atvirkščiai. Kur juoda, reikia suprasti balta, o kur balta, ten nudažyta juodai. Jam sakau, tai kam tokia painiava? O tai, sako, dėl masalo Vakarų įžymybėm, kaip Romain Rolland, Jean Paul Sartre, Bernard Shaw, Tomas Mann, Pablo Neruda, Ignazio Silone, Andre Gide ir kitiems. Jis man tų įžymybių priskaitė porą dešimčių. Vėliau kai kurie jų tą masalą perkando ir po to žiaukčiodami spjaudė. Atrodė, jog beišsipagiriodami ir žarnas išvers, o kiti ir mirė apduję.

Bet paliksime tas digresijas. O dabar, tai yra ne dabar, o prie Nikitos jei kokie užsukdavo į lagerį, tai užvesdavo ir platesnius pasikalbėjimus, ne vien tik apie "kipiatoką". Apie "kipiatoką" jei ir užklaUSDavo, tai tik iš didelio savo įpratimo, iš tradicijos. Ir taip greitai to įpročio neatsikratysi.

Kartą atvažiavo Karagandos srities prokuroras. Jis čia išbuvo daugiau savaitės. Per tą laiką, matyt, peržiūrėjo kalinių bylas. Atrinko tų, kuriuos būtų galima pirma laiko išleisti iš lagerio. Gal kartais jam buvo pavesta ir išsiaiškinti, kokios dabar yra kalinių nuotaikos. Su kaliniais susitikdavo pats vienas, be jokios palydos iš lagerio viršininkų, ko anksčiau niekad nėra buvę. Esą šitaip kaliniai turėtų būti atviresni. Jei kuris taip ir manė, kad dėl to jis gali būti atviresnis, tai nežiūrint lageryje praleistų metų, proto dar nebuvo įgijęs. Stukačių tinklas veikė sena tvarka. Tik tokių represijų jau nebuvo.

Vieną dieną prokuroras užaina į invalidų sekciją taip pat pats vienas. O čia tie invalidai, sakytum kokios musės, apspito jį. apsupo bent keliais ratais. Mat jų buvo kelios dešimtys žmonių ir jie visada turėdavo laiko ir nestokodavo noro ištisas valandas

šnekėtis ir diskutuoti. Tad ir prokurorui pasikalbėti čia jau buvo su kuo. Visokie klausimai ir atsakymai iš vienos ir iš kitos pusės. Prabilo ir Adolfas Burneika: "Pilieti prokurorai, kaip aš galiu atgauti savo pinigus iš Amerikos?". "Iš A - me - ri - kos? O ar daug ten jūsų pinigų?" - klausia prokuroras. "Ne taip daug, bet ir nemažai. Penki milijonai dolerių". "Penki milijonai dolerių!"

- prokuroras net išsižiojo. Nužvelgė Burneiką nuo galvos iki kojų. Tikrai pirmą sykį jis savo gyvenime mato gyvą milijonierių ir dar kokį! Atrodė, lyg jis norėtų tą milijonierių savo rankomis paliesti, jį pačiupinėti. "O kaip jums tokia suma priklauso?" - pagaliau jau atsikvošėjęs klausia prokuroras. "O man juos Amerikos beždžionės testamentu užrašė", - labai rimtai žiūrėdamas prokurorui į akis, atsakė Burneika. Čia invalidai pratrūko juoktis. Jau anksčiau jie vos sulaukė juoką. Jie gi Bumeiką žinojo. O prokuroras tiesiog sunerimo, kas gi čia dabar vyksta? Bet kažkas, stovėjęs už Burneikos, pasuko sau pirštu ties smilkiniu, žvilgsniu rodydamas į Burneiką suprask, šiam ne visi namie. Tad prokuroras ir suprato. Tik ištarė: "Mes šį dalyką išsiaiškinsime" ir atatupsta, atatupsta ėmė trauktis iš būrio. Tuomet kitas lietuvis Juozas, taip pat iš tų, kuriems ne visi namie, savo storu tvirtu balsu: "Taip, taip, mes šį dalyką išsiaiškinsim".

Toliau paliekame pačiam Adolfui žinoti, ar jis tai rimtai, kaip pamišęs, kalbėjo, ar tik pamišėliu apsimetęs norėjo pasityčioti iš prokuroro. Jei jis ir juokėsi, tai tik savo sieloje, nes viešai viskas atrodė labai rimtai. Jis nesišypsojo nei tuomet, nei po to. Ir jei jis tyčiojosi, tai buvo atlikta artistišškai. Tokiam tuomet tik duok Hamletą Londono scenoje vaidinti.

Ir Adolfas, ir Juozas, kaip tuomet buvo kalbama, abu buvę tardymų aukos. Adolfas buvo geras siuvėjas ir kartais dirbdavo lagerio siuvykloje. Ten jis parodydavo tiek išminties, jog priimdavo darbo ar darbelio iš šalies, kad užsidirbtų kokį duonos kąsnį ar košės dubenėlį. Kada jis tik smarkiau

įsitraukdavo į uždariusius, siuvyklos vedėjas, taip pat kalinys, užsirūstindavo ir išvarydavo jį iš siuvyklos. O vėliau, labai prireikus daugiau siuvėjų, vėl Adolfą prisimindavo, pasišaukdavo, kol vėl pavarydavo.

Lagerio viršininkai tokius pamišėlius laikydavo invalidų brigadoje. Šių nelaimingųjų visuomet būdavo keletas žmonių. Tarp jų niekuomet netrūkdavo lietuvių. Rusai pamišimui, kaip ir badui ar šalčiui buvo atspariausi. Tai bent tauta. Kartais lagerio administratoriai užsimanydavo iš pamišusių išspausti bent šiek tiek komunizmo statybai sulčių. Valgo jie socialistinę duoną o naudos iš jų socializmui jokios. O tai kad nors šie tiek. Dabar gi jau visai ne pagal konstituciją. Ten esą parašyta, kas nedirba, tas tegul ir nevalgo. Tad ir uždarydavo tokius į būrą, kalėjimą lagerio viduje. Karceris tai buvo tortūrų kamera, kur žmogų laikė beveik be miego ir beveik be maisto. Bure gi turėjai ir miegą ir maistą kaip ir visi kiti, tik oro dažnai trūko. Iš būro išvesdavo į darbą o po darbo vėl užrakindavo - nėra ko jums valkiotis po lagerio zoną. Psichiškai sergančių į darbą nevedavo. Kirmykite čia kiauras dienas. Juos taip uždarydavo, vis vildamiesi, gal jie pradės socialistiškai protauti ir supras, kad komunizmą trūks-lūš, o pastatyti reikia. Palaikydavo juos tame barake kokį mėnesį, tačiau nieko dora su ta priemone nepasiekdavo. Marksistiškai protauti ir toliau neprotavo. Vėl gindavo juos atgal į invalidų brigadą. Taip jie ir keliaudavo lyg klajokliai su savo šaukštais ir matracais tai į būrą tai vėl į invalidų brigadą. Tai ten - tai ten, tai ten - tai ten. Vis, sako, įvairiau.

Vieną sykį tas pats Juozas, būdamas su kitais uždarytas auklėjimui bure, prasimanė nevalgyti duonos. Gauna duonos davinį ir meta "parašon". O bure visą laiką tokiems čia pat veik panosėje dvokianti "paraša". Išvietėn jie neišleidžiami nei naktį, nei dieną. Čia visai rimtai pastebėsiu, jog iš kalėjimuose sudarytų žmonėms sąlygų galime spręsti, koks yra pačių krašto viešpačių kultūros lygis. Jeigu kaliniai laikomi kaip gyvuliai tvarte, tai ir krašto valdovų supratimas nedaug kuo skiriasi nuo gyvulių supratimo apie kultūrą.

Tokie valstybės vyrai, susitikdami su pasaulio žmonėmis, tik paraduoja ir rodo save daug geresnėje šviesoje, negu jie yra iš tikro. Nikita Chruščiovas savo atsiminimuose truputį atskleidė, kokie jie yra savo ratelyje, kokie jie, kada nepozuoja. Be to, niekas kitas, o pats Nikita per Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos posėdį, būdamas apgėręs, daužė batu į stalą. Ne kas kitas, o pats Nikita, atkišęs užsienio žurnalistas spygą, šaukė: “Vot vam, gospoda žurnalisty, vot vam!”.

Tokia Juozo nepagarba duonai pasiekė valdžią. Su juo pasikalbėti į būrą atėjo lagerio operas Sandleris. “Tu, Juozai, kodėl meti duoną parašon, kodėl tu duonos nevalgai?”. Sandleris, kaip ir visi lageryje, Juozą vadino vardu, ne pavarde. Sandleris įtikinėja, kad duona gera, kad ji kepta miesto kepykloje, kad visi Balchašo gyventojai valgo tą pačią duoną, kad tą pačią duoną valgąs ir pats Sandleris.

Kad duona būtų buvusi gera, nepasakysiu, bet kad miesto gyventojai valgė tą pačią duoną, tai šitai Sandleris sakė teisingai.

“Ne, pilietiš viršininke”, sako Juozas, “duona bloga. Jūs jos nevalgykite. Jūs numirsite nuo jos. Jūs geras žmogus ir man jūsų gaila. Tegu žydai ją valgo”. O Sandleris kaip tik ir buvo žydas. Apsisuko ir paliko būro kamerą su visu Juozu ir su visais jo draugais, daugiau nesistengdamas įtikinėti užkietėjusio antisemito.

Čia taip pat sunku pasakyti, ar Juozas tai “rimtai”, t.y. kaip pamišėlis kalbėjo, o gal jis žinojo, kad Sandleris buvo žydas ir tyčia jam įgėlė. Juozas su niekuo lagery nebendravo ir su niekuo nepasikalbėdavo, tačiau kitų kalbas tarp savęs jis visą laiką girdėjo. O mes apskritai nežinojom, ar Adolfas ir Juozas buvo nenormalūs, ar tik tokiais apsimitę. Ir dabar aš nežinau, kaip toliau klostėsi jų gyvenimas.

O pagaliau dėl Juozo turėčiau ir kai kurių pastabų. Lageryje stebėdamas Juozo elgesį, širdyje įtariau jį simuliuojant

pamišėlį. Kartą viena proga susidūrė mūsų akys ir jis man taip protingai šyptelėjo, kad tą kartą aš jį palaikiau labai gudriu žmogumi. Be to, vėliau ir vienas kalinys lietuvis man tvirtai sakė, jog Juozas nėra pamišęs. “Tai apie tai ir niekam nekalbėkite”, pasakiau. O jeigu jau tikrai buvo nepamišęs, tai gal ir Juozo antisemitizmas buvo tik apsimestinis, gal tik atsitiktinai tai rolei patekęs “arkliukas”. Panašiai kaip kretingiškio Šimkaus kurtumas.

Šimkus Klaipėdoje per tardymą iš antro aukšto išsoko pro langą. Gerokai susitrenkė, visiškai apkurto, neteko žado ir tapo nebyliu. Toliau tardytojai jau negalėjo iš jo nieko išpešti. Negirdi žmogus ir baigta, ir nekalba. Saugumiečiai visaip jį tikrino, o jis negirdi. Pastatė jį koridoriuje ant laiptų veidu į sieną ir iš aukščiau laiptais paleido tuščią geležinę statinę. Bildesys sakytum pats Armagedonas iš dausių benužengias, o Šimkus nė krust. Matyt, kad šokdamas pro langą pažeidė kažkokius su klausa ir kalba susietus organus. Ir kurčią nebylį Šimkų nuteisė dešimčiai metų. Vis jau ne dvidešimt penkeri. Bet gi žmogus invalidas. O po teismo kalėjime Šimkus staiga prabilo. Draugai nustebę klausia, kaipgi čia daba atsitiko? Ogi, Šimkus sako, nežinau ir pats, negirdėjau, o dabar girdžiu. Šimkui idėja apkursti kilo staiga po to, kai šokdamas susikūlė ir negalėjo pabėgti. Gal ir Juozui antisemitizmas atėjo atsitiktinai? Kas čia visus besupras, kaip kam kokia mintis galvon šauna.

Sandleris buvo žydas, tačiau jis nebuvo nei geresnis, nei blogesnis už visus kitus operus ne žydus. Jis buvo toks, kaip ir visi tos veiklos žmogėnai.

G A B A L Ė L I A I

(iš rankraščio)

SAULĖS NEŠIKAI

*“Liaudies” Seimo delegacijai 1940 metais
iš Maskvos sugrįžus*

Saulės ant pečių pamest išėjo.
Saulės ten nebuvo, tad pančius įdėjo.
Bet kai kad nešt buvo pasiryžę, -
“Pravers mums ir pančiai”, -
Džiaugėsi sugrįžę.

DIDYSIS PRAKTIKAS

Joks aukštas “činas”,
Joks visagalis
Piliečių pilvo apgaut negali.
Ir nesimokęs Markso doktrinų
Pilvas išmano,
Kaip jį maitina.

PREZIDENTAS

Tikiu tau, Justai, jog pats sapnuoji neretai,
Kad valdžios sluoksnius tu esi svarbus be galo.
Bet Kremliaus bosai tave lygina su tais,
Kurie drybso prie durų ir jų batus valo.

ČEMPIONAS

P. Griškevičiui

Laimingi mes sveikinam Petrą pilvotą,
Užėmusį pirmąją vietą.
O dar jei jo pilvui priligtų ir protas, -
Mūs laimė ribų neturėtų.

1974 m.

ŽODIS NIURZGLIAMS

Ko niurzgiate iki absurdo
Dėl tariamo dvasinio skurdo?
Juk duota jums jūros degtinės
Ir Brežnevo raštų rinktinė.

“TIESOS” KOLŪKIS

Didis ar mažas
Kas tik ką gali,
“Tiesos” kolūky
tempia į šalį.
Akis primerkus
Žiūri Teisybė,
Kaip švariai dingsta
Ūkio gėrybės.

KOLŪKIS “KELIAS Į KOMUNIZMĄ”

Ganyklose barborytės galvas kelia,
Miežių plotuos usnys tiltų tiltais želia.
Ne rožėm lotas komunizmo kelias -
Čia tik usnys želia.

Palei fermas braidom iki kelių.
Nuo guminių batų naktį kojas gelia.
Vai sunkus, sunkus į komunizmą kelias,
Kai sąnarius gelia.

Buhalteriai melo ataskaitas velia.
Pirmininkėliui pagirios galvą skelia.
Vai baisus, baisus į komunizmą kelias,
Kai makaulę skelia.

KRITERIJUS

- Kaip jūs vertinat Iljičių? -
Pensininko klausia.
- Ant banknotų, ant banknotų
jisai man brangiausias.

BRANDUSIS SOCIALIZMAS

Kur mesi žvilgsnį - skylės, skylės...
Kodėl gi viskas taip sudilę?
Kodėl gi nieko nieks nelopo?
Ir nė vienam galva nesopa?

Kad ir tos galvos - vienos skylės,
Susidėvėję ir sudilę.
O daktarai galvų nelopo.
Kam jas taisys, jei jų nesopa?

1973 m.

TVANAS

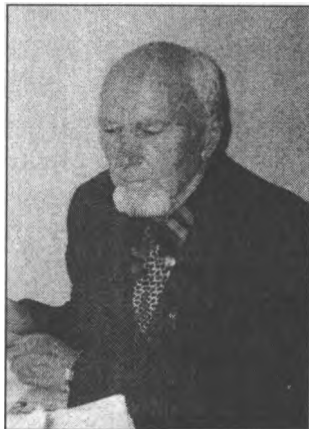
Užliejo miestus, kaimus, girias, dirvas, pievas
Ir visą mūsų buitį nūn apsėmė broko tvanas.
Galingą broko stichiją galingas saugo dievas,
O šventas jojo vardas - visagalis Planas.
Kai šitaip brokas dievų valia klesti, -
Ne tavo, žmogau, nosiai jo galus surasti.

1974 m.

VILKU GIMĖS, VILKU DVĖS

Daug kur keliavęs ir daug matęs,
Apsišvietęs ir susipratęs
Asilas
Pakrašty miško, greta ganyklos
Šakotoj eglėj
Įsirengė sau sakyklą.
Ir susikvietęs miško žvėris
Rūsčią teisybę į akis jiems žėrė.
Aptarė Briedį, Kiškį, Šerną, Lokį,
Pliekė jų ydas,
Dorovės dėsnių mokė.
Bet kai prabilo į Vilką Pilką,
Tai šiam pamokslas tuoj pat prailgo.
“Baik greičiau”, tarė, “tą savo moralę:
nematai, štai tenai ganosi avys.
Jos man pabėgti gali”.
Ir nesulaukęs, kaip dera, nė amen,
Puolė ton pusėn, kur avys ganės.

JUOZAS GRUŠYS - ŽILVINIS

*Okupacijos metai,
didvyriška tautos kova dėl laisvės
kai kam jau tapo tolima istorija.*

*Užgijo žaizdos, išdžiūvo ašaros. Bet
sutikę gyvus tų laikų liudininkus,
pajaučiame to meto alsavimą ir dar
kartą įsitikiname, kad žengiame tuo
pačiu keliu, gyvename tomis pat
idėjomis. Išnyksta praeities riba, atsiveria tik naujas tos eros
puslapis.*

*Mūsų gretose - nepailstantis Laivės kovotojų sąjungos
narys Juozas Grušys - Žilvinis, kuriam 2000 m. kovo 20 d.
sukako gražus 85 metų jubiliejus.*

*Gimęs Žemaitijoje, Kretingos apskr. Kulių miestelyje,
J. Grušys nuėjo ilgą, prasmingą gyvenimo kelią. Jo tėvai -
knygnešių epochos veikėjai įskiepijo Juozo širdyje tautos meilę
ir kovos dvasią. Anksti tapęs uoliu knygų "ėdiku", Juozas išugdė
savyje gilius patriotinius jausmus ir menininko sielą. Jis jau
paauglystėje dalyvauja meninėje saviveikloje, mėgina rašinėti.
1935 m. baigė Naradavo žemės ūkio mokyklą ir tikėjosi tetos,
pas kurią praleisdavo vasaras, ūkelyje įdiegti naujoves.
Neradęs pritarimo, baigė savo žemdirbystės karjerą ir buvo
pašauktas karinėn tarnybon. Mokomajame eskadrone
dirbdamas raštvedžiu, neakivaizdiniu būdu baigė 6 gimnazijos
klases ir tobulinasi toliau, jau dirbdamas civilinėje tarnyboje.
Čia susipažįsta su saugumo departamento vadovu A. Povilaičiu
ir jo pakviestas pradeda dirbti jo vadovaujamoje žinyboje.
Baigė gimnaziją ir pradėjo studijas. Bolševikams okupavus
Lietuvą, teko slapstyti. Jis susisiečia su pogrindininkais,*

dalyvauja 1941 m. sukilime, vėliau pagrindžio veikloje, rėmė ir platino pagrindžio spaudą hitlerinės okupacijos metais. Prasideda intensyvesnė jo kūrybinė veikla. Lietuvą vėl užplūsta bolševikinė tironija. J. Grušys palaiko ryšį su partizanais, bet jau 1944 12 02 areštuojamas jis, žmona ir dar 8 partizanai. Jam tada buvo atseikėta 20 metų. Kalėjo Vorkutoje. Gavęs lietuvių kalinio gyd. S. Žvirblio pagalbą, nusilpęs Juozo kūnas pradeda stiprėti ir jį gydytojas pasiima savo pagalbininku (felčerių). Susidarė palankesnės sąlygos pamėgtai kūrybai, kuri plinta lagerio draugų tarpe. 1955 m. buvo amnestuotas ir netrukus grįžo į Kauną.

1973 m. pas J. Grušį buvo atliekama krata, kaltinant jį R. Kalantos žūties metinių organizavimu. Iki Atgimimo pradžios Juozas dar keletą kartų buvo sulaikomas, pateikiant įvairius kaltinimus. Tačiau sudaryti bylą nepavyko.

J. Grušys savo sopuli laisvės tautai troškimą ir sielos virpulį stengėsi išsakyti eilėraščiais, nors puikiai žinojo, kad sovietmečiu jie ne tik nebus spausdinami, bet gali tapti ir įkalčiais. Tuo metu vienas kitas eilėraštis vis tiktai pasirodė Kanados "Tėviškės žiburiuose", Lenkijos "Aušroje", D. Britanijos "Šaltinyje". 1985 m. rinkinėlis, padaugintas mašinraščiu "Liepsnų šešėliai" klaidžiojo artimųjų tarpe. Atgavus nepriklausomybę, 1990 m. kai kurie išsaugoti eilėraščiai tilpo antologijoje "Tremtinio Lietuva". Po to autorius prabilo "pilnu balsu". 1993 m. išleidžiamas jo eil. rinkinys "Jonvabalių kraujas", 1994 m. - "Šiaurės pašvaistės" 1995 m. "Žaltvykslės" ir poema-pjesė "Panas ir mergytė" (antroji laida 1998 m. pavadinimu "Legenda"), 1996 m. "Paminklas monstrui", 1997 m. "Poema apie Staliną", 1998 m. antologija apie R. Kalantą "Po ugnies ženklų", ir A. Ambraziejūtę Steponaitienę "Židinio žarijos neužges". Ir tai ne viskas. "Varpe" skaitėme apie tolimesnį jo kūrybinį darbą.

J. Grušio kūrybos puoselėtoju ir redaktoriumi yra poetas Robertas Keturakis, kuris taip atsiliepia apie jo eilėraščius: "Yra tik vienas vertinimas: praėjęs pragarą žmogus mums atnešė ne

prakeikimą, ne vien kaltinimus ir Paskutiniojo teismo rūšią tiesą, o nenužudytą, per kančią, netektis, žiauriausius išmėginimus išsaugotą žmogiškumo etiką”.

Kai kurie J. Grušio eilėraščiai sulaukė ir muzikos akordų, kuriuos suteikė V. Bagdonas, A.Paulavičius. Jo prisiminimai buvo paskelbti "Kardo" išleistoje knygoje "Sukilimas" (Id., str. "Vilnius - Kaunas").

Vincas Gurskis
(" Varpas ", 2000 m. Nr. 3)

LIETUVOS LAISVĖS KOVOTOJŲ SAJUNGOS HIMNAS

Brandino Laikas mūsų Laisvės Dvasią,
Kaip žemė sėklą dėl pjūties brandžios,
Kaip meilėj Motina pradėtą vaisių...
Ir gimdė Ją dėl pergalės didžios.

Tarytum kylantis iš žemės daigas,
Kaip ir žmogus Ji gimė iš kančios,
Pavasario žaibais sušvito staigiai,
Išsiveržė tvanu valia Tautos:

Sutrupinę visų vergijų pančius,
Atgavę Laisvę žemėj gimtoje,
Kartojam priesaiką, kaip maldą šventą:
JEI REIKS UŽ LAISVĘ MIRSIM KOVOJE!

Te širdyse Laisva Dvasia gyvuos,
Kaip ažuolai Žemelėj Lietuvos!

KATORGININKAS - ANGLIAKASYS

Jis juodas ir baisus kaip skausmas,
Kaip jo kančia, kaip ilgesys.
Ir kaip pūgos pašėlęs skausmas.
Akių maištingas blizgesys...

Pajuodęs į "razvodą" eina
Kaip bado šmėkla - toks baisus.
Jo darbo nepalydi dainos,
Tiktai dejavimas tylus.

Jis požemiuose anglį juodą
Vis mušamas kaip gyvulys
Ir keikiamas, po klodo klodą
Vis kasa, kasa, kasa vis.

Varydami "konvojai" seka,
Užsiundydami dar šunis,
Tesusvyruos tiktai iš tako-
Pakirs kulkosvaidžio ugnis.

O poilsio paskirtą laiką-
Užmiega kritęs ant grindų,
Per miegą regi sapną klaikę
Ir jaučia ilgesį namų.

Vargingos dienos metais slenka,
Kas žingsnis tykoja mirtis,
Tiktai slaptai viltis aplanko,
Jėgas gaivina dar mintis.

Kad užsibaigs, galbūt, šios kančios,
Tėvynėn mylimon sugriš...
Už ją šie katorginiai pančiai,
Už ją ir mirti jis išdrįs.

Nors juodas ir baisus kaip skausmas,
Kaip artimųjų ilgesys,
Bet kaip pūgos pašėlęs gausmas -
Akių maištingas blizgesys.

1946 04 10

NEKLAUSKIT!

Kodėl kančios aš trokštu, jūs neklauskite,
Į naktį juodą vienas kai einu.
Kodėl blaškaus naktį kaip audros paukštis,
Netekęs skrydyje eiklių sparnų.

Ir niekas čia manęs suprasti negali,
Kai ima širdį plėšyt ilgesys,-
Einu į vienumą. Ten savo dalį
Ir didį skausmą audrai išsakyt.

Einu ir spaudžiu rankomis krūtinę,
Ir galvą, plyštančią skaudžiom mintim.
Pagauna riksmą vėjas: "Ak, tėvyne!"
Lietus nuplauna ašarą žemyn.

Prožektorių ugnis sargybų bokštuos,
Suplėšius uždangą nakties juodos,
Sustingsta užtvaroj vielų spygliuotoj,
Kaip širdgėla išbalusiuos veiduos.

Vielų spygliais į širdį sminga skausmas,
Ir ilgesys... Vėl kovai pabundu.
Blaškaus nakty. Ir vėtros gausmo,
Ir prasmę nerimo čia atrandu.

Ne, niekas čia manęs suprast negali,
Kai širdį ima plėšyt ilgesys,-
Einu į vienumą... Ir savo dalį
Ir skausmą didį audrai išsakyti.

1947 09 04

MANO GIMTASIS KRAŠTAS *(sekant Danguolę)*

Koks gražus ir garbingas šis kraštas,
Prisiglaudęs prie jūros mėlynės,
Tarsi tautinio audinio raštas
Prie mergaitės lietuvis krūtinės.

Puošias vasarą pievos žiedeliais
Ir paukštelių čiulbėjimų choris,
Žiemą apgaubtos eglės vualiais-
Kaip mergaitės prie Dievo altoriaus.

Lietuva šitas kraštas vadinas.
Ją dievai ir pagimdė neramią.
Ir prie jūros Perkūnas galingas
Mums paskyrė šią šventąją žemę.

Ji garsėjo narsuoliais Kęstučiais,
Neliestais ir šventais ažuolynais,
Ir garbe nekaltų vaidilučių
Su karoliais gelsvais gintariniais.

Ažuolynai šventieji, bekraščiai
Maldą ošė, o priešams grasino:
"Kas neš mirtį - tas mirtį atras čia
Kraugerių kapinynuos!

Visados partizaną ir karį
Jie globojo ir slėpė nuo priešu.
Plačios girios kaip žaliosios marios
Į save ir šiandieną juos kviečia.

Lietuva vėl garsėja. Jos vyrai
Milžinai - vėl istorijos lapuos.
Šlama garbę vėl šventosios girios,
Vėlei didvyriams pilamas kapas.

Daug jų krito už laisvę tėvynės,
Už piliakalnių garbę, už rūtą.
Bet jų vieton šimtai vėl krūtinių
Pasikėlė kaip bangos įsiutę.

Girios kraugeriui priešui vėl graso,
O lietuvi vėl glaudžia - kaip amžiais.
Kovai keliai didvyrių dvasios,
Kovai rengia juos Dievas Praamžius.

Koks gražus ir garbingas šis kraštas
Prie nerimstančios jūros mėlynės,
Tartum juostų tautinių raštas
Prie ją ginančių vyrų krūtinių.

1949

VĒLINĒS VORKUTOJE

Čia kapines gyvųjų
Mes matom vakare,-
Daugybė pasmerktųjų
Kaip Dantės pragare.

Lyg Vėlinės. Švieselių,
Kaip žvakių uždegtų,
Iš žemės spiečias kelias,
Su vėlėmis kartu.

Troškina dūmų kvapas.
Ne vaško, be anglių.
Gal Vėlinės? Be lapų.
Be ašarų gailių.

Ir giminės nelanko,
Nieks nekalba maldų.
Tik vėlės, vėlės slenka
Ir šen, ir ten... Baugu.

Ten vėl per sniegą brenda
Procesija skurdi...
Aplinkui vėtros žvengia,
Ir siaubas, ir mirtis.

Kas lydi juos? Taip keikia
Ant Dievo net... Velniai?
Velniai, pūga ir speigas,
Juodi degą kalnai.

Vėles tas žemė ryja-
Prasmenga gelmėse...
Naktis baisi, be ryto...
Tarp dvasių aš - dvasia.

1951 11 02

TĖVYNĖS VARDAS

Vienuma ir naktis. Aš kaip raidžių rinkėjas,
Iš šviesių žvaigždžių josios vardą renku...
Ir skaitau jį balsu lyg žmogus išprotėjęs,
Vienui vienas nakty kaip vaiduoklis klaikus.

Čia naktis šaltumu man į sielą alsuoja,
Širdį čiulpia vampyras - baisus ilgesys.
Juodos mintys many, tarsi ugnys, liepsnoja,
Ir norėtų žvaigždes danguje užgesyt.

O stovykloj ramu. Sapnuose vergų sielos,
Randa laimę gimtinei, glėby mylimos... -
Mano mintys ir aš, kaip liepsna su šešėliais,
Tarp juodos nebūties ir vilties neramos.

Vienuma ir naktis. Aš kaip raidžių rinkėjas,
Danguje iš žvaigždžių josios vardą renku,
Ir skaitau jį balsu, lyg žmogus išprotėjęs...
Vienui vienas nakty, kaip vaiduoklis klaikus

1948 01 01 Naujųjų Metų naktis

GĖRIUOS AUDRA

Jei dar žiemos pats vidurys ir speigas,
Kada ir kaip pavasaris ateis?
Išbalusį grėžiu į vėją savo veidą-
Jis atneša pavasarį audrų keliais.

Kad gydytų retežių gilią žaizdą
Žmonių veiduos nušvistų šypsena...
Pūgoj girdžiu galingą vėjo gaidą-
Pavasaris ir laisvė eina su daina.

Matau kaip dreba vielos ir sargybos bokštas,
Ir cypia šuo išgąsdintas audros.-
Į laisvę veržiasi širdis ištroškus,
Į kovą didžią... Aš audra gėriuos.

Apnuoginu kančios išvargintą krūtinę,-
Tegul širdis pūgos siutimą jus.
Audra juk pranašas, kurs neša žinią:
Pavasaris, žmogau, ne už kalnų!

Ir nors žiemos pats vidurys ir speigas,
Taip norisi gyvenimui rankas ištiest...
Į audrą nukreipiu rankas ir veidą
Ir kovai plakančius jausmus širdies.

1954

O, NEKALBĖK!

Ne,
Nekalbėk!
O, nekalbėk: "Kovos nereikia!.."

Prieš tuos,
Kurių nejaudina,
Nei ašaros, nei kraujas,
Kova šventa,
Už teisingumą,
Laisvę!..
Prieš despotus valdovus,
Kraugeres idėjas...

1976

ODĖ LIETUVIŠKAI KALBAI IR SAKMEI

Pagoniška Dvasia Tyroji!
Ugnis Ramovių Amžinoji!
Praamžiaus geismo sutvertoji!
Perkūno žaibuose pradėta,
Žemynos įsčių išnešiota,
Iš Aisčių praeities atskridus
Ir Žodyje grožiu pragydus,-
Marga Šventųjų Girių Paukštė...-
Lietuviška Kalba!

Prie Baltijos vis lyja lietūs,
Ir Nemuno krantai gėlėti...
Vaišingi žmonės, būdas lėtas,
Ir amžinu grožiu gėrėtis
Gamtos, jai melstis, ja tikėti
Visi čia moka... ir mylėti...
Ir liko čia vešėt, klestėti,
Su Gabija namų plazdėti.
Lietuviška Sakmė!

Vaidilų giesmėmis suskambus,
Darniom dainom ir medžio kanklėm.
Medžioklių raguose sugaudus,
Kovų ir pergalių trimitais,
Ir aimanom raudų graudingų,
Tyliais liūliavimais prie vygės,
Ir meilės žodžiais pračiulbėjus... -
Lietuviška Kalba!

Nušvietus Gintarinį Kelią,
Kaip šviesios žvaigždės Paukščių Taką
Nuo Neringos net iki Nilo,
Per Nemuną Dunojų, Dneprą
Pakrikštijus vardais Sanskrito
Upes ir ežerus, vietas
Ir "Šervietes" - ne tik Europoj...
Ir karžygiams kapus supylus.
Lietuviška Sakmė!

Ir prieš dievų rūstybę drįsus, -
Jūratę jų, Kastytį mūsų,
Sugundyt meilės šventvagystei...
Ir ligi šiolei tebešviečia
Skeveldros rūmų gintarėliais,
Ir liudija Tiesos tikrumą
Žmogaus ir Dievo panašumą
Ir meilės jausmo amžinumą.
Lietuviška Sakmė!

Ir ordom nesvetingo Dievo
Užplūdus taikų, ramų Kraštą,
Su pilimis ir jų gynėjais:
Gražinom, Margiriais ir Mantais,
Garbingomis Gamtos Šventovėm,
Senaisiais Baltų Runų Raštais,
Sudeginta, kardais kapota...
Iš kraujo, pelenų atgimus...-
Lietuviška Kalba!

Ir Gedimino Sapno prasmę
Pasauliui skelbianti iš Vilniaus...
Kęstučio nuostabiausią drąsą
Pamilti Šventą Vaidilutę,
Kad Didvyrių gimdytų Sūnų,
Nuo jūrų Lietuvai - lig jūrų,
Tautos istorijos galybei
Ir Žalgirio Kautynių garbei...-
Lietuviška Sakmė!

Ir Žodžio grožį, ir Tėvynę
Sutrypus svetimųjų kojom,
Žargono "poniško" šiukšlyne,
Pro pavergėjų "keiksmo purvą",
Žėrėdama tikrais grynuoliais,
Gaivinta burnomis beraščių,
Ir šiluma širdies vaikaičių...
Lietuviška Kalba!

Nustebinus Pasaulio Protą
Verte didžiausia Gyvo Žodžio,
Dainų melodijom jausmingom,
Tautos Praeitimi garbinga,
Per savo nemarumo Teisę
Tėvynės gyvastį apsaugo,
Jai meilę Liaudyje brandina,
Kad Lietuva gyvuotų amžiais...-
Lietuviška kalba! Lietuviška Sakmė!
Pagoniška Dvasia Šventoji!

1986-1988

UGNIES AUKA

Romui Kalantai atminti

Į slėnius Nemuno atvedęs Gentį,
Perkūnas skyrė Gabiją jiems šventą
Kad amžinai romuvose gyventų,
Kad meilė židiniuos namų plazdentų,
O kuoruose drąsos liepsnom sušvistų,
Kad karžygiai už Laisvę mirti pasiryžtų-
Ugnies Aukoj tautos istorija išliktų.

Pelenuose žėruoja aukso sagtys
Karių, karalių, kunigaikščių rūbo,
Ir draugo-žirgo kamanėlių varis,
Ir kardo ašmenų rausvėja rūdys,
Ir amuletų gintaras.. Jie liudys
Garbingų protėvių tikėjimą ir meną-
Ugnies Auka mums praeities didybę mena.

Į naują Dievą tautai atsigręžus,
Gamtos prisikėlimo būgnams gaudžiant,
Skardus velykryčių šventorių džiaugsmas,
Mirties tamsoj šviesi viltis Grabnyčios
Ir partizanų kapviečių žaltvykslės-
Vergijų naktimis mums kūlgrindose šviesti-
Pilėnų pavyzdžiu numirt už Laisvę kviesti.

Akmuo, apgynęs Kauno Pilį gal kadaisė
Nuo ordų, Dovydo delne vėl kaista,
Vėl Galijoto kietą šarvą aižo
Ir svilina Ciklopo akį šlykščia...
Minia žaibuoja, griaudžia: "Tautai Laisvę! !!"-
Juos Romas kovai pašaukė, Sode Ramovės
Ugnies Auka pats gyvas suliepsnojęs.

1972 05 14

VIENOS BAUDŽIAMOSIOS BYLOS PĖDSAKAIS

(Prisiminimų fragmentas)

Vidurnaktyje, pačiame įmigime, išbudina stiprus skambučio garsas prie durų. Eidamas prie jų, uždegęs koridoriuje šviesą, žvilgtterėjau į sieninį laikrodį. 2 val. 15 min. - jau gegužės 15-osios. Pikto nepakantumo pilnas skambutis pasikartoja, išblaškydamas nebaigtą sapną ir nusmelkdamas nerimu. Juk visa diena buvo neeilinė, bet, laimingai grįžęs į namus, buvau įsitikinęs, kad pavojus praėjo.

Priėjęs prie durų, paklausiau "kas?", o per durų akutę pamačiau laiptinėje, prie durų, stovintį viduramžį vyrą kuris atsakė: "Jums skubi telegrama". Paklausiau: "Iš kur?" ir abejodamas, ar atidaryti duris, išgirdau atsakymą kad telegrama - iš Plungės. Atmintyje plykstelėjo neseni motinos ir tetos mirties

prisiminimai. Tai, kad ten. Juodeikių kaime, likusius seserį ir ilgaamžį dėdę Joną galėjo ištikti liga ar mirtis, paskatino kuo greičiau atidaryti duris.

Vos spėjus jas praverti, pamačiau pulkeli vyrų (6 ar 7). Pirmieji du staigiai išspraudė kojas į tarpdurį, kad nebeužtrenkčiau jų. o vienas, už kitų stovintis, rankoje demonstravo pistoletą

Iš karto pasidarė aišku. Stipriausias mano pirmasis jausmas buvo pasipiktinimas savimi, savo naivumu ir kvailumu, kad dieną, po sėkmingo atsišaukimų išplatavimo, patikėjau, kad diena baigėsi laimingai, nesiėmiau atsargumo priemonių, bet dar, išsiėmęs iš slėptuvių savo užrašus, eiles, apsiskleidžiau jais rašomąjį stalą.

Vadovaujantysis įsiveržusiems pasisakė esantis kapitonas Pilelis. ypatingų bylų tardytojas. Jis jau koridoriuje rodė man prokuroro "sankciją" kratai. Kiti veržėsi į kambarius. Tyliai koneveikiau save ir stengiausi pirmasis atsirasti prie rašomojo stalo, ant kurio gulėjo R. Kalantos susideginimo dieną pradėtas ir vis iki šiol nebaigtas eilėraštis "Ugnies auka", kuris man atrodė nepasisekęs, todėl bandžiau jį pataisyti. Na. galvojau, jeigu šis paklius čekistams, tai ir taps įkalčiu įrodyti antitarybinę veiklą. Čia man padėjo iš miegamojo atėjusi ir iš išgąščio aiktelėjusi žmona. Jai pasidarė silpna, ji susverdėjo, visų akys nukrypo į ją (kažkuris šokosi prilaikyti), o aš tuo momentu suglemžiau į delną popieriaus lapelį - R. Kalantos žygdarbiui skirtą eilėraščio juodraštį. Kur jį dėti? Visą laiką laikiau delne, tikėdamasis perduoti žmonai ar po kratos numesti kur į kampą, tačiau buvau vieno ar dviejų čekistų stebimas ir lapeliu atsikratyti negalėjau.

Krata buvo skubi. Kas jiems atrodė įtartina, sunešė į mano darbo kambarį ir užplombavo, prigrasinę žmoną, kad ji atsakinga už kambario neliečiamybę, ir davė jai pasirašyti. Man liepė pasiruošti vykti su jais. Ir atsisveikindamas su žmona negalėjau jai nei perduoti saujoje laikomo lapelio, nei padrašinti, kad. mums išėjus, bandytų įeiti į užplombuotą kambarį ir kai ką išgelbėti.

Lapeliu negalėjau atsikratyti nei vedamas apšviestais

laiptais, nei jų "Volgoje", čekistų apsėstas iš visų pusių. Netilpusieji į "Volgą" kartu su "kviestiniais liudininkais", kaip jie sakė, sulindo į netoliese esančius "Žigilius". Nustebau, kad į savo rūmus įsivedė ne iš Laisvės alėjos, bet iš Vytauto prospekto. Supratau, kad KGB ir milicijos valdybos apartamentai taip perpildyti suimtųjų, kad tenka pasinaudoti "draugų" enkavedistų "geraširdiškumu". Tiesa, per vėliau vykusias kratas ir areštus įsitikinau, kad čekistai mėgsta savo nusikaltėlišką veiklą dangstyt kriminalinių įtarinėjimų skudurais. Prie paradinių durų ir viduje vyko gyvas judėjimas. Įtempto "darbo" naktis - vis vežė ir vede pro šias duris daugiausia jaunos žmonės.

Kol keli mane įvedusieji šurmuliavo apie budintįjį, aš, pagalvojęs, kad mane tuoj nugrūs į požemio kamerą prieš tai išrengę, iščiupinęję net rūbų siūles, patikrins ne tik rankas bei kojas, išskėsdami pirštus, bet apžiūrės burnos ir tiesiosios žarnos ertmės, nesitikėdamas, kad galėčiau rankoje turimą popieriaus lapą praryti, pasiprašiau į išvietę. Manydamas, kad ir čia gali būti stebėjimo aparatūra, tupėdamas suplėšiau savo kurinį į skiauteles ir nuleidau vandeniu.

Iš mane atvedusiųjų čekistų pokalbio supratau, kad jie tuoj turi išskubėti areštuoti kitus "metėžnikus". ir turbūt todėl, kad išsaugotų mano susitikimą su kitais, į kameras nebetekančiais "metėžnikais", pasodino pirmojo aukšto koridoriaus kampe ir paliko budinčiojo apsaugoje. Nežinojau, kaip suprasti tokią mano "reklamą", nes dažnokai pravedavo naujai areštuotuosius. Tiesa, aš buvau pasodintas tamsokame koridoriaus kampe. Iš šio posto mačiau, kaip atvestus naujai areštuotuosius įgrūdavo arba į požemio kameras, arba laiptais nusivesdavo aukštyn, turbūt į kabinetus skubiam išstardymui. Po darbingos nakties išaušus diena, areštuotųjų gabenimas šiek tiek apmažo. Vaizdavausi, kad iš Laisvės alėjos pusės šurmulys šiuose rūmuose turėjo būti dar intensyvesnis. Iš čekistų

tarpusaviu pokalbių buvo aišku, kad lietuviškieji taip vadinamieji "organai" lyg ir išnykę tarp broliškujų tautų aktyvo. Buvo aišku, kad šiai akcijai į Kauną buvo pakviesti ne tik Lietuvos SSR čekistai ir milicininkai, bet ir iš "plačiosios tėvynės" - spec. mokyklų kursantai ir kariuomenės spec. dalinių "didvyriai", perrengti civiliais rūbais. Šio vapsvyno šnaresy retai tepasigirsdavo lietuviškas žodis. Suprantama, kad areštams vadovaujantieji buvo lietuvių kilmės pareigūnai.

Prasidėjus darbo dienai, judėjimas prie budinčiojo pulto ir pro paradines duris nurimo. Turbūt atsirado ir laisvesnių "operatyvininkų", nes vienas toks nusivedė mane į pirmojo aukšto kabinetą, parodęs man kėdę prie sienos, paliepė atsisėsti, o pats įsitaisė už stalo ir didžiam mano nustebimui, užuot pradėjęs mane tardyti, ėmė snūduriuoti. Nedraudė ir man pasekti jo pavyzdžiu, bet mano susirūpinimas vertė apgalvoti padėtį, ir daugybė "kodėl" nedavė ramybės. Nebuvo abejonės, kad iš kapitono Pilelio prasitarimų kratos metu buvau įsitikinęs, kad Rūta areštuota. Bet kodėl mudviejų neareštavo "nusikaltimo" momentu, mieste su įkalčiais - Rūtos "atspausdintais" atsišaukimo lapeliais, juk kol išplatino po visą miestą, užtruko apie porą valandų. Autobusuose ir troleibusuose, į kuriuos mes įlipdavome paskutiniai. Rūta, prisiglaudusi prie durų, per suvėrimo plyšį pluošteliais iškišdavo lapelius į išorę, o aš savimi pridengdavau, kad kas nors nepastebėtų. Prisipažinsiu, kad ir man buvo malonu žiūrėti, kaip oro srovė, pagavusi lapelius, išsklaidydavo juos po gatves ir šaligatvius, o praeiviai puldavo gaudyti ir rinkti. Nebuvo abejonės, kad tarp gaudančiųjų buvo ir čekistų bei jų pagalbininkų. Išvykdamas iš namų ir pakeliui į miestą rūpestingai pasitikrindavau, ar nesu sekamas, o mieste, susitikęs su Rūta, akylai stebėjau, bet specialaus mudviejų sekimo nepastebėjau. Kur ją areštavo, ar su įkalčiais? Ar ji nesunaikino lapelių spausdinimo priemonių? Išgyvenau, kad Rūtos neišpėjau. Kad ramiau narpliočiau savo mintis, užsimerkęs apsimėčiau snūduriuojąs, o mano sargas,

išvargęs po nakties darbų, kartais net užknarkdavo, pats nuo to pabusdamas, o kartą lyg nuo savęs vaikydamas įkyrų snaudulį, sumurmėjo: "K čiortu!". Sykį į kabinetą buvo užėjęs gana solidžiai atrodantis, civiliai apsirengęs tipas, turbūt kabineto šeimininkas. Rusiškai pasilabinęs su mano sargu, pasiėmė iš stalo stalčiaus kažkokius popierius ir tuoj išėjo. Per pietus kitas čekistas buvo išleidęs manąjį sargą pavalgyti.

Taip nuobodžiaujant praėjo visa darbo diena. Tiktai betemstant atėjo kapitonas Pilelis ir nusivedė mane į antrąją ar trečiąją aukštą (nebeprisimenu) ir pradėjo tardymą. Iš pateikiamų klausimų ir pasisakymų man paaiškėjo, kad esu laikomas vienu iš pagrindinių vakardienos neramumų organizatorių, kad Rūta Januškevičiūtė ir daugelis maište dalyvavusių jaunų žmonių - tai tik aukos tokių kaip aš - užkietėjusių ekstremistų. Tai jau per pirmąjį tardymą ir Rūta supratusi, viską prisipažinusi. Ji esą apgailestauja, kad pasidavė mano propagandai ir pateko į užsienio žvalgybininkų suregztą tinklą. Ir teisme į tai būsia atsižvelgta. Na, o man, kad nors kiek palengvinčiau sau, belieka tik viską atvirai prisipažinti.

Analizuodamas tuos niekuo nepagrįstus kaltinimus supratau, kad tardytojas neturi jokių konkrečių įrodymų ir faktų. Supratau, kad krata mano bute ir areštas - tik įtarumo padarinys.

Atsakinėdamas į tardytojo klausimus nors ir kartojau savo: "Nieko nežinau, nieko nemačiau, nieko negirdėjau...", bet sau priekaištavau, kad gal buvau neatidus, gal gerai nepasitikrinau, kad tą dieną irgi esu sekamas. Bet ir vėl teisinausi, kad jeigu būtų sekę mus mieste ir matę platinant atsisaukimus, tai, be abejonės, ir būtų areštavę abudu nusikaltimo vietoje. Nereikėtų jokių kitų įrodinėjimų. Po poros valandų tardymo kapitonas Pilelis leido man grįžti namo, gerai apsigalvoti: juk tik prisipažinimas palengvins mano bausmę, ir įsakė kitą dieną po pietų prisistatyti vėl pas jį, į tą patį kabinetą. Žinoma, ne tik nustebau, bet ir apsidžiaugiau, kad neįgrūdo į požemį, ir tai

įtikino mane, kad areštui įrodymų trūksta, kad Rūta laikosi tvirtai ir turbūt mano kaltę neigia, nes buvau tikras, kad tardytojams ne tik būtų malonu, bet ir jų prestižas pakiltų, jeigu "sudarytų" grupinę bylą. Maniau, kad jų troškimą suprato ir Rūta.

Grįžęs namo sužinojau, kad kambaryje užplombuotuosius, "reikšmę byloje turinčius dokumentus ir daiktus" išvežė su "Volga" antrosios dienos popietę. Taigi tardytojas Pilelis prieš tardydamas mane nebuvo pasidžiaugęs savo trofėjais. Žmona atkalbinėjo, kad nesistengčiau tuojau susitikti su Rūtos seserimis, bet aš maniau, kad mano rūpestis negali pakenkti nei jai, nei man. Iš seserų sužinojau tik tiek, kad jai iš miesto grįžus į namus, gal po 20-30 min. užgriuvo būrelis čekistų, padarė kratą ir areštavę Rūtą, išvežė. Jos kambaryje, tiesiog ant stalo, rado pačios pasigamintus trafaretus, tušo buteliukus. Nors Rūtos artimieji buvo labai susijaudinę dėl ištikusios nelaimės, bet, būdami tokių pačių pažiūrų, nei jos, nei manęs nesmerkė. Aš labiausiai ir bijojau, kad manęs nekaltintų dėl mano idėjinės įtakos jai. Vykdamas pas Rūtos seseris mačiau, kad esu sekamas, bet nemaniau, kad tai mane turėtų tiek gąsdinti, kad nustočiau ja rūpintis.

Kitą dieną vėl apie porą valandų tardė kapitonas Pilelis. Jaučiausi žymiai tvirtesnis negu vakar, nors jis ir stengėsi įtikinti mane, kad Rūta davusi parodymus, jog aš ne tik dalyvavęs platinant atsišaukimus, bet ir rašant juos. Įtikinėjo mane, kad jų sekliai prieš porą savaitių girdėję mudviejų pokalbį autobuse aptariant, kaip pasigaminti trafaretus, kuriais daromi užrašai autobusuose, troleibusuose. Aš, žinoma, neigiau, sakiau, kad tokio pokalbio neprisimenu, kad jo nebuvo. Gyrėsi, kad jau keletas "kalantiečių" davę parodymus, jog aš esąs vienas pagrindinių neramumų organizatorių. Nežinau, kaip jis nesuprato, kad tokie išgalvoti parodymai - man tik įrodymas, kad tikrųjų įkalčių neturi ir kad Rūta "laikosi", todėl aš reikalavau akistatos su ja ir su tais melagiais. Žinoma, tokias akistatas žadėjo, kai ateis laikas, o kol nevėlu, siūlė pačiam prisipažinti, nes taip tik sau palengvinčiau. Pasigyrė, kad

peržiūrėjęs pas mane rastąją kaltinamąją medžiagą, kuri aiškiai įrodo mane esant antitarybininku. Stengiausi suvaidinti, kad labai baiminuosi dėl daugelio eilėraščių, parašytų Vorkutoje, ir tikinau, kad "kalantiečių" ruošų neramumų nėra kiek nesibijau, nes nesu prisidėjęs. Didžiai mano nuostabai, kapitonas Pilelis dėl eilėraščių mane nuramino, pasakydamas, kad tikįs, jog mano byla buvo sufabrikuota. Stebejausi šio tardytojo taktiškumu, net kantrumu, kai jis nesibodėjo išklaudyti mano pasakojimą apie tardymų kankinimus ir bylos sufabrikavimo vingrybes. Atrodė, kad užjaučia. Nejaugi tai tebuvo bandymas palenkti mane, kaip jis siūlė, "savanoriškam" prisipažinimui? Nuramino jis ir dėl pas juos patekusio dienoraščio formos užrašų: esą jeigu neplatinės ir kitiems nedavęs skaityti, tai nereikia bijoti. Na, o mano dalyviams "kalantiečių" neramumuose esąs jau akivaizdus ir įrodymas, todėl mano prisipažinimas palengvintų ne tik jų darbą, bet sumažintų ir bausmę. Paleisdamas namo, "dar ir ši kartą" išpėjo, kad niekur iš namų neišvykčiau, nes netrukus būsiąs pakviestas.

Supratau, kad KGB tinkle Rūta - smulki žuvelė, kaip ir tie šimtai jaunuolių, kurie apdaužyti po keletos dienų būdavo išleidžiami namo. Ilgesniam tardymui ir bylų sudarymui pasiliekant nors ir nemažą būrį, bet ne visus, mat visgi ne stalininiai laikai. Ant kai kurių jaunų, karštų galvų kagėbistai periodinėje spaudoje išliejo srutų: kad jie esą nepilnaverčiai, psichiniai ligoniai, narkomanai ir t.t. Žinoma, negalima buvo laukti, kad Rūta būtų panašiai vertinama: ji atliko masinę, rašytinę propagandą - antitarybinę propagandą. O čia dar tas pasigautas Ariadnės siūlas, galintis atvesti į grupinę šios bylos versiją, kurią realizavus - ir į vyresnybės pamaloninimą, premijos išskyrimą bylos nagrinėtojams. Juk ne juokas "sutvarkyti" seną recidyvistą, kuris ir po keliolikos katorginio režimo metų nenusiramina. Neabejoju, kad kagėbistams žinomos mano pastangos susirasti vedybinę partnerę, repatrijuojančią į

Vokietiją, Lenkiją ar Izraelį, kad galėčiau išvykti pas JAV gyvenančią devyniasdešimtmetę tetą, laukiančią ir žadančią aprūpinti amerikietišku gyvenimu. Į dvejus jos iškvietimus apsilankyti atsakyta buvo neigiamai. Katorgos draugas Vytas Svilas mano rūpesčio ir "piršlybų" dėka taip buvo išleistas į Vakarų Vokietiją. Saugumiečiai su juo man net susirašinėti uždraudė. Kad tai man pranešta, pasirašiau, bet išpėjau, kad draugų neišsižadu ir visokiais, nors ir nelegaliais būdais, draugausiu. Tą ir dariau, keisdamas savo adresą draugų adresu. Vienas iš tokių buvo gretimoje laiptinėje gyvenantis Alfredas Krevnevičius. Pasikeitimas laiškais ir knygomis kartais buvo įmanomas ir per atvykstančius - išvykstančius iš užsienio bei socialistinių valstybių piliečius.

Buvo aišku, kad ką nors veikti galiu tik kaktomuša. Dviem dienom nuvykęs į Maskvą, iš viešbučio ir gatvių automatų, pasinaudojęs abonementų knyga ir telefono informacijos paslaugomis, bandžiau susisiekti su Andrejum Sacharovu. Gerbiamo akademiko adreso bei telefono neaptikau jokiam informacijos šaltinyje. Kartą piktas balsas net išplūdo mane: "K čertu vy s etim svojim akademikom! Pokoja nedajote!" Matyt, ne aš vienas ieškojau jo. Gal užtartų? Gal paveiktų per tarptautines organizacijas? Aš juk seniai svajojau susipažinti su tuo nepaprastu žmogumi, kuris paaukojo ne tik savo gerovę, karjerą, bet ir pats save - už beteisius Tarybų Sąjungoje. Atrodė, kad šalia šio žmogaus ir aš pats būčiau bebaimis, o ir susidorojimo su manim pavojus gal būtų mažesnis. Grįžęs iš Maskvos, tuoj pat namie užsakiau telefono pokalbį su V.Svilu Vokietijoje, nes ko gi man bijoti, ginant tiesą. Nustebau, kad sujungė pokalbiui. Pagalvojau, kad ir šiuo atveju čekistai tikisi pasičiupti įkalčių. Vytui skubiai padiktavau tokį tekstą: "Brangioji Andžela Devis! jūsų baltoji sesuo Vilniaus universiteto studentė Rūta Januševičiūtė. š.m. gegužės 13 d. Kaune saugumo darbuotojų areštuota, tardoma ir bus teisiama vien už tai, kad, sekdamą Jūsų pavyzdžiu kovojant už rasių, tautų ir demokratijos teises, išmėtė savo ranka parašytus lapelius su šūkiais: "Laisvę

Lietuvai!, "Rusai, lauk iš Lietuvos!", "Kalanta gyvas! Drebėkit, rusai!" Žinodami apie Jūsų didelę jėgą ir avangardinę reikšmę kovojant už demokratijos teises, prašome paveikti TSRS Vyriausybę, kad Januševičiūtei būtų grąžinta laisvė. Rūtos artimieji".

Paprašiau, kad šį tekstą ir Rūtos fotografiją jeigu turi. kuo greičiau padaugintų ir išsiuntinėtų JAV lietuvių, anglų laikraščiams. Gal ir vokiečių spaudoje kas nors paskelbtų tekstą.

Kitą dieną, manydamas, kad niekuo nerizikuoju, Rūtos fotografiją ir šį tekstą pasiunčiau tetai į JAV, paaiškindamas tokios publikacijos spaudoje prasmę.

Nežinau tikrosios priežasties, kodėl Vytas nepasidarbavo, tik spėliuju, kad nepanoro dar labiau pabloginti santykių su mūsiškiais "organais", nes ir taip jo neįsileisdavo į TSRS.

O kur buvo dingęs tetai siųstasis laiškas, paaiškėjo tik 1991 m. pavasarį, kada. man pakartotinai reikalaujant grąžinti per kratas paimtus "turimus reikšmę byloje dokumentus ir daiktus", grąžino ir siustą tetai Rūtos fotografiją kurios kitoje pusėje užrašyta "Rūta Januševičiūtė". O juk laišką su šia nuotrauka siunčiau ne tiesiogiai tetai, o kitu, sutartu adresu. Matyt, tikrinama dauguma į užsienį siunčiamų laiškų.

Po dviejų dienų ir vėl atsidūriau pas tardytoją Pilelį. Vėl pabandė "spausti" prisipažinti. Aš prisipažinau tik tiek, kad netikiu, jog Rūta mėtė atsisaukimus, nors ji už tai areštuota ir atseit prisipažinusi. Aiškinau, kad buvau mieste kartu su ja ir tikrai būčiau pastebėjęs. Nejaugi ji būtų sugebėjusi taip apgauti seną "smetonišką" Šerloką Holmsą? Tikriausiai tai kažkokia provokacija. Prisipažinau suprantąs, kaip jiems sunku manimi patikėti, jeigu Rūta taip sakanti. Nejaugi ji užpykus ar taip nusiteikusi prieš mane, kad duoda šitokius neteisings parodymus? Bet aš "meluoti" atsisakinėjau.

- O kas čia? - klausia tardytojas, rankoje rodydamas

kažkokius didelius laikraščius.

- Spėlioti bijau, nes jei neatspėsiu, bijau būti apkaltintas.

Čia tardytojas paduoda į rankas porą Kanadoje leidžiamo "Tėviškės žiburiai" numerių.

Nežinau, ar pastebėjo, kad beveik džiaugsmu sublizgėjo mano akys, pamačiusios, kad vieno laikraščio pirmajame puslapyje puikavosi Vorkutoje kažkurį savo gimtadienį mano parašytas eilėraštis "Mano metai", o kitame - atspausdintas eilėraštis "Duonai". Nei vieno, nei kito eilėraščio autorius nenurodytas, te užrašyta: "Atsiminimai iš Vorkutos".

- Gal ir dabar neprisipažinsi, kad užsiiminėjai antitarybine propaganda? Įrodymas akivaizdus. Tamstai lieka tik papasakoti, kokiais keliais ir per ką jie atsidūrė Kanadoje.

Deja, ir čia aš negalėjau savo tardytojo pradžiuginti, nes apie tai nieko "nežinojau". Spėlioju, kad laikraščiams eilėraščius pateikęs asmuo galbūt ir nežinojo, kas autorius, nes Vorkutoje mano eilėraščius draugai nusirašinėjo, išmokdavo atmintinai, o kai kuriuos, pritaikę gaidą, susirinkę būrelin ir dainuodavo. Išsiginti, kad eilėraščiai ne mano, nebuvo prasmės, nes šitie, tarp kitų iš manęs paimtų, buvo rasti namuose per kratą.

Norėdamas paglostyti tardytojo savimeilę, nusistebėjau, kaip tardytojas sugebėjęs juos surasti, ir prisipažinau, kad parodydamas man suteikė malonią staigmeną, nes kitaip niekad nebūčiau sužinojęs, kad yra ir užsienyje publikuotų eilėraščių. Deja, mano komplimentas, matyt, mažai tepaveikė, nes dar keleto rankoje laikytų laikraščių man neberodė, bet visgi pasipasakojo, kad jo pareigoms priklauso sekti užsienio lietuviškąją spaudą. Todėl, tyrinėdamas manųjų eilėraščių antitarybiškumą, prisiminęs "Tėviškės žiburiuose" publikuotus eilėraščius. Mano nuostabai, užprotokolavęs mano parodymus, pasitenkino jais.

Šiuo tardymu ir pasibaigė mano pažintis su mane areštavusiu ir pirmuosius tardymus atlikusiu jau politinėse bylose pagarsėjusiu čekistu.

VINCENTAS GURSKIS - ŠARŪNAS

Kelmės RK bažnyčios metrikų knygoje yra įrašyta, kad esu gimęs 1931 m. spalio 31 dieną.

Nepažinau tėvo giminių. Jis pats jau 16 metų tapo šeimos galva ir pirmojo pasaulinio karo metu su motina atsidūrė Donbaso karo pabėgėlių gretose, dirbo parduotuvėje pardavėju ir sąskaitininku. Po karo, grįžęs į Kelmę, darbavosi savivaldybėje pasų tvarkytoju, viršaičio padėjėju, vėliau, jau okupacijų metais, - metrikacijos bei karinio stalo vedėjais. Spalvingesnė mano motinos linijos genealogija. Jos tėvas (mano senelis) dalyvavo 1905 m. įvykiuose, buvo kelmiečių išrinktas atstovu į Didįjį Vilniaus seimą, o vėliau tris savo sūnus išleido į nepriklausomybės kovas. Sūnus savanoris Juozas po kiek laiko išvyko į Argentiją ir ten su šeima "ištirpo" svetimšalių masėje. Caro valdžios persekiojamas 1905 metais į Ameriką išvyko ir senelio sūnus Bronislovas ir ten pasižymėjo kaip literatas ir saviveiklinio teatro kūrėjas. Scena buvo ir visų Lauciukų pamėgta sritis. Vėliau, jau Nepriklausomoje Lietuvoje, senelio likusieji sūnūs baigė mokslus ir tapo mūsų visuomenės inteligentais: Antanas buvo teisininkas, majoras Jonas dirbo kariuomenės generaliniame štabe, o ats. kapitonas Stasys mokytojavo ir darbavosi literatūros srityje.

Visa tai jau vaikystėje man padarė gilų įspūdį, o bolševikų okupacijos metais, dar besimokydamas gimnazijoje,

ne atsitiktinai tapau laisvės kovų pagrindžio dalyviu ir 1949 m. MGB ypatingojo pasitarimo Maskvoje buvau represuotas 25 metų laikui kaip "nacionalistinės gaujos vadovas ir antitarybinės literatūros platintojas".

Po kalinio ir tremtinio vargų grįžęs į Lietuvai baigiau Finansų ir kredito technikumą ir (neakivaizdžiai) - universiteto ekonomikos fakultetą. Literatūrinis nerimas kuteno širdį nuo gimnazijos laikų (buvau literatūros būrelio pirmininkas), jis tęsėsi okupacijos metais koncentracijos stovykloje, tremtyje ir išsiliejo dabartinio "Varpo" puslapiuose. Atskirai esu išleidęs knygutes: "Mūsų jaunystės auka " (1992 m.) ir "Lietuvių laisvės kovos " (1996 m.).

Baigti norėčiau dar 1954 m. eiliuotais posmais:

"Iš baudžios griuvėsių vėlei kelsis Lietuva,

Vaidila vėl skubės pasveikinti rytą tavo.

Ir ant krūtinės tau nusvirs žila galva

Ir kančią ir gyvenimą tau išdainavus..."

S A Ų Ž I N Ė

Antanas Dobilas, pakėlęs į po kojomis esančią žemę įsmeigtas akis ir pastebėjęs, kad lysvės pabaiga nelabai toli, dar intensyviau ėmė skvarbyti. Baigęs, įsmeigė kastuvą, nusišluostė prakaitą ir nužvelgęs vakaruose rausvai nudažytą padangę, nucipeno į sodo namelį. Čia krito į seną, aptriušusį fotelį, užmerkė akis ir atsipalaidojo. Jis tai vadina saldžiu nuovargiu. Taip dažnai mėgsta pabėgti nuo pilkos kasdienybės ir nuo pačio savęs. Bet kur tau, žmogau. Beregint užplūsta įkyrios mintys, tarsi tik ir laukdamos, kada atsipalaidosi. Neprisimena jis vaikystės, nes augo vienas, anksti netekęs tėvų. Vienintele paguoda buvo dėdė, pas kurį mokinių atostogų metu nuvykęs iš internato svečiuodavosi ir būdavo vaišinamas ne tik gardžiomis kriaušėmis, bet ir įdomiais

pasakojimais apie senovę ir tolimus protėvius. O po to sekė tarnyba pasienio kariuomenėje. Jai baigiantis, pulko vadas išsikvietė ir paklausė, ką galvojęs toliau daryti. Atsakymą buvo sunku surasti. Jau ir gerojo dėdės Stepono nebėra. Todėl sutiko, kad būtų rekomenduojamas kaip sumanus ir gabus seržantas į Juridinį institutą. Bėgo dienos. Uolų studentą pastebėjo vienas docentas ir tapo jo globėju. Įtaisė dirbti laborantu, užtikrino padidintą stipendiją. Po paskaitų įvairiais klausimais lankydavosi docento namuose. Čia susipažino su melsvaake Tamara, docento dukra. Viskas baigėsi vedybomis ir juristo diplomu su pagyrimu. Labai norėjo grįžti į Lietuvą. Tamara tam neprieštaravo, bet uošvis tik paklausė, ką jis ten veiksias, kur ir kaip gyvens, juk pažinčių ir artimųjų neturi. Pasiūlė padėti įsidarbinti valstybės saugumo komitete. Ten ir atlyginimas geras, ir aprūpinimas užtikrintas. Antanui tai atrodė ne tik materialiai priimtina, bet ir romantiška: tai pagaudys šnipus!

Bet romantikos buvo neperdaugiausia. Iš pradžių jam teko dirbti su mokyklų pristatomais studentų sąrašais. Reikėjo kiekvienam sudaryti tam tikrus apyrašus. Tiesa, ėjo dar ir "ryšininko" pareigas. Namas, kuriame jis gyveno, buvo apgyvendintas mokslo darbuotojų ir aspirantų. Antanas turėjo mažutę užduotį. Name gyvenantys informatoriai nenorėjo iškilti viešumon ir susitikinėti su saugumiečiais, todėl jiems buvo nurodyta įmesti vokus su pranešimais į Antano pašto dėžutę, o jis perduodavo kam reikia. Jo kaimynas buvo lituanistikos profesorius Braslauskas, su kuriuo susipažino, konsultuodavosi įvairiais kalbos klausimais, stebėdavosi jo atsidavimu gimtajai kalbai. Bet visatai buvo pašaliniai dalykai. Jis truputį bodėjosi savo darbu, norėjo "tikresnės" veiklos ir kartą apie tai prasarė savo viršininkui. Tada išsikvietė majoras Soldatkinas ir pažadėjo įjungti į operaciją.

- Matai, - Antonai Petrovičiau, - tada kalbėjo Soldatkinas, - ginkluotasis pagrindis jau sutriuškintas. Tarsi ir

nebeliko mūsų čekistams kuo pasmagurianti. Bet darbo užtenka kitame, ideologiniame fronte. Tarybų valdžios priešai iš kailio neriasi stengdamiesi apšmeižti mūsų šalį. Tiesa, turime galingą spaudos industriją radiją televiziją bet reikalingos, oi reikalingos ir mūsų pastangos. Esam numatę ir tau rimtesnės veiklos. Tavo, atrodo, vairavimo įgūdžiai neblogi, esi pramokęs ir anglų kalbos, nors ambasados šoferiui jos daug ir nereikia...

- Hm?

- O tu nesibaidyk. Šoferiu ten yra dirbęs net generolas Bechmetjevas. Tiesa, tau bus kuklesnė užduotis. Esame numatę ardomajai veiklai pasiūsti į lietuvių antisovietinių emigrantų centrus vieną docentą. Jis turi didelį mūsų pasitikėjimą ir neblogus duomenis: yra gimęs JAV, buvo įklimpęs į slaptą buržuazinių nacionalistų veiklą Lietuvoje, vėliau savanoriškai sutiko važiuoti į politkalinių lagerį, kad pasirodytų kaip nukentėjęs nuo bolševikų ir geriau pažintų ten esantį kontingentą. Tai jis gros pirmuoju smuiku. Tau teks per tam tikrą atstumą būti jo palydovu bei ryšininku. Taigi, darbas nerizikingas, tik reikalingas sumanumo, kurio, manome, tau pakaks.

Soldatkinas užsirūkė ir po minutes pratęsė:

- Yra užkietėjusių liaudies priešų ir čia, Lietuvoje. Jie ne tokie pavojingi, bet vis tiek parazituoja mūsų gyvenimą, skleidžia gandas, šmeižia. Tu profesorių Braslauską juk pažįsti. Kiek kartų mes kvietėme jį užėiti pasikalbėti. Spyriojasi. Ignoruoja mus. Nusprendėme priversti jį atvykti. Tu turėsi padėti. Tai ir bus tavo užduotis.

- Koku būdu galėčiau tai padaryti? - paklausė Dobilas.

- Labai paprastai. Mes žinome, kad popiečiais, beveik visada apie 17 valandą jis pėsčias išeina į biblioteką. Tau reikės tik kieme pabudėti ir pasiūlyti pavėžėti. Įsėdant į mašiną turi niekas nepastebėti. Taip bus geriau mums ir tavo draugužiui profesoriui.

Toks atviras pokalbis ir, pagaliau, parodytas pasitikėjimas pakuteno Dobilo savimeilę. Majoro užduotis netrukus buvo

įvykdyta ir po kelių dienų, išklausęs instruktažą, jis išvyko į JAV. Ten iš tiesų gerą komandiruotę jis praleido įdomiai. Teko pabendrauti ir su ten gyvenančiais lietuviais. Dobilui liko tik nelabai aišku, kodėl šie paprasti darbininkai buvo vadinami liaudies priešais. O vienas atsitiktinis susitikimas su siuivyklos darbininku jį tiesiog sukrėtė.

- Jūs iš Lietuvos? - kalbėjo Tedis. - Tai mano svajonių žemė. Naktimis sapnuoju. Nors numirti ten norėčiau...

- Bet juk jūs galite sugrįžti, - įsiterpė Dobilas.

- Ne, tam neatėjo laikas. Kol ten siaučia raudonasis maras - ne!

- Bet juk ten gyvena žmonės... Banditizmas išnykęs...

- Ar tikri jie dėl savo rytojaus? Ar jie gali ramiai žiūrėti į ašaromis ir krauju aplaistytą žemę. Juk raudonieji patys išnaikino daugiau komunistų, negu užėjęs Hitleris. Tu jaunas, gal neteko išgyventi visų baisių. Prisimenu 1940 metų birželio naktį. Jokio banditizmo, kaip pats sakai, nebuvo, o raudonieji naktį prikėlę grūdo nekaltus žmones į vagonus ir vežė į nežinią. Tada sugriebė mano kaimynus, o ligoninėje liko sergantis vaikutis. Taip ir neteko tėvai savo vaiko...

Dobilas toliau nebegirdėjo Tedžio pasakojimo. Jis pagalvojo - ar tai ne apie jį. Juk ir jis nematė savo tėvų. Tik dėdė Steponas slėpė šią paslaptį ir vis kartojo: "Kai būsi vyras - pasakysiu viską..."

Dėdė Steponas nusinešė šią paslaptį į kapus dar Antanui tebetarnaujant kariuomenėje... "Bet ne, tai ne apie jį. 1940 metais jis dar nebuvo gimęs", - ramino save Dobilas, nors kažkoks nerimas, kaip įkyrus kirminas ėmė skvirbinti kažkurį tai dvasios kampelį. Dar jautriau jis pajuto tą keistą jausmą kai grįžęs Lietuvon sužinojo, kad tada pagrobtas jo kaimynas profesorius Braslauskas taip ir negrįžo į namus, buvo negyvas išplukdytas Neris į krantą. Žmonės šį nerimą pavadintų sąžine. Dobilui tačiau niekas niekada neaiškino, kas tai yra sąžinė. Jis tik girdėjo,

kad epochos garbė, protas ir sąžinė - tai Lenino partija...

Tokius apmąstymus nutraukė Lietuvoje prasidėjusi Gorbačiovo paskelbta pertvarka, kuri čia įgijo didelį pagreitį ir pasuko visai kita vaga, pavadinta Atgimimu. Todėl kiti rūpesčiai užgriuvo Dobilą ir jo bendradarbius.

- Keliamės pas mano tėvus, - tada pasiūlė Tamara ir nė nelaukdama atsakymo ėmė ruošti kelionėn. Dobilas tyliai jai pritarė, parašė atsistatydinimo pareiškimą iš taupomosios kasos atsiėmė santaupas. Bet vieną vakarą netikėtai aplankė majoras Soldatkinas.

- Teisingai nusprendė Tamara. Tegul ji važiuoja su sūnumi. Bet tu privalai likti čia. Tu būsi mums reikalingas. Supratai - privalai. Aš manau, kad neturėčiau tau aiškinti apie pasekmes, jei mėgintum prieštarauti vadovybės sprendimui.

- Bet kaip tai taip? Iš ko aš gyvensiu, kas mane priims į darbą?

- Viskas, drauguži, apsvarstyta. Dabar nereikės prašyti į darbą. Įsigalės rinkos santykiai. Reikės imtis niekieno nevaržomo verslo.

- Bet aš neturiu net patyrimo, nei pradinio kapitalo, - dar mėgino išsisukinėti Dobilas.

- Aš tau sakau, kad viskas apsvarstyta. Tau reikės būti tik firmos tarpininku, na, personalinės įmonės bosu. O dėl pinigų nesirūpink - bus jų kiek reikės... Tu dar mažai žinomas, neturėjai agentūros, būsi mums naudingas.

Taip Antanas tapo įmonės, prekiaujančios vamzdžiais ir metalo dirbiniais steigėju ir savininku. Iš pradžių jam net patiko šis užsiėmimas. Kartais vykdavo į Maskvą pasimatydavo su šeima, perduodavo nurodytais adresais laiškus ir mažus paketėlius.

Nurodymus iš Maskvos gaudavo paslėptus vamzdžiuose. Ir tie nurodymai, kaip jam atrodė, buvo nekalti: tai per rinkimus pinigais paremti vieną ar kitą asmenį, sužinoti kokio nors žmogaus adresą ir telefoną tai dar kokią smulkmeną išaiškinti. Tačiau toliau

tos užduotys darėsi vis sudėtingesnės, "paštas" ėmė veikti intensyviau, su krovniais buvo siunčiama ir sprogstamoji medžiaga... Dobilas tik dabar suprato, kad jo žmona ir sūnus tapo įkaitais. Ypač jis jaudindavosi dėl vienturtėlio sūnaus Stepo, nes nieko artimesnio nei Lietuvoje, nei Rusijoje neturėjo. Aplink verdantis naujas gyvenimas jį vedė iš pusiausvyros. Pritapti prie jo ir dezertyruoti jis negalėjo, nes būtų netekęs sūnaus. Negalėjo pabėgti ir į Rusiją, nes ten būtų buvę jam keršijama. Tokios mintys apnikdavo jį vis dažniau ir dažniau, ir stūmė apsispręsti ryžtingam žingsniui.

- Ne, užteks!.., - pusbalsiu pratarė jis pats sau. Niekas tų žodžių negirdėjo. O jei ir būtų girdėjęs, vargu ar būtų atspėjęs jų prasmę.

Dobilas pakilo iš fotelio, atsuko dujinio baliono ir viryklės čiaupus ir vėl krito į fotelį. Ilgokai dar taip sėdėjo, silpnas svaigulys ėmė po truputį migdyti. Kažkaip nesąmoningai jis įkišo ranką kišenėn, išsitraukė cigaretę, brūkštelėjo degtuką. Nugriaudėjo duslus sprogimas, užsiliepsnojo užuolaidos, ugnis kibo į sienas. Bet Dobilas jau nebejautė nei aitrių dūmų kvapo, nei svilinančio karščio...

* * *

Rytojaus dieną vietos laikraščio kronikos skyrelyje tilpo trumpa žinutė: "Kilus gaisrui sodo namelyje žuvo verslininkas A. Dobilas. Liudinininkai sako girdėję sprogimą. Spėjama, kad tai konkurentų įvykdytas nusikaltimas. Įvykis tiriamas. Iškelta baudžiamoji byla."

J A U S M A I

Jie ėjo tylėdami. Klausėsi žiogų smuikavimo ir vis tolstančios šokių muzikos, sklindančios pro ryškiai apšviestus

mokyklos langus. Agnės kiek drėgnoka ranka jautė tvirtą Vytenio delną, o širdis neramiai blaškėsi, slegiama kažkokios paslapties. Ausyse dar tebeskambėjo paskutinio šokio metu Vytenio pasakyti žodžiai:

- Agne, mums reikia dviese pasikalbėti...

Praėjo ramiai čiurlenantį upeliuką ir sustojo ant tiltelio. Agnė laukė. Pagaliu Vytenis nutraukė slogią tylą:

- Agne, šis šokių vakaras mums buvo paskutinis. Teko išsiskirti... Gal neilgam... Agnė tylėjo. Ji neklausė kodėl ir kas. Vytenis tęsė toliau:

- Mane ėmė persekioti čekistai. Dėl brolio, kuris dingo karo metu. Ieško visokiausių priekabių. Aš turiu pasitraukti į partizanų būrį. Manau, mes palaikysime ryšį, gal galėsime kaip nors ir susitikti. Mieste veikia pagrindžio organizacija, susižinosime per ją. Tave aplankys mokytoja Milvydaitė. Tu ją pažįsti.

Tą vakarą jie ir išsiskyrė. Agnė nekantriai laukdavo laiškučių, įsijungė į pagrindžio veiklą, godžiai skaitydavo "Laisvės varpą", platino jį. Tokiu būdu ji jautė Vytenį visada šalia savęs, jos meilės jausmas Vyteniui susiliejo su gilia tėvynės meile. Slinko mėnesiai. Praėjo dar viena vasara. Agnė priprato reguliariai gauti Vytenio (dabar jau partizano Aro) laiškus, kurių, deja, negalėjo saugoti, - perskaičiusi tuoj sunaikindavo. Oi, kaip gaila būdavo juos naikinti! Bet taip reikėjo. Neramu pasidarė, kai daugiau kaip mėnesį nesulaukė savo Vytenio šiltų žodžių. Kaip gera būtų buvę paskaityti senuosius laiškus. Bet liko tik kartus ilgesys. Pagaliau sulaukė. Sutartoj vietoj susitikusi su Milvydaite, gavo paketą su užrašu "Sigutei". Skubiai ėjo į namus, praplėšė, pasklido naujo "Laisvės varpo" egzemplioriai ir... laiškas! Agnei kažkas suspaudė gomurį pamačius nepažįstamą braižą.

"Su giliu liūdesiu pranešu, kad partizanas Aras karžygio mirtimi žuvo dėl mūsų Tėvynės garbės ir laisvės. Šventai saugosim jo atminimą ir tvirtai žengsime jo sumintu taku.

Tėvūnijos vadas Papartis."

Ne, Agnė nepuolė sielvartauti, nors giliai slėgė mylimo asmens netekimas. Ji dar aktyviau įsijungė į pogrindžio veiklą, ieškojo naujų kovos talkininkų, kurie atstatytų netektį. Bet čia ji suklupo. Vienos "geros" draugės buvo išduota ir areštuota. Atplešta toli nuo tėvynės, nuo brangiais prisiminimais artimų vietų ir žmonių, Agnė giliai išgyveno visą tą kartėlį, ieškojo nusiramino tokių pat sermegėtų likimo draugių tarpe. Jau dešimtis kartų išsipasakota praeitis, tūkstančiai valandų pratūnota su pustuščiu skrandžiu ant kietų gultų, tik mintimis atitrūkstant nuo juodos tikrovės. Mirus mamai, nustojo gauti taip laukiamų laiškų. Smalsiai skaitydavo kartu su kaimynėmis jų gaunamas žinutes iš tėvynės. Rodos, nevargino speiguota žiema, nekankino alkis - skaudi buvo dvasinė tuštuma, sudarkytas jausmų pasaulis. Todėl ji mielai priėmė gultų kaimynės ukrainietės bičiulystę, klausėsi jos pasakojimų apie artimą pasaulio pabaigą ir sielos gelbėjimą. Ne, tie pasakojimai nedarė pavergiančio įspūdžio, tačiau jai pažadino norą savaip atrasti Dievą, suartėti su juo dvasia ir protu. Tai ją nuramindavo, suteikdavo stiprybės ir kažkoks malonus jausmas praturtindavo sielos vienatvę. Bet ir tai turėjo baigtis. Kalinių sukilimų draskoma, užsienio opinijos spaudžiama imperija ryžosi praverti koncentracijos stovyklų vartus, trumpinti kalinimo laiką. Ėmė retėti stovyklos gyventojų skaičius, artėjo ir Agnės eilė išeiti į kitą, nepažįstamą aplinką. Ji nelaukė tos dienos, tiesiog bijojo tos nežinomybės, kuri laukė anapus spygliuotų užtvarų. Bet tai neišvengiamai turėjo įvykti. Ir įvyko.

Agnė atsidūrė nepažįstamame tremties mieste. Grįžti tėvynėn neleido. Kuklus kambarėlis bendrabutyje su kitomis dviem nepažįstamomis gyventojomis, begalės buitinių rūpesčių, alinantis darbas tinkuotojų brigadoje. Ji jau ilgėjosi buvusios gultų kaimynės Alesės, taip įkyriai tempusios ją į savo pasaulį, bet kartu artimos ir nuoširdžios. Todėl ji labai nudžiugo kai kartą sutiko pažįstamą dar iš lagerio laikų ir jau anksčiau išėjusią

į šiapus užtvaros Genovaitę. Iš jos sužinojo, kad yra ir daugiau lietuvių, išsisklaidžiusių po visą miestą.

- Būtinai turėsi mane aplankyti,- čiauškęjo Genovaitė. - Supažindinsiu su savo vyru, pamatysi mano naujagimį sūnelį.

Visa tai kiek nuramino Agnę, suteikė spindulėlį vilties, kad dar galima įsikibti į gyvenimą nors svetimą ir nepažįstamą. Todėl laukė sekmadienio ir išskubėjo Genovaitės nurodytu adresu.

Genovaitę surado nesunkiai, miesto pakraštyje. Čia ji jau turėjo atskirą dviejų kukliai apstatytų kambarių butą. Agnė įitariai žvilgtelėjo į ant vienos kambario sienos pakabintą paveikslėlį, vaizduojantį Maskvos Kremlių ir paskui Genovaitę nuskubėjo į kitą kambarį, kur apdėvėtame vežimėlyje vartėsi dar vienas šio buto gyventojas, garsiai reiškiantis kažkokias pretenzijas.

- Mano vargšelis Ruslanas išalko, - švelniai jį kalbino Genutė ir tuojau pat ėmė jį maitinti iš savo "virtuvės".

- Genute, o kodėl tu savo sūneliui davei tokį keistą vardą?

- Kodėl keistą juk tokiu daug yra. Puškinas parašė net poemą apie Ruslaną ir Liudmilą. O, be to, taip norėjo mano vyras Igoris.

- O kur jis dabar, juk žadėjai supažindinti...

- Žinai, tas mano Igoris tai smarkus veikėjas, kartais neturi ir poilsio dienų: tai apžiūros, tai partiniai susirinkimai... Jis statybos aikštelės viršininkas.

- Sakyk, Genute, ar tu laiminga? - smalsiai, bet kartu ir klastingai paklausė Agnė.

- Kaip čia pasakius... Aš manau, kad rožinė laimė egzistuoja tik paauglystės svajonėse. Realiam gyvenime daug prozos. Ką gi, dėl rublio nereikia drebėti, vyras, atrodo, mane myli, auginam atžalėlę. O ko daugiau norėti?..

- Genute, bet tu ne tokia buvai, kai mes vakarais susiburdavome barake pasikalbėti. Tu tada būdavai pilna savo krašto ilgesio, gražiausių jausmų, meilės savai tautai...

- Įpratau realiai žiūrėti gyvenimui į akis. Aš juk turiu ką

mylėti, neįsivaizduojamą, o realią meilę. Aš visada mylėdavau vaikus. Svetimus. O dabar štai guli vežimėlyje. Jis mano!

- Taip, bet kokios jis tautybes, rusas ar lietuvis?

Genovaitė kažkaip susimuistė ir iš lėto, galvodama, tarytum pati sau ištarė:

- Kai išaugš... jis pats... pats nuspręs kas jis...

Agnė, grįžusi į savo bendrabutį ilgai neužmigo. Ji mąstė apie tą Genutės realybę.

- Ne, jausmai - tai ne biologinis instinktas. Tai kažkas aukščiau, kilniau,- nenurimo ji. Mes juk atsivežėm motinos ir gimtosios žemės išugdytus jausmus. Ar galima juos iškeisti į likimo ir prievartos primestą surogatą, - šnabždėjo Agnė.

Viskas po truputį prisimiršo. Su Genovaite tiesiog stengėsi nebesutikti. Mieste, pasirodo, tikrai buvo nemažai lietuvių. Susitikdavo bendrai švęsti gimtadienius, religines šventes. Nepajuto, kaip susibičiuliavo su juodbruviu Vladu, tokio pačio likimo draugu. Netrukus draugų abu buvo palydėti į metrikacijos skyrių. Nebuvo vietoj nei bažnyčios, net kunigo. Todėl apeigas tikėjosi atlikti vėliau. Dabar turėjo pakakti tik abipusio susiklausymo ir pasitikėjimo, tylios priesaikos draugų akivaizdoje ir visur esančio Dievo palaiminimo. Besidžiaugiant laime, prasidėjo nepaprasti įvykiai: visuotinė amnestija. Sujudo lietuviai tremtiniai, ėmė ruoštis grįžimui į tėvynę. Svarstė padėti ir Agnė su Vladu. Pasiukti Lietuvą troško abu, bet niekas jų ten nelaukė, nematė pas ką galėtų iš karto prisiglausti. Tik Vladas prisiminė vieną tetą. Todėl taip ir nusprendė: kol kas važiuos "į žvalgybą" vienas Vladas, ištirs padėtį ir po to išsikvies Agnė.

Praslinko visas pusmetis, o Agnė gavo pradžioje tik vieną nelabai aišką laišką. Neramumo jaudulio veikiama ji pasiryžo likviduoti savo skurdų turtą ir vykti Lietuvon. Ilgiau laukti nebeturėjo jėgų. "Kas bus - tas tebūnie, tarp žmonių neprაžūsiu"- mąstė ji.

Geležinkelio stotyje sutiko daugiau lietuvių. Visų

švytintys veidai, pasiruošę kelionėn kaip į kokią šventę. Nuošalyje ant suolo besėdinčią pamatė ir Genutę su sūneliu. Iš pradžių norėjo apsimesti nepastebėjusi ir nusigręžė į kitą pusę. Bet smalsumas nugalėjo ir ji priėjo.

- Sveika, Genute. Turbūt atostogų išsirengėi. Ar vėl viena, be vyro. Taip ir nepavyks mane supažindinti, nes aš jau Lietuvon traukiu.

- Tegul jis skradžiai prasmenga, tas girtuoklis. Aš taip pat Lietuvon. Kelintas tavo vagonas?

- Bet kaip taip. Juk sakei, kad jis tave myli, esate laimingi...

- Sujauktas tas mūsų gyvenimas. Ką mes galėjome suvokti po septynių nelaisvės metų apie tikrus jausmus, kai nepatyrusias geltonsnapes išplėšė iš gimtųjų namų. Et, manau, kad dar ne vėlu pradėti viską iš naujo... O, štai jau ir mūsų traukinys. Lik sveika, Agne. Gal kur nors dar susitiksime, Lietuva nedidelė. Mano pusbrolis gyvena Varėnos rajone...

* * *

Agnė sugrįžo į gimtąjį miestelį. Kai kurie vengė jos, kaip raupsuotos, bet atsirado žmonių, kurie priglaudėją padėjo surasti šioki toki darbą. Aplinkiniais keliais sužinojo, kad Vladas gyvena su kita. O, kad nors žinotų kur Vytenio kapas!.. Nyku, tuščia...

Vieną vakarą Agnė pasibeldė į senutės vienuolės duris:

- Motinėle, noriu būti jūsų bendrijos duktė. Ar priimsite?

AŽUOLYĖS NOVELĖ

Ten, kur Maironio apdainuoti upės slėniai, kur skarotos eglės remia dangų, buvo išlikusi ažuolų giraitė, sako, menanti labai senus laikus. Nuo tos giraitės kilęs ir kaimo pavadinimas - Ažuolyne. Nedidelis tai buvo kaimas - vos keliolika sodybų, vienkiemiais pasidalijusių. Kiekvieną sodybą puošė vis savaip

vietinio meistro išmarginti ornamentai, pakrypę kryžiai, koplytstulpiai. Bet dar labiau tas sodybas puošė čia gyvenančių žmonių santarvė. Jautrūs vienas kito vargams, niekieno neraginami einantys į talkas. Štai ten, kur dabar dulkėtu žvyrkeliu pravažiuoja paklydėlis keleivis, stovėjo Mockaus sodyba. O jis pats ir buvo tas meistrų meistras, išdrožinėjęs šimtus įvairiausių statulėlių ir papuošimų, ne vienai šeimininkei įtaisęs gražiai skaptuotą samtį, šeimininkei pataisęs ratus. O po karo ėmėsi kito amato, - iš "trofėjinio" aliuminio liejo šaukštus, aprūpinęs jais visą kaimą. Nebuvo be darbo ir sūnus, grįžęs iš karo, paįvairindavęs šnekaus tėvo pasakojimus fronto išpūdžiais, poilsio valandomis kirkindavęs armoniką... Kiek tolėliau buvo kita daili sodyba su keliasdešimt bičių avilių. Šeimnininko kitaip ir nevadindavo, kaip Bičiuliu. Iškopus medų, pas Bičiulį rinkdavosi kaimynai paragauti šviežienos su agurku ar rieke kaimiškos ruginės duonos.. Pamiškėje buvo Girinio gryčia. Taip jį praminė kaimynai, nes šis kiauras dienas klaidžiodavo po girią. Mat, eigulys buvo. Kiek kairiau buvo Anupro pirkia. Visi žinojo, kad jis krūmuose kartais išsunkia naminukės, bet nepyko ant jo. Kur čia pykši, jei buvo nešykštus savo kaimynams, pasukdavo ir jiems "ant žolelių" užpilti, o kai kada ir vardynoms atšvesti. Bet tik saviškiams ir tik retsykais, gink Dieve ne pardavimui...

Ramus ir geras tai buvo gyvenimas, kol į kaimą neatsėlino šnekos apie kolchozus. Bičiulis susirūpino, kas bus su jo bitėmis, Mockus sielojosi, kad bolševikai išsivartys jo pastatytus kryžius.

- Nenusiminkem, vyručia, juk senia žinom, kad kas bus, kas nebus, bet žemaite nepražus, - kalbėjo Anupras pildamas po stiklėlį susirūpinusiems kaimynams, susinešusiems čia savo pypkes.

Netrukus įvyko ir steigiamasis kolchozo susirinkimas, kuriame niekas labai ir neklausė vietinių nuomonės.

- Aš manyčiau, kad jūsų tarpe nėra liaudies priešų ir jūs

nekvailiodami įsirašysite. O kam nepatinka, galės vyžiuoti pas baltas meškas, - kalbėjo iš rajono atvykęs pareigūnas, demonstratyviai žvilgčiodamas į savo pagelbininką su kariška palaidine ir prie diržo prisegtą naganą. - O jūsų pirmininku bus draugas Juozaitis, kol kas gyvenantis rajono centre. Rajkomas siūlo kolchozą pavadinti "Nauja vaga"... "Kas prieš? - baigė pareigūnas, grėsmingai apžvelgdamas visus.

Anupras svečius pasikvietė "užkąsti", o naujieji kolūkiečiai skirstėsi nuleidę galvas ir čia pat savo pirmininką praminė importiniu, o kolchozą dviprasmiškai pavadino "Naujavagiu".

Netrukus brigadininku paskyrė Mockiuką dėl ko Anupras tiesiog iširdo. Ne tiek gailėjo vėjais paleistų puslitrėlių, kiek jautėsi neįvertintas. Bet neliko nuskriaustas ir jis. Jam teko sandėlio raktai.

Rodos, nieko ypatingo neįvyko. Importinis įsikūrė gretimame kaime, prie mokyklos ir mažai čia rodėsi. Brigadininkas buvo savas, o kad pas Anuprą dažnai kažkokiais reikalais lankydavosi svečiai, nieks nesistebėjo, nes juk ir kolchozas vadinosi "Naujavagiu". Tad nelabai stebėjosi, kaip vieną popietę pas Anuprą užėjo trys pusiau kariškai apsirengę ginkluoti vyrai, žmonių vadinami stribokais. Vieną net pažino - tai dar prieš karą pagarsėjęs arkliavagis, naktį išsivedęs iš ganyklos ir Mockaus kumelį.

- Na, Anuprai, kaip reikalai? - prakalbėjo vienas atvykusiųjų.

Anupras greitai čiupo už butelio vaišinti. Anuprienė griebėsi už keptuvės, ėmė čirškinti lašinukus, daužti kiaušinius. Kai butelis buvo ištuštintas, vienas svečias, matyt vyresnysis, tarė:

- Tai vyksim, Anuprai. Mes turime tave pristatyti į rajoną... Anupras išsižiojo, pamerkė pačiai, kad atneštų dar vieną butelį.

- Mums įsakyta, - pakartojo vyresnysis ir butelį įsikišo į kišenę.

Milicijos raštinėje buvo du viršininkai.

- Blogi tavo reikalai, Augusti: revizija nustatė materialinių vertybių trūkumą o be to užsiimi naminės gamyba. Už visa tai

mūsų įstatymai numato iki 5 metų kalėjimo.

Anupras susigūžė, kakta aprasojo šaltu prakaitu. Čia jau nebegalės padėti jokios žolelės. Tik keistai sušniokštė ir tylėjo.

- Mes galim tau padėti,- prabilo rusiškai antrasis viršininkas. - Jei tik būsi protingas. Liaudies priešų užmačios yra piktesnės už tavo samagoną,- nusišypsojo jis. - Sakyk, kas jūsų kaime nusiteikę prieš sovietų valdžią?

Anupras truputį atsigavo. Jis seniai jautė pavydulingą neapykantą Mockams. Štai, dabar gali atsisteiti.

- Mūsų kaima žmonės ramūs, geri,- pradėjo jis. - Tik Mocka kreiva žiūr į tan nauje santvarką. Sūnus dažna armoninka graji smetoniškas maliodijas... O tėvs išdruoži statulą ant buvuse šaulių vada kapa...

- O, čia jau kita kalba. Tuoju viską surašysime.

Kai po kiek laiko vyko žmonių trėmimas, naktį sunkvežimis sustojo ir prie Mockų sodybos. Tik Mockiukas su lango rėmais spėjo pasprukti. Anuprui atiteko laisvos brigadininko pareigos, o sandėlį perdavė žmonai. Išsikvietęs viršininkas pagyrė:

- Štai, tokiems žmonėms, kaip tu, priklauso ateitis,- sake jam. - Manau, kad ir toliau galėsi būti naudingas sovietinei tėvynei. Jūsų apylinkėse pradėjo rodytis banditai - buržuaziniai nacionalistai. Mes įtariame ir eigulį. Pasidarbuok, nesigailėsi. Su laiku ir į partiją galėsim priimti. Tada visur keliai bus atviri.

Po kiek laiko Girinis buvo areštuotas. Anupras prašė padėti persikelti į miestą.

- O, dar anksti. Mes sužinojom, kad bandoje yra ir Mockaus sūnus. Jie gali lankytis ir Ažuolynėje. Mes statome pasalas. Jei sužinosi juos pasirodžius, skubiai pranešk mums.

- O ką aš pranešu?

- Duosi signalą. Jei bus naktis, pamosuok koku nors šviestuvu, arba štai imk šių smilkalų ir įmesk į kūrenamą krosnį...

Anupras jautė, kad klimpsta vis gilyn. Tačiau suprato, kad viršininkai gudurūs ir galingi. Na, gal jau tai paskutinis kartas, o paskui - į miestą. Juk žadėjo padėti. Po kokios savaitės vakare sutemus kažkas pabeldė į langą.

- Kas ten? - virpančiu balsu paklausė Anupras.

- Atidaryk, Anuprai, - jis išgirdo Mockiuko balsą.

Jie atėjo dviese, su automatiniais šautuvais ginkluoti, lietuviškomis karių uniformomis. Anupras juto, kad jam virpa rankos. Štai, dabar jau viskas. Staiga prisiminė gautus nurodymus ir ėmė galvoti, kaip juos įvykdyti.

- Tai gal po šimtą gramų kovotojams? - lipšniai paklausė.

- Oi ne, Anuprai, jokio "trunko". Užkąsti tai gali pasiūlyti ir dar draugams įduoti. Anupras atsigavo. Vadinas Mockiukas nežino kieno dėka jo tėvai ištremti. Ir dėl Girinio nežino. Prisižadino žmoną liepė kepti kiaušiniene, nukabinti paltį lašinių, pats užkūrė ugnį, berdamas gautus smilkalus.

- Aš aisu biškį į tvartą kažko žalmargė sunegalavo, - ir užsidedė žibalinį žibintą. - Aš tujau.

Partizanams išėjus, po pusvalandžio pasigirdo šūviai.

Rytą sutikęs Bičiulį, Anupras užkalbino:

- Ar girdėja naktį šaudant?

- Kur čia negirdėsi. Ale kas čia galėjo būti?

* * *

Kai po metų palieges, su išdaužytais dantimis grįžo Girinis, įtarimas dar padidėjo. "Išdavikas!" - pasklido po apylinkes.

* * *

Nebeliko Ažuolynės. Laukai numelioruoti, sodybos nukeltos, žmonės išvažinėjo kas kur. Išliko tik prie girios prigludusi Girinio troba, kurią išsaugojo iš toli atsikėlusi jo sesuo. O kai mirė

ir jį, Girinis liko vienas, bet niekur nesitraukė. Jam atrodė, kad visur jį tik varstys žvilgsniais ir kartos "Išdavikas!". Nors jis nesijautė kaltas. Bet gal per tardymą netekęs sąmonės ką nors prasitarė. Kas žino. Bet ar tada būtų paleidę. Et, geriau jau numirti vienumoje, atkampioje vietovėje. Gal kas atradęs palaidos...

Kartą per lauką pamatė ateinant taip retai beužsukantį žmogų. Kai priėjo arčiau, nustebo - Anupras!

- Kaimynei, tai tu čia tebegyveni? - stebėjosi Anupras. - Aš jau irgi vynes, kap piršts. Žmona mirdama pasaki, kad nu munęs kavojusti motinos paliktus auksinius piningus. Pasaki kur užkasi. Norėjau rast kokią kastuvą. O, pasirodė, i tu čia begyvenans. Paskolink. Skubu. Greita temst.

Nesulaukė Girinis nei Anupro, nei savo kastuvo. Bet po keletos savaitių sulaukė laišką. Iš Anupro:

"Kaimynėli,

Išvažiuju sava dynas baigti į Rusiją. Bet kap kirmins grauž širdį neramums, kad ant tavęs užtraukiau tokią nešlovę. Juk tu nekalts dėl munes tyk prikenteja. Tai aš tas išdaviks. Tai mata kan ty žalte bolševike iš munęs padari. Dovenok, jegu gali...

Anupras Augustis"

P R I E Š O P I N K L Ė S E

Beletrizuotas laisvės kovų epizodas

Šįryt Jonas pakilo kiek anksčiau. Šeimininkas Aitvaras jau triūsė virtuvėje. Tingi rugpjūčio pabaigos saulė slėpėsi kažkur už Belmonto kalnagūbrių. Truputį pasimankštinęs, apsiprausęs ir išgėręs arbatos, laukdamas atvykstant Antano, Jonas prisėdė dar kartą apmąstyti paskutinius įvykius. Viskas atrodė gražiai. Pagaliau sukurtas vieningo pagrindžio centras - Bendras Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdis, numatytos

tolimesnės veiklos gairės, o jis pats paskirtas organizuoti užsienio delegatūrą. Jam malonų išpūdį paliko partizanų vadai, su kuriais buvo susitikęs. Ypač gerai nuteikė energingas, dalykiškas medicinos profesorius, taip svetingai priėmęs savo namuose, įnešęs tiek gražių minčių ir pelnytai nusipelnęs pagrindžio vadovo vardą. Jonas nurodė jam savo brolių Juozą Kaune, kaip patikimą bendradarbį, turintį radijo ryšio priemones ir grupę draugų, išmokė profesorių šifro ir pavedė jam palaikyti ryšį su Švedijoje esančiu Vokietaičiu. Žodžiu, padaryta daug ir jis ramiai gali leistis kelionėn į Vakarų. Jonas dar kartą pažiūri į jam parūpintus fiktyvius lenkų emigranto dokumentus. Nuo šiol jis nebe Deksnys, bet Pranek Matuzenovicz... Srovės gatvėje tylu, jokio judėjimo.

Štai pagaliau atsiranda ir Antanas. Jis palydės Joną per visą Lenkiją ir parsiveš iš Švedijos gautą paštą.

- Na, kaip nuotaika? - paklausė Antanas. - Manau, šį kartą pajudėsime. Profesorius sakė, kad pats nelabai gerai kalbi lenkiškai, todėl venk išivelti į pokalbius, apsimesk koku nors psichiškai nesveiku ir nukreipk į mane. Aš turiu repatriantų darbuotojo dokumentus ir vyksiu, kaip palydovas...

1946 metų rugpjūčio 27 diena. Ešalonas su emigrantais neužilgo kerta ir Lenkijos sieną puškėdamas artėjo į Olštyną. Jonas tiesiog buvo sužavėtas įvykių eiga. Juk prieš metus su Brunium jam sieną pereiti buvo daug sudėtingiau. Pavojai tykojo ir šį pavasarį kertant sieną bei grįžtant atgal. Jonas kalbina savo palydovą:

- Tai mes taip ir nespėjome susipažinti. Iš kokio krašto pats esi?

- Ukmergiškis aš. Na. O pavardė tegu liks nežinoma. Aš Antanas ir tiek. Juk konspiracijos sąlygomis gyvename. Man reikės juk grįžti į Lietuvą...

Jonas truputį užsigavo parodytų nepasitikėjimu, tačiau suprato, kad dar ne laikas atvirumui. Tai priminė jam, kad ir jis negali užsimiršti. Todėl kalba pakrypo į prieškarinį gyvenimą apie bendrus pažįstamus.

- O kaip profesorių, gerai pažįstate? Man atrodo, kad jis puikus pašnekovas ir genialus kovotojas, - tarė Jonas.

- Žinau, kad jis dalyvavo Lietuvos laisvės armijos veikloje, buvo vyriausiojo štabo narys, paskesnių metu vadovavo Vienybės komitetui. Jis - Lietuvos atsargos karininkas. Dabartiniu metu turi plačius ryšius, atsidavęs išsivadavimo veiklai. Na, o šiaip - juk pogrindis, ne viską aš galiu žinoti nors ir artimai bendradarbiaujame. Man, kaip ryšininkui, tenka dažnai su juo susitikti, bet iki smulkmenų neišsikalbame.

Taip ne kartą jie išsikalbėjo, tapo artimesni. Pagaliau pasiekė ir Gdynę. Miestas nepažįstamas, todėl nusipirko miesto planą ir ėmė ieškoti duonos parduotuvės, kurioje dirbo ryšininkė Zosė Dambrovska. Jai prisistatė švaria lenkų kalba Antanas ir pasakė slaptąžodį: "Mes nuo Andriejaus pusbrolio".

Iš Dambrovskos keleiviai gavo reikiamą informaciją: kitas ryšių punktas - Chilone, Gdynės priemiestyje. Ten malūne dirba Pilypas Žukauskas, slapyvardžiu Narutis. Todėl abu vyrai ir patraukė į šį priemiestį. Deja, Pilypo nerado, jis susirgęs džiova gydėsi netoli Pucko. Tačiau ir ten jo nebebuvo. Pasirodo, išvažiavęs į užsienį. Bet moterų vienuolyno ligoninėje dirbo kitas ryšininkas - Pečeliūnas. Kadangi jis su reikalais laikinai buvo išvykęs, keleiviai palikę savo daiktus raštinėje, patraukė į pajūrį išsimaudyti. Jonas pastebėjo randus ant Antano kūno.

- O, tai partizanavimo ženklai. - paaiškino Antanas.

Išsimaudžius įtarusis Jonas atkreipė dėmesį į Antano kareiviškus apatinius marškinius.

- Žinai, dabar parduotuvėse drabužių nėra, tenka pirktis turguje kokie pakliūva, - šypsodamasis toliau aiškino Antanas.

Parėję ligoninėlę jau rado grįžusį Pečeliūną. Iš jo sužinojo visas smulkmenas apie ryšius su Švedijoje esančiu Vokietaičiu. Tačiau pašto iš jo dar nebuvo. Antanui neliko kas veikti ir buvo nutarta, kad jis atvyktų jau žinomu keliu kitą kartą. Jonas dar parašė raštelį profesoriumi ir prilipdė jį prie pado Antanui, su

kuriuo draugiškai atsisveikino. Jonas liko toliau ieškoti būdų kaip išvykti į Švediją.

Spalio 2 dieną Jonas laimingai pasiekė keliones tikslą ir jūrinių pagalbos dėka išlipo Švedijos žemėje.

* * *

Į Lietuvos KGB 2-jo skyriaus viršininko papulkininkio Iljos Počkaj kabinetą įėjo vyriškis ir įsitempęs raportavo:

- Vyresnysis leitenantas Lavrentijus Maksimovas, užduotį įvykdęs grįžau.

- A, "Antanas". Na, sėsk, pasakok.

- Viskas tvarkoje, tik pašto nesulaukiau. Viską išdėsčiau raporte, - dėdamas ant stalo popieriaus lapus aiškino Maksimovas.

- O čia Deksnio laiškas profesoriui Markuliui, kurį parvežiau priklijuotą prie pado.

Papulkininkis greitomis perskaitė raportą, žvilgterėjo į laišką ir iš lėto prabilo:

- Markulis neseniai grįžo iš kurorto. Tu jam pats papasakosi savo odisėjas. Dabar galima pailsėti. Gal ir tu nori į Krymą? Pristatysiu tave pakelti į aukštesnį laipsnį. Gana 16 divizijos antpečius nešioti. Vėliau aptarsime tolimesnius planus.

- Nesuprantu, viršininke, kodėl mes jį išleidome. Jis gudrus lapė ir dar pridarys visokių mums rūpesčių...

- Niekio, nieko. Mūsų užsienio agentūra dabar seks kiekvieną jo žingsnį. Štai, tapo detalai žinomi nacionalistinio pagrindžio ryšių kanalai su užsieniu. Jo pagalba mes juos ten sukiršinsim. Jis, be abejo, dar pakartos savo kelionę į Lietuvą ir tada mes paruošim jam finalą. Jo pagalba, slapčiomis, jam nenujauchiant, įsigijom nemažai mums reikalingų duomenų apie nacionalistinį pagrindį. Svarbu tik veikti tyliai ir nesukelti skandalo. Paimsime jo brolių su grupe Kaune, prasiskverbsime į Didžiosios kovos apygardą. Darbo bus ir mums ir majoro Sokolovo grupei.

Taigi, tu, Lavrentijau, kol kas pailsėk.

* * *

Prie Jono priėjo laivo kapitonas Klose ir tyliai tarė: "Jau. Iki kranto liko 1800 metrų..".

Buvo vidurnaktis. Jūra rami, rami...

Vyrai nuleido gumines valtis. Į pirmąją sėdo Jonas, latvis Sveicas ir estas Maksas. Jonui teko vedlio vaidmuo - kompasu pagalba jis koregavo kryptį, o Sveicas užgulė irklus. Paskui sekė kita valtis. Joje - Pyplys, latvis Briedis ir estas Niksis. Kelias pasirodė labai ilgas, vyrai braukė prakaitą ir tyliai keiksojo kapitoną, kam šis taip toli nuo kranto juos išleido. Tolumoje švietė Klaipėdos ir Palangos miestų pašvaistės ir švyturių atšvaitai.

Po gerų poros valandų Jonas vėl pajuto po kojomis gimtąją žemę, kurios beveik jau du metus nematė. Bet sentimentams nebuvo laiko. Vyrai skubiai supjaustė gumines valtis ir užkasę jas krūmuose, patraukė tolyn sunkiai tempdami savo kuprines. Pagaliau pasiekė mišką. Aušo. 1949 metų gegužės pirmos dienos rytas.

Pagal žemėlapi netoliese turėjo būti ir Želvų kaimas, ūkininko Martinkaus sodyba - ryšių punktas. Tačiau prašvitus eiti buvo pavojinga ir jie įsikūrė poilsiui. Jonas ilgai neužmigo, nors ir buvo baisiai pavargęs. Pro akis slinko susitikimas su Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto nariais, Baden Badene priimtas susitarimas. Reikėjo su juo supažindinti Lietuvos pagrindžio vadovybę ir gauti jos pritarimą. Jonas ir ėmėsi šios funkcijos. Šis trisdešimtpenketis vyras, rodos, neturėjo ką prarasti - buvo viengungis, tik sentimentalių ryšių jungiamas su Danute Pajaujyte... Pagaliau akys sulipo. Jonas užmigo.

Vakare, sutemus vyrai patraukė į Martinkaus sodybą.

Paaiškėjo, kad šis jau miręs. Likusi tik našlė, duktė ir į užkurius atėjęs Normantas. Tik po ilgų pastangų kitą dieną pavyko įveikti Normanto nepasitikėjimą. Nušvito viltys susisiekti su partizanais. Bet tokioje nervinėje įtampoje reikėjo laukti, laukti. Sveicas atsisakė tai daryti ir atsisveikinęs su vyrais nutarė vykti geležinkelio į savo gimtąją Rygą.

* * *

MGB skyriaus viršininko pulkininko Počkaj kabinete sučiurškė telefonas. Skambino komiteto pirmininkas. "Užeik" trumpai tepasakė.

- Man neseniai skambino iš Rygos. Deksnio grupė jau išsilaipino ir neranda ryšio su vietos "veikėjais". Kartu su jais atvykęs tarybinis žvalgas smulkiai išdėstė grupės sudėtį ir esamą padėtį. Tau reikia skubiai suformuoti smogikų būrį. Vadovauti, manau, reikėtų paskirti Zaskevičių. Jis turi nemažą patyrimą gerai žino nacionalistinių gaujų veiklos smulkmenas, išsilavinęs ir Deksnį pažįsta. Tuoj pat skambinsiu į Maskvą pasitarsiu su jais ir gausiu reikiamas sankcijas, - dėstė generolas Kapralovas.

* * *

Po dienos į atvykusiųjų stovyklavietę atėjo Normantas ir pranešė, kad pas jį užėję nepažįstami partizanai prašė pavalgyti. Visada įtarus Deksnys nusprendė išvengti abejotinos draugystės ir patraukti šiaurėn į Kartenos miškus. Kitą dieną pasirodęs Normanto kaimynas papasakojo smulkesnius duomenis apie partizanus ir pareiškė įsitikinimą kad tai neabejotini partizanai, atklydę iš Plungės miškų ir rengiasi vykti į Žemaitijos gilumą. Tai kiek nuramino vyrus ir jie apmąstė galimo susitikimo smulkmenas, laikantis visų atsargumo priemonių. Kitos išeities lyg ir nebuvo.

Susitikimas įvyko kitos dienos vakare. Iš abiejų pusių

susitiko po du vyrus, ginklus perdavę Normantui. Pokalbis nedavė aiškių rezultatų. Deksnui ypač nepatiko mažasis pašnekovas, pastoviai besikeikiantis ir primenantis netašytą berną. Jo veido bruožai atrodė kažkur matyti. Netrukus jiedu išsiaiškino, kad prieš karą, kai Deksnys atliko karinę tarnybą Kauno priešlėktuvinėje rinktinėje, ten puskarininkiu tarnavo ir mažasis. Pasikeitę dar viena kita fraze, nutarė, kad rytoj susitiks su pačiu Žemaičių apygardos vadu pulkininku Chodakauskiu.

Chodakauskis, prezidentienės Smetonienės ir ministro pirmininko Tūbelio žmonos brolis, Deksnui padarė neblogą įspūdį. Pulkininkas atrodė solidžiai, su Deksnium atvirai ir dalykiškai pasikalbėjo ir tai išsklaidė nepasitikėjimo jaudulį. Chodakauskis pasiūlė keliauti kartu su jais ir susijungti su pagrindinėmis vietos partizanų pajėgomis. Atvykėlių grupė buvo patenkinta tokiu pasiūlymu. Tik Pyplys kažkokio vidinio instinkto neraminamas staiga pareiškė, kad jis keliaus vienas į Tauro apygardą. Taip esą bus greičiau ir vienam sklandžiau pasiekti Suvalkiją. Ten jam žinomi ryšių kanalai, reikalingais dokumentais apsirūpinęs. Nelinksmi atsisveikinę draugai pajudėjo vietos partizanų stovyklos link. Ten buvo keliolika vyrų. Besikalbant Deksnys staiga pajuto smūgį į galvą. Ant žemės parkritusiam buvo surištos rankos, iškraustytos kišenės, paimtos nuodų ampulės. Jonas dar spėjo pastebėti, kad panašiai buvo pasielgta ir su Briedžiu. Aplink vaikščiojo pikti vyrai, keikdami jį ir jo draugus:

- Provokatoriai, rupūžės...

Deksnys pajuto smūgius į nugarą ir šonus. Jis dar bandė aiškintis, stengėsi įrodyti, jog jie jokie provokatoriai, bet tai nesulaikė smūgių krušos.

Pasigirdo dar kažkieno balsai. Kalbėjo lyg ne lietuviškai. Juos nustojo daužyti. Aptvarstė galvas, davė atsigerti, į burną įkišo papirosą.

* * *

Lietuvos KGB pirmininko Kapralovo kabinete vyko pasitarimas. Iš generolo spindinčio veido buvo matyti, kad jis savimi ir įvykiais patenkintas.

- Parengtinis tardymas Rygoje baigtas. Deksnys kaip reikiant apdorotas ir perduotas mums. Mūsų vyrai (aš turiu galvoje pirmoje eilėje majorą Malceva) panaudojo visas fizinio ir moralinio poveikio priemones, tardė pasikeisdami po 10-13 valandų. Deksnio gudravimai, išsisukinėjimai sužlugo. Nors negavome iš jo visai išsamios medžiagos, bet jos užtenka, kad jį sukompromituoti... Kaip mums žinoma, jis nesutarė su kai kuriais veiksniais ten, užsienyje. Ideologiniai ir kitokie prieštaravimai gali pakirsti jo pasitikėjimą buvusiais partneriais ir sukelti nusivylimą. Taip pat žinome jo bohemiską požiūrį į moteris ir svaigalus. Mes visa tai galime jam duoti. Todėl čia mums reikia visiškai pakeisti poveikio būdus... Aš prašau jus iki rytojaus apmąstyti kaip visa tai geriau panaudoti. Kiekvienam juk gyvenimas brangus... Pulkininke Grišečkinai, jūs pateikite jo apgyvendinimo ir apsaugos pasiūlymus. Jums, Počkaj, reikėtų pagalvoti apie išorinio stebėjimo būdus ir aprūpinimą. Aš turiu galvoje alkoholį... Tiesioginiu kontaktavimu ir ideologiniu darbu turėtų rūpintis majoras Malcevas...

Pavaldiniai išskubėjo į savo kabinetus "kūrybiniam" darbui.

* * *

Jonas parėjo į savo gyvenamą namą išvargęs ir, kaip paprastai, apgirtęs. Teisingiau pasakius, ne parėjo, bet buvo parvestas. Jis dar niekada ir niekur be palydovų nebuvo išėjęs. Ir čia, šiuose namuose, jis buvo stropiai saugomas, kaip jo "bosai" sakė, "nuo banditų", o tikrumoje nuo viso pasaulio. Kelis kartus jis buvo palydėtas net į teatrą ir kiną. Bet jam atrodė, kad Briedis gyvena kur kas laisviau, kartu su žmona, parvežta iš Sibiro. Jam įgriso redaguoti KGB pakištus pranešimus į užsienį, kuriuos vėliau siųstuvu perduodavo Briedis į Švediją. Iš pradžių jis mėgindavo

save nuraminti, kad nieko baisaus čia ir neįvyko. Tegul tie anglų, amerikiečių arba švedų šnipai springsta jo iškeptomis "antimis". Jiems tik savi reikalai rūpi, o ne Lietuva. Tegu džiaugiasi ir juodaskverniai savo pergalėmis, tegu išsižudo tie bukalgalviai vadinamieji partizanai... ne tuo keliu eina vyrai, ne tuo keliu žengia Lietuva. Nenorėjo paklusti jo, tai tesižino... Bet su kuo eina jis pats? Nebeliko jokio pagrindo po kojomis. Markulis nuėjo po velnių. Velniai žino, kas ir kur tas Chodakauskis. Tik Zaskevičius gal kiek jį supranta, bent jau galima su juo pasišnekėti...

Jonas pakilo, pažvelgė pro langą į gėlynus, įjungė radiją. Iėjo Alė.

- Gal valgysi? - paklausė ji.

- Nešk ką turi. Tik neužmiršk ko nors stipresnio. Velniškai sujaukta nuotaika. Šiandien gavau atlyginimą, imk kelis šimtus, - atskaičiavo Jonas.

Alė išbėgo ir netrukus grįžo su užkandžiais ir stikline degtinės.

- Tik tiek? - nusistebėjo Jonas, tikėjęsis viso butelio.

- Aš tuoj nubėgsiu į parduotuvę. Namie nėra, - pasiteisino Alė.

- Prostitutė, - sušvokštė Jonas ir iš karto išmaukė visą stiklinę.

Taip slogiai slinko dienos. Nei laisvėje, nei kalėjime. Brolis Juozas iš tardytojo kabineto išsoko pro langą ir užsimušė. Girdėjo Jonas, kaip partizanai nepasiduodavo gyvi. Jam pačiam trūko valios pakelti prieš save ranką. Geriau jis kilnojo ką kitą. Ir dabar liūdnu žvilgsniu pažvelgė į ant stalo tuščią stovinčią stiklinę.

Taip slinko metai. Vieneri, dveji... septyneri. Jonas jautė, kad jau nebegudrauja, jau nebepavyksta apgaudinėti ir jis virsta į niekšą. O Alė-"Jurginas" ir Zaskevičius-"Bagdonas" artimiausi Jono žmonės, akylai stebi jo žingsnius bei žodžius ir vieną po

kito siunčia pranešimus į KGB savo šefams. Jis, tiesa, to nežino, gal tik nujaučia. Bet jau vis tiek.

* * *

Prie "Neringos" restorano, atsirėmęs į sieną, su cigarete dantyse stovi pagyvenęs, žilas vyras. Sunkiai valdomas liežuvis mezga kažkokius atskirus žodžius: "Aš nepasi...rašiau ir-ne...pasirašysiu... daugiau jiems n...ne rašysiu...". Tuo metu pro viešbučio duris išeina pusamžis vyriškis ir paprašo prisidegti.

- Prašau, prašau... Klausyk, pastatyk du šimtus gramų konjako sveikatai pataisyti...

Nepažįstamasis kiek sutrinka, tačiau atsidūręs nemalonioje padėtyje užmezga pokalbį. Atvykęs su reikalais į Vilnių jis liko be nakvynės - viešbučiuose vietų nėra. Pažįstamų taip pat. Todėl abu įeina į "Neringą" ir prisėda. Žodis po žodžio vyrai išsišneka.

- Tu galėsi pas mane pernaktuoti. Nemokamai. Nemanyk, kad aš koks valkata, - ir atkiša 1956 metais išduotą pasą.

Nepažįstamasis skaito: "Jonas Deksnys", - ir ištiesia ranką tarsį susipažinimui: "Aš Petras".

- Šešis metus dirbau valstybinėje respublikinėje bibliotekoje vyresniuoju bibliografu. Atleido. Kartais nesusivaidydavau. Neateidavau į darbą... Bet nieko, dabar įdarbino Elektrografijos institute. Man visur gerai... O kiek čia, vyruti, esu praleidęs puikių vakarų. Su profesoriais, rašytojais... Jonas Dovydaitis, Kazimieras Daukša, Antanas Miškinis, Domas Cesevičius... Mėgstu kompanijas...

- Atleiskit bet ar ne jūsų straipsnis "Iliuzijų sudužimas" buvo išspausdintas "Švytyryje", berods 1962 metais, - nutraukė jį Petras.

- Buvau durnas, kad tą straipsnį parašiau. Daugiau tokių dalykų nerašysiu... Jūs, jaunimas, tik neparduokit Lietuvos...

Petras pajuto kažkokį šleikštulį burnoje ir buvo labai

patenkintas, kad Jonas pagaliau ryžosi pakilti. Jie pasiekė Erškėčių gatvę. Du vaikai ir moteris jau miegojo. Aliochina pakėlė galvą ir pasiteiravo, gal vakarieniais. Deksnys kažką piktai suniurnėjo ir numojo ranka.

- Tai žmona? - paklausė Petras.

- Velniai žino, kas ji. Prisiplakėlė. Aš nevedęs, - niurnėjo Deksnys ir skubėjo atkimšti Petro atneštą butelį. Tačiau išgerti visą nebepajėgė ir prie stalo užmigo.

* * *

Vilniaus Rokantiškių kapinėse stovi nelankomas granito paminklas, kuriame įrašyta: "Deksnys Jonas. 1914X118 -1982 III 22".

Čia palaidotas žmogus, kurį 1940 metais kalėjime laikė bolševikai ir išvadavo sukilėliai, kuris įsijungė į antihitlerinio pogrindžio veiklą, buvo Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto narys, vokiečių kaceto kalinys, amerikiečių išlaisvintas, dalyvavo lietuvių emigrantų rezistencinėje veikloje, kelis kartus slapta keliavo į Lietuvą ir, galiausiai, čekistų buvo sugniuždytas ir tapo jų tarnu. Ar atleis jam tauta? Paminklas tyli, granitas - nebylys...

M Y L I M A J A I

Sutemose, kai gėsta saulė.
Juodi šešėliai klaidžioja laukais,-
Tiktai tave myliu pasauly,
Tau padainuot jaunystė mūsų eis.

Kai vējai plēšo medžiu rūbā,
Kai šalta tau, Brangioji, vienumoj,
Aš izeinu ī keliā grubū -
Nunešiu ugnī širdyje jaunoj.

Tik dēl tavēs nebaisios naktys
Ir vējū kauksmo nebijau,
Tik tau širdis smarkiau ims plakti,
Gaisrū pašvaistēs švystels virš dangaus!

Tik tau, Tēvyne, mūs daržely
Žiedai gražiausi sužydēs.
Milžinkapiai velēnom želia,-
Naujais keliais jaunystē mus lydēs.

Rūpintojēlio veidas toks nuliūdēs
Iš pakelēs nusišypsos dar mums,
O vandens Nemuno paplūdē
Ledus ir dumbļā ī mares īstums!

1949

B E N A M Ē

Alegorija. Skiriu nelaisvēs sesēms

Be ryšulēlio vieškelin īšleido pamotēlē...
Tu īšdidžiai žvelgei ī jā.
Lyg palaidūnei tau vartus užkēlē
Ir kraičio davē - ugnī širdyje.

Ējai. O širdgēla sekiojos kaip tamsus šešēlis.
Net atsidusti vengei tu.
Kaip visada - ī saulē veidā kēlei,
Nors sieloj buvo taip nyku, kartu.

Bet kartėlis į neapykantą kaskart vis auga,
Ir keršto kaupiasi ugnis.
Nors gomurį ir ašaros gal smaugia,-
Tu kaip anksčiau vis išdidi eini.

Mylėt giliai ir neapkęst vienodai tu išmokai.
Nereikia išmaldos šykščios!
Prakeikta žiezula, neabejoki-
Benamė ši jau niekad nekukčios.

Atbus Motulė, kils gyventi mūsų laimei
Ir vietos pamotei nebus namuos.
Te šiandien vargas palydėti eina,
Rytoj benamius Motina paguos.

1953 m.

D R A U G A M S

Vartus mūs sodybų kai apmaudas kėlė,
Kai vargas netilpo bakūžėj senoj,
Nespėję sudie pasakyt tėviškėlei
Išėjom, pradingom pilko eisenoj...

Nedingom, - dar širdys krūtinėje plaka,
Gyventi dar trokštam labiau nei tada.
Jei ašaros motinoms mūsų išseko,
Tai ryžtas juk mums neišseks niekada!

Atgimsim vėl rytą pavasario gražų,
Priglaudę krūtinę prie žemės gimos.
Ir vėlei padangė žydrai nusidažius
Šypsosis ir pasakos žygius tautos.

Sidabro blyškaus baltos gijos plaukuose.
Ir raukšlėm giliom pasipuošę veidai...
Bet vėl susitikę rankas mes paduosim
Ir lūpos šnabždės: "Mes ... kaip vakar ... draugai..

VALIO 16 VASARIO!

Suiro kaulai laisvės nepamačius,
Bielinio kelią nužygiavus...
Ei knygnešy, ne padėką aš tau siunčiu, ne ačiū,
Širdy aš įrašysiu vardą tavo!..
Čia apkasuos sukniubo savanoris,-
Nežinomo kareivio kapas.
O kryžių įrašas - "Aš laisvės noriu!"
Man kraujo testamentu tapo.
Tai jie - pilki didvyriai tarė:
Valio 16 vasario!

Praėję Sibiro taigas nemarūs,
Miškų tankynėj laisvę slėpę,
Mes nešėm naują tautai aušrą - pavasarę:
Kad sužydėtų ji baltai, kaip liepa.
Nebaisūs durtuvai, nebaisios grotos
Ir giltinės nasrai nebaisūs...
Kad vėl daržely sesės mūsų laimė sužaliuotų, -
Kraštais bedugnių be takų nueisim.
Tai mes sušukom rytą pavasarį:
Valio 16 vasario!

Ar girdit, ainiai, mūsų ainiai,
Tėvynė liepia gimt mūs tautai,
Kad žemę dar pajudint ir užtraukt garbingą dainą,
Kad Lietuva kaip kūdikis džiūgautų.
Vėl kartos eis mūs pėdsakais kraujuotais,
Vėl laisvę neš, gal vėl nedalia,
Vėl skins žiedus Tėvynę mano vainikuoti,
Papuošt kančių ir pergalių tau kelią.
Jūs įrašysit gintarėly marių:
Valio 16 vasario!

1954

D Ž I A U G S M O A L K I S

Kodėl man sielvartą dainuoti lemta,
Man džiaugsmo ritmus užkerėjo kas?
Bet juk nudžiugsime vilties išvydę krantą,
Nustosim tiesę nežinion rankas.

Pakils, lyg rūkas, negandų čia šydas,
Ir žemė niekada nebevaitos.
O mes griuvėsius baudžiovos išvydę,
Pakilsim sveikint prisikėlusios tautos.

Ir štai regiu - iš lagerių, iš šachtų,
Tremtinių lūšnų, bunkerių tamsių,-
Per ašaras, per kraują tamsią naktį
Aušra prašvinta sveikint mus.

Ir aš rengiuosi džiaugsmo puotai,
Tautos - didvyrės pergalei naujai.
Tiek daug kentėta, daug kovota
Ir džiaugsmo giesmę skirsiu jai!

1954

N E N U G A L Ė S !

Kas myli laisvę - laimę myli,
Kam veržias ryžtas iš širdies,
Juk to nė aukso gelsvo vyliai
Nenugalės, nenugalės!

Nesulaikys nei plieno pančiai,
Nei švinas sulaikyt galės,
Kas šypsosi, širdis kai kenčia,-
To niekas juk nenugalės.

Miškuos aidėjo mūsų salvės.
Mūs širdyse - visad aidės.
Girdžiu plazdėjime trispalvės:
Nenugalės, nenugalės!

Atodūsy sunkiam, skausmingam,
Rytojuje manos šalies,
Matau, girdžiu keliones vingiuos -
Nenugalės, nenugalės...

Uždengs akis juoda gal skraistė,
Nieks kapo rasti negalės,
Tačiau juk tų kas myli laisvę -
Nenugalės, nenugalės!

1955

VERGAUJANČIOS TAUTOS SŪNŪS

Sunkiam kely tautos galgotos
Su skausmo virpulių širdy,
Ėjai pirmyn, nors šaukė stoti,
Nors šaukė kryžkelėn sugrįžti.

Nēra tau kryžkeliu, takeliu,
Prie juodo stulpo negrižai.
Kas puolē prieš stabus ant keliu,-
Tiems vardo išgamos mažai.

Nēra taku - tik vienas takas,
Kurį pramynē bočiai mūs!
Nesuklupai, kai jėgos seko,
Kai tyčiojos - buvai ramus.

Nebaidē elgetos likimas,
Žinojai - nepražus skola.
Ir priešai keikdami užkimo,
O tu - tylėjai kaip uola.

Draugų eiles mirtis juodoji
Išretino plėšriais nagais...
Tu per lavonus nesustojai,-
Ėjai kovų laukais dygiais.

Tešildosi rankas besočiai
Sodybų tėviškės ugnį...
Neatsigręžti, nesustoti,
Jei laisvės nešt eini!

Tėvų sodyboj varnas krankia,
Lyg vartuos kapinių senų.
Į kumštį kietą spaudžias rankos,
Ir kraujas trykšta iš delnų.

Palaidus plaukus vėjai taršo.
O ten toli, ten - žiburys.
Tu vis eini, ir eina kerštas,
Ir veria ateities duris.

Tikėk manim, sena močiute,
Nesulaikys manęs, oi ne.
Juk auginai, kad laisvas būčiau,
Atremčiau audras krūtine.

Ir taip be skundo, be dejonių,
Visad ryžtingas ir šaunus,
Nesudrebės šventoj kelionėj
Vergaujančios tautos sūnus.

1955

S A V I E S I E M S

Žvakutės smilkstančios blankiam šešėly
Regiu aš veidus žuvusių draugų.
Iš nebūties, iš bendro kapo prisikėlę
Jie šaukia šiandien šventą žygį tęsti mus.

Badu marinti, luošinti, paliegti
Mes nešėm laisvės žiežirbą širdy.
Daug kartų negandos mus slėgė,
Bet meilė Lietuvai išliko nemari.

Tai kas, kad galvos mūsų nušarmojo,
Prigeso žvilgsnis, žingsnis nebe tas.
Už gimtą žemę mes kaip mūras stojam,
Tiktai suglauskim išretėjusias gretas.

Ir vėl siūbuoja mūsų žemėj jėgos,
Vėl žydi mūs krauju palaistyti laukai.
Rūpintojėlis pakelėje mums toks savas
Erškėčiais vainikuotas, ne žiedais.

Kol gyslose gyvybė dar sruvena,
Kol mintys skrenda į erdves,
Pakviesime į žygijauną, kviesim seną-
Ir mūs vaikaičiai didžią šventę švęs!..

B L O G A I . . .

Amžinai niurzgiančio piliečio monologas

Na ir laikai atėjo! Baisu ir pagalvoti. Išėini į kiemą - nėra kur kojos padėti, visur prigrūsta lengvųjų automašinų. O anksčiau būdavo stovi viena partorgo "Pobeda", vaikščiok kiek tik nori, visas kiemas laisvutėlis. Šiaip taip prasipraudžiau pro tą kamšatį, bet vos nenugriučiau paslydęs ant banano žievės. O prieš 10 metų būdavo nepamatyti tokios žievės nė su žiburiu paieškojęs, vaikščiok užsimerkęs, jokio pavojaus.

Pasiekiau parduotuvę. Reikėjo duonos. Čia vėl velniava. Prikepta gal dvidešimt rūšių. Suk galvą vargšas žmogelis kurią pasirinkti. O anksčiau kaip gerai būdavo - nusipirkai keletą kepalėlių forminės duonos - užtenka ir tau, ir vištoms ir kiaulei (jei ją laikai). O, be to, turėjai progos pabendrauti su žmonėmis stovėdamas eilėje. O dabar visi tik skuba, tik lekia prisikrovę vežimėlius visokių prekių.

O koks malonus jausmas užplūdavo, kai profsajunga įteikdavo taloną lygintuvui arba net rūbų spintai nusipirkti. Tiesiog šventė! O kas dabar? Viskas nieko vietoj, jokio entuziazmo... Skaičiuoji žmogus centus iki kitos algos ar pensijos. O tada nežinojai nei kur pinigų dėti, kur juos išleisti. Gal kiek blogiau buvo tik partiniams darbuotojams. Jiems buvo

pristeigta visokių specparduotuvių, specbufetų, tai greitai pinigėlius atimdavo, che, che, che...

Taigi, nusipirkau duonos ir pieno. Bet koks tas pienas dabar! Būdavo nusiperki butelį normalizuoto pieno, tai paskui dar lieka tuščias butelis, gali parduoti. O dabar kažkoks homonizuotas, natūralizuotas, visai nepraskiestas, o pakelį paskui tik į šiukšlių dėžę. Tiesa, nusipirkau dar plytelę šokolado. Savo senei. Vis tai išmislas. Anksčiau nei to šokolado buvo, nei jo reikėdavo pirkti: žmonos ir taip buvo ir dieną ir naktį meilios ir lipšnios. O dabar nei su šokoladu negali sugundyti. Et, sakau, blogai ir tiek. Blogai...

VINCAS KORSAKAS - NAŠLAITIS

Keliaudami iš Kauno į Šakius pasigrožėkim stabtelėję Lukšiuose, nedidukame Suvalkijos miestelyje, nužvelkim Siesatries pakrantes, liaudies menininko V. Cikano koplytstulpius. Nulenkime galvą ir lietuviško žodžio meistrui Vincui Korsakui, išvaikščiojusiam lietuvių gal gotos kelius ir jau arti 40 metų kaip ažuolui čia įaugusiam tvirtomis šaknimis:

"Aš Vincas Korsakas, Jono, gimiau 1928 02 20 Navikų kaime, Kapčiamiesčio valsčiuje, Lazdijų apskrityje. Šeimoje buvome trys broliai ir trys seserys. Aš buvau jauniausias. Mano gyvenimas slinko ramiai, tačiau pasibaigus karui prasidėjo visi sunkumai. 1945 06 03 žuvo geriausias mano draugas. Jis buvo parvežtas į Veisiejų miestelį ir paguldytas ant gatvės grindinio. Liepos šeštą dieną mūsų ir gretimoje apylinkėje, buvo deginamos sodybos. Antro draugo sodyba buvo sudeginta, vyresnysis brolis

nušautas, jis su tėvu areštuotas. Liepos aštuntą dieną buvau areštuotas ir aš, nuvežtas į Veisiejus, patalpintas su kitais į rūšį, kuriame vyko pačios bjauriausios egzekucijos... Po kelių savaitių, leisgyvis buvau nuvarytas į Lazdijus ir patalpintas į kalėjimą. Kameroje sutikau ir Petrą Soraką, kurio buvo sudeginta sodyba. Mane tardant buvo sunku išsisukinėti nuo atsakymo, liečiančio Petrą ir Antaną, kurio lavonas buvo paguldytas Veisiejuose ant gatvės grindinio. Mes buvome visi kaimynai, bendraamžiai ir geri draugai. Be to mus jungė priesaika. Rugpjūčio paskutinę dieną buvau paleistas. Į Kapčiamiesčio progimnaziją nuėjau skaudamais žandais ir suspardytom kojom. 1949 metais būrelis mokinių, tam tarpe ir aš, bendraudami su miško vyrais susibūrėm į pogrindį.. Priklausėm Dainavos apygardos, Šarūno rinktinei. 1950 metais baigus dešimt klasių buvau pašauktas į sovietinę armiją. 1951 lapkričio mėnesį karinės kontržvalgybos buvau suimtas, apkaltintas pogrindžio veikla. Teisė Priekarpatės srities karo tribunolas. Nuteisė - 25-ki metai kalėti ir penkis be teisių. Atlikti bausmės buvau nuvežtas į Vorkutos lagerius. Praūžus streikams, - į baudžiamąjį. Dar vėliau nubaustas ir nuvežtas į Vladimiro kalėjimą. 1956 metais, peržiūrėjus kalinių bylas, taip pat ir mano, dvidešimt metų numetė ir aš lapkričio mėnesį išėjau į laisvę. Keletą mėnesių pabuvęs namuose vėl buvau areštuotas. Teisė LTSR aukščiausiasis teismas. Nuteisė penkis metus kalėti ir išvežė į Mordovijos lagerius. Atbuves bausmę, 1962 metais vėl sugrįžau į namus. Tais pat metais įstojau į Kauno technikos mokyklą. Ją užbaigus, buvau paskirtas dirbti į Šilalę. 1964 m. apsivedžiau ir persikėliau gyventi į Šakių rajoną, Lukšių miestelį. Čia užbaigiau vienuoliktą klasę ir įstojau į Vilniaus Kultūros mokyklą.

Nepriklausomybės metais esu išleidęs šešias knygas.
Turiu žmoną, sūnų ir tris anūkus. "

Taip kukliai apie save byloja Vincas. O apie jį šiltai atsiliepia ne tik Lukšiai, Šakiai -visoje Lietuvoje jį pažįstantys žmonės. 1977 m. Šakių savivaldybė jį paskelbė metų literatu, nekartą kvietė į jo autorinius vakarus, Šakių biblioteka išleido jam skirtą leidinėį "Šaltinio srovė"...

Dar 1981 m. buvo susikūręs nelegalus Lietuvos liaudies laisvųjų poetų susivienijimas (LLLPS), kuris leido leidinėį "Aukuras". Jame bendradarbiavo ir V. Korsakas, o atgavus nepriklausomybę - jo kūrybą spausdino žurnalai, laikraščiai, almanachai.

Atskirais leidiniais V. Korsakas yra išleidęs apybraižas "Jie garbino XXa. stabus", poemą ir eilėraščių rinkinį "Liūdna pasaka", novelių ir eilėraščių rinkinį "Likimai", kelis eilėraščių tomus pavadinimu "Niekas neužmiršta"...

Dauguma čia talpinamos kūrybos fragmentų buvo spausdinti mūsų "Varpe".

N A K T I S

Fragmentas iš "Liūdnos pasakos"

Merdi vakaras už lango,
Juodarūbė pakelė.
Dingo žvaigždės puošę dangų.
Žemė tapo nebylė.
Ji nemato, ji negirdi,
Ji bejausmė, nesupras
Tų, kam šiandien skauda širdį,
Kam naktis atims aušras.
Daug kas žus šioje naktį,
Nepadės nieks prapulsty.
Daug gyvybių paaukota,
Ašarų išlieta daug.

Laisvē vis neatkovota.
Laisvės ryto nesulaukt.
Nepames jos, nors žadėjo,
Rytas aušta be vilties,
Žemėje tik gūsiai vėjo,
Juodos sutemos nakties.
Raukšlės veidus išvagos,
Ta naktis - be pabaigos.

A M Ž I N A I Ž Y D Ė S

Gal nublokš likimas
Ir blaškysiuos vienas.
Mano alps krūtinė,
Suspausta vargų,
Bet vis tiek vaidensis
Baltos mūro sienos
Ir daina, ir juokas
Būryje draugų.

Jau per daug įstrigę
Jų vardai į širdį
Kaip ir tos svajonės,
Kupinos vilties,
Kurių švelnų aidą
Daug kas šiandien girdi,
Nors jos jau nuskendę
Jūroj praeities.

Net ir prie senatvės
Atsistojęs vartų,
Kai galva dabinsis
Obelių žiedais,
Juos visus minėsiu,
Nors akis užbertų
Ir krūtinę dengtų
Amžini ledai.

Gal ir žus šios dienos
Tarp vargą verpetų,
Gal nuvys nuo šalčio
Kaip žiedai gėlės,
Bet draugai ir draugės
Mano mokslo metų
Vainike svajonių
Amžinai žydės

1947 06 12

VELTUI DAR GALANDATE DANTĮ

Nepriskirkit prie tų, kurie mirę,-
Nusivilsit. Aš gyvas esu.
Iš aukščiau man gyvenimą skyrė,
Tad suduž jūsų viltys visų.
Aš juk gimęs ne mirt, bet gyventi.
Jums mirties nesulaukti dienos.
Ir jūs veltui galandate dantį,
Kaip išbraukus mane iš dainos,.
Kuri žmogui gyvenimą neša.
O tiek daugel Tėvynėje jų,
Jos skriaudas ir niekšybes užrašo,
Kartais plunksna, o kartais krauju.

Aš gyvensiu, tuomet net gyvensiu,
Kai širdis užberta bus smėliu.
Todėl mirštant manęs nesulauksit
Ant šios žemės duobėtų kelių.
Neskaičiuokit su tais, kurie mirę.
Tas nemirs, kas atėjo gyvent.
Man gyvenimą amžiną skyrė:
Negalėsiu numirt nei pasent.
Navikai 1962

D U T Ū K S T A N Č I A I

Du tūkstančiai - varpas kartoja.
Prieš akis iškils era nauja,
O senoji jau rankomis moja.
Teks visiems atsisveikint su ja.
Du tūkstančius Kristus gyveno...
Du tūkstančiai - bus praeitis.
Daugel dramų ir įvykių mena:
Nugalėta net buvo mirtis.

Gaus varpai, nuaidės ir trimitai,
Metraščių lapai labai pastorės.
Bus tikrovė, ne pasakų mitai,
Kas gi to pripažint nenorės?
Du tūkstančiai bus jau praėję.
- Naujos eros pirmoji diena -
Džiaugsis tie, kurie laukė, tikėjo,
Kad jau baigiasi era sena.

1999

TUSKULĖNŲ TRAGEDIJA

Tuskulėnai: kruvina upė,
Trūnijančių kaulų dejonės.
Šiandien visą kraštą jos supa.
Jų šauksmus išgirskite, žmonės!

Pasmerkime tuos, kurie žudė,
Nors jų čia šiandien nematyti
Ir tuos, kurie buvo kaip Judas
Ir nedraudė jiems to daryti.

Negal jie sakyt, kad nematė,
Arba visiškai nežinojo.
Jie kruvinus penkmečius statė,
Drauge su engėjais kovojo.

Ir žudė tenai mūsų žmones
Su ginklu, klasta ir apgaule
Todėl šiandien aidi dejonės
Ir rauda trūnijantys kaulai.

1996

NUKANKINTIEMS IR SLAPČIA UŽKASTIEMS

Susimąstom: jus esate aukos...
Tąsyk buvote net pasmerkti.
Atminimai, sakyčiau, nejaukūs,
Tačiau jūs atminimo verti.

Mes žinojom visi, bet tylėjom.
Atminimui nekūrėm dainų
Ir jūs užkasti čia gulėjot,
Gulėjot lig pat šių dienų.

Nenorėjom, o gal ir nedrįsom, -
Per griežta okupanto ranka,
Nebeleido minėti to viso...
Bet žinojom, dėl ko ir už ką.

Šiandien vėjai kitokie jau pučia:
Žvelgiam drąsiai dienų gilumon.
Susirinkom pagerbti jus šičia
Jau su kryžiais ir su vėliavom.

Karštos maldos ir giesmės čia liesis,
Gėlės nuostabią šilumą skleis,
O Tėvynė jūs visad gailėsis
Ir užmiršt niekada nebeleis.

1991

MININT BIRŽELIO 14-ĄJĄ

Atėjom į skausmo ir liūdesio šventę,
Atėjom širdim neramia.
Atminsime tuos, kas galėjo gyventi,
Bet jie jau šiandien po žeme.

Jie guli nurimę, nepernešę skausmo,
Žaizdoti, veidais kruvinais.
Kankino juos žmonės, šalti ir bejausmiai
Čekistai su savo tarnais.

Daug jų iki šiolei gyvi vaikštinėja,
Nešiojas širdy tuos metus,
Prisimena, buvo jie "liaudies gynėjai",
Prisimena, skriaudė kitus.

Ir nieks tos dėmės nenuplaus nuo jų veido.
Šiandieną patiems gal skaudu.
Kad gaudė, kad šaudė, kad sąžinė leido
Būt savo Tėvynės Judu.

Tėvynė turės savo žodį čia tarti
Ir tarsi vardan ateities,
O mes susirinkom aukas jų pagerbti,
Šią dieną skausmų ir vilties.

1989

LIETUVA GROBIKŲ JAU NEBIJO

*Lietuva skambės tautų brolijoj,
TSRS skambiausioji styga.
Lietuva grobikų jau nebijo.
Budriai ją saugo milžino jėga.
S. Nėris*

Lietuva grobikų jau nebijo,
Nes jinai - grobikų globoje.
Jos širdy jie lizdą susivijo,
Rankas veržia plienine gija.

Ir kasdien kančių vainiką pina,
Erškėčius jai deda ant galvos,
Seserim ją nuolatos vadina
Laimingiausios žemėje šeimos.

Viskas jos: ir ežerai, ir upės,
Senas Vilnius, Baltijos banga,
Tik blogai, kad surakintos lūpos,
Kad jinai - po skausmo uždanga.

Lietuva grobikų jau nebijo.
Ją grobikai saugo per dienas:
Patys plėšia, degina, dalija
Ir plienu jai suveržia rankas.

Lukiškių kalėjimas, 1957

MAMA

Nekaltinki, mama, manęs
Kad jauniausias aš tavo sūnus
Palydėt negalėjau tavęs
Į anos karalystės namus.

Ir neužbėriau smilčių baltų
Tau ant karsto, kai bėrė kiti,
Neužspaudžiau blakstienų šaltų.
Visa tai - tolimoj praecity.

Bet ir šiandien gerai aš menu:
Vykstant man iš gimtosios šalies,
Kaip verkei, ką davei dovanų,
Ką sakei glausdama prie širdies.

Gyvenau nuo tėvynės toli,
Už vielų, lenkiant naštai pečius,
Kur pavasariai niekad žali
Neatėjo linksmi į svečius.

Nekaltinki, mama, už tai.
Mane supo tokia aplinka.
Tu žinai, ką mylėjau karštai
Ir dėl ko aš kenčiau ir už ką.

Ūmoro lageris, 1960

BENDRAŽYGIUI

Nepailsk, mano mielas bičiuli,
Nepailski, drauguži kovos.
Mūs draugai po velėna jau guli,
Tik mes du nenuleidžiam galvos.

Jei pailstum, kai sunkios bus dienos,
Jei pailstum... Vis tiek nors ir aš...
Eik toliau ir toliau, nors ir vienas -
Ateitis tautai laisvę atneš.

O tada, kaip to būrio dalyvis,
Kai visi laisvės žiedus jau skins,
Pasakyk, už ką žuvo tie vyrai,
Ir tėvynė visus prisimins.

Ji suras jų vardus iki vieno:
Ne albumuos, ne meilės žieduos,
Bet tiktai ant kalėjimų sienų
Ir ant kryžių apleistuos kapuos.

KURIAM?

Kuris kuriam rašysim nekrologą?
Kuris kurį lydėsime į kapus?
Praeityje patyrėm gero, blogo
Ir ateity dar visko bus.

O gal nebus? Gal dienos tylios
Valtelę mūs į prieplauką nuneš,
Kur vandenys ne tokie gilūs,
Kur apsistosim amžiams mes.

Tiktai labai jau norisi įminti,
Kuris kuriam tą valandą rimties
Galėsime atvirai kalbėdami priminti
Rūsčias dienas audringos praeities.

Ir pasakyti: gaila draugo...
- Tylos minutė būtina -
Jo atminimą žemė saugo,
Šventai, kaip motina sena.

Juk viską viską kas brangiausio
Ant Aukuro Tėvynei jis
Atidavė jai, nesiklausęs...
Kad būt šviesi jos ateitis.

Suoš beržai, kaštonai, pušys,
Žmonės nutilę, įsiklausys...
Vienam - bus paskutinis mūsų,
Kitam toliau dar eiti priklausys.
Kuriam?

JEI ESAME LAISVĖS VERTI

Jei norim Tėvynę mylėti,
Neskriausti kitų ir savęs,
Visiems mums privalo rūpėti
Kas kraštą į ateitį ves.

Neklaidžiokim partijų jūroj.
Įvertinkim jas konkrečiai.
Nelikim už užarų durų,
Nebūkim namuose svečiai.

Balsuokim už šviesią padangę.
Palikime praeičiai tuos,
Kurie mūs vardu prisidengę
Įgavo mandatą tautos.

Šiandieną akių neužmerkim:
matykim toli ir arti
Ir žodį teisingą ištarkim,
Jei esame Laisvės verti!

VAIKUČIŲ PRIEKAIŠTAS

Mama, į ką girta tu panaši?
Ir kaip tave mes galime pagirti,
Jei į gyvenimą šiandieną tu neši
Nelaimės, nuoskaudas, net mirtį.

Kodėl svečius degtine vaišini?
Kodėl iš rankų laistosi tau vynas?
Koks tavo tikslas? Kur eini?
Kaip į tave pažvelgs Tėvynė?

O ji paklaus tavęs. Paklaus, girdi?
Tu negalėsi šito išsiginti.
Paklaus net tie su kartėliu širdy,
Kurie po mūs ateis gyventi.

Ką pasakysi jiems tu, ką
Ar tu galėsi visa tai išverti,
Juk tu pati savo ranka
Negimusiems jau siūlei gerti.

Mama, neseki pavyzdžiu anų,
Kurios nužudo nekaltas gyvybes.
Tu turi būti žiburyš namų
Ir nešt mums laimę bei ramybę.

P R A E I T I E S K L A I D A

Dažnai čia girdėdavome keiksmus. Kremliaus ar lagerio administracijos adresu. Ši kartą lyg nujausdami kažką negero, niekas nesikeikė, nesijuokė, nepasakojo sapnų, nešnekėjo, ką laiškuose rašo namiškiai. Šis kalinių būrys, visų vadinamas "pasadčikų" brigada, leisdavosi į šachtos gilumą ištraukti atramų iš jau išimtų anglies klodų ir leisti toms vietoms užgriūti. Darbas buvo pavojingas ir sunkus. Čia dirbo tik šachtos darbuose prityrę ir fiziškai pajėgūs vyrai. Pranas Šakelė, buvęs nepriklausomos Lietuvos karininkas, taip pat dirbo šioje brigadoje. Jį nuteisė ir atvežė į Vorkutą vien už tai, kad buvo Lietuvos kariuomenės karininkas; taigi kartu su kitais ir dirbo ši pavojingą darbą. Ši kartą kaip visi kiti, taip ir jis neskubėjo dirbti. Mintys raizgėsi, pynėsi, kol galutinai paskendo prisiminimuose. Mintimis sugrįžo įkaro mokyklą: koks jis žvalus, energingas, pasiryžęs dėl tėvynės aukotis kiekvieną akimirką. Pagaliau karininkas... Dovanotas jam kardas buvo lyg priesaikos patvirtinimas, kad iš tikrųjų budės Tėvynės sargyboje. Ir jeigu išmuštų tėvynei sunki valanda, jis paskui save į mūšį ves šimtus ar net tūkstančius kareivių.

Karas tarp Vokietijos ir Lenkijos sukėlė jam nerimą. Knietėjo nieko nelaukiant pulti Lenkiją ir atsiimti Vilnių. Bet

buvo už jį didesnių, ir jis tylėjo. Tą padarė rusai. Jis paradavo Vilniaus gatvėmis, bet širdyje nesidžiaugė. Jo nuomone, įvykiai klostėsi ne Lietuvos naudai. Jis ir toliau nieko nedarė, nors ką daryti ir negalėjo. Klausimų visa virtinė, bet negalėjo rasti įjuos atsakymo. Jeigu kada nors Tėvynė klaustų, kodėl jis nieko nedarė, tikrai nežinotų kaip paaiškinti.

Rusų tankai raižo Lietuvos žemę. Širdį drasko karininko pareiga. Jis ir šiuo metu norėtų kažką daryti, bet nedaro. Tai baisu: jis, Lietuvos kariuomenės karininkas, turi prisiekti Raudonajai armijai. Didžiausia niekšybė. Tai netiesa! Taip negali būti. Pasirodo, gali. Jis viską mato savo akimis. Vėliau nenorėdamas tarnauti ir kariauti nei rusų, nei vokiečių pusėje, numetęs uniformą, sugrižta į namus ir vaikščioja paskui plūgą.

Pasibaigus karui, rusai vėl Lietuvoje. Šeimininkauja tais pačiais metodais. Bausmės neišvengia ir jis. Vyriškis suprato, kad padaryta praeityje didelė klaida, kurios jau neįmanoma atitaisyti. Tokių minčių lydimas, pradeda darbą: ilgakočiu kirviu pakirsdinėja atramas, jas ištraukia, tempia prie vagonėlių, pakrauna ir kelia į paviršių. Bedirbdamas pavargo ir nutarė atsikvėpti. Pakėlė į viršų akis ir sustingo. Pasitraukti nesuspėjo: storas uolienos gabalas smogė į galvą ir jis prarado sąmonę...

...Jis girdi kažkokius duslius garsus, dūžius, bet tai ne taip jau svarbu. Jam baisiau, kai pamato rūstų savo tėvo veidą. Mato, kaip jis trenkia kumščiu į stalą ir šaukia: "Sūnau, esi karininkas! Kaip tu ten atsiradai? Tavo vieta ne ten! Tėvynė pavergta, o tu guli ir nieko nedarai. Kodėl neapgynei tautos laisvės, kurią aš iškovojojau? Kodėl? Sakyk, kodėl?!" Jis apsidairo ir iš tikrųjų mato savo pulką, išrikiuotą pilna kautynių apranga. Pajunta ir ant savo galvos uždėtą šalną. Kuopų vadai vienas po kito jam raportuoja: "Ponas pulko vade, rusai peržengė mūsų valstybės sieną... Pulkas pasiruošęs kovos veiksmams. Kareivių nuotaika kovinga. Laukiam įsakymo!" Į jį žvelgė neapykanta degdamos kareivių akys. Jų žvilgsniai buvo tokie dygūs, kad jis neišlaikė įtampos ir nosisuko į

kitą pusę. Čia išvydo moterį. Moteris irgi taip pat primygtinai žvelgė ir kėlė nerimą. Neiškentęs paklausė, koji norėtų.

- Tu karininkas,- atsakė ji. - Rusai suėmė mano du sūnus. Juos nušovė, lavonus numetė ant gatvės grindinio. Aš atėjau pas tave, kad paaiškintum. Sakyk, kodėl nevedei į kovą, kai jie stovėjo paruošti kautynėms tavo pulke? Kodėl neleidai žūti kovoje su priešu, kaip pridera kariams? Kodėl jų lavonai išniekinti gatvėje?

Nespėjus jai užbaigti sakinio, prie jo priėjo jauna mergaitė rūškanu veidu:

- Tu karininkas,- tarė jina,- mano brolių rusai suėmė ir į kalėjimą uždarė. Išvaduok jų, arba būsi nevertas karininko vardo.

- Palauk, mergužele,- prabilo Šakelė,- aš gi negaliu. Aš pats esu kalinys.

- O kai galėjai ir buvai ne kalinys, tai ar padarei ką nors gero?

Nespėjus baigti kalbos su mergaite, kaip iš po žemės išdygo berniukas:

- Tu karininkas,- prabilo jis,- mano tėtuką su mamute rusai veža į Sibirą. Aš pabėgau ir ieškau pagalbos. Tu, kaip karininkas, tikiuosi, juos išvaduosi?

- Berniuk, juk aš vienas. Ką aš jiems padarysiu, kai jų šitiek daug.

- Kai buvai ne vienas, kai tavo balso klausė visas pulkas, ką tada padarei? Jeigu tada nieko nepadarei, tai daryk nors dabar. Aš pats eisiu į kovą, tik duok man ginklą.

- Berniuk, tai neįmanoma.

- Tau visada neįmanoma. Kur man dabar dingti? Į tave žiūri visa tauta, tai tavo pareiga. Pažvelk!

Šakelė nedrąsiai pakėlė akis ir iš tiesų pamatė Nemuno klonius, Šešupės vingius, Dubysos pakrantes. Į jį žvelgė visi Lietuvos miestai ir kaimai. Matėsi gaisrai, dūmuose paskendusios sodybos, su tremtiniais užkaltose vagonuose

riedantys traukiniai, gatvėse gulinčių partizanų lavonai.

- Matai, kas darosi, kas vyksta? Matai, kaip brolis žudo brolį? Girdi dejones, Nemuno skundus, Šešupės raudas? Šito iš tavęs nesitikėjau,- išgirdo jis Tėvynės balsą,- Tu karininkas. Tavo pareiga kitus vesti į kovą ir pačiam būti mūšio lauke, bet ne su suodiniais drabužiais okupantams kasti anglį. Tu stovėjai sargyboje, Tėvynė tavimi pasitikėjo ir ramiai ilsėjosi. Ar matai gaisrus, kruvinas žaizdas mano širdyje? Matai nelygioje kovoje žūstančius mano sūnus? Žiūrėk, kokie jie drąsūs! Jie plikom rankom pro rusų tankus, pro durtuvų viršūnes kelia tautos vėliavą, o tu nedrįsai pakelti tau Tėvynės dovanotą kardą ir jo ašmenų sutepti mirtino priešo krauju, kada jie krauju apliejo visą kraštą!

- Tėvyne, aš laukiau įsakymo iš aukščiau.

- Visi karininkai laukė įsakymo iš aukščiau. Tai ne pasiteisinimas. Tiesiog nerūpestingumas, nenorėjimas atlikti karininko pareigos. Jeigu tu savo pulką būtum nuvedęs į kovą, paskui tave būtų nuėję tūkstančiai. Nesvarbu, kad būtum kovos nelaimėjęs, tačiau būtum atlikęs pareigą Tėvynei.

- Tėvyne, tai praeities klaida. Aš ją ištaisysiu. Štai aš ir vėl su kautynių apranga. Tik kažkodėl per sunkus šalmas. Nuo jo svorio svyra galva. Diržas per daug veržia šonus...

Šakelė nori nusiimti šalmą ir tuo pat metu iš labai toli išgirsta žodžius: "Dar gyvens". Jis stengiasi suprasti žodžių prasmę, tačiau, norėdamas atitaisyti praeities klaidą, duoda komandą: "Pulkas klauso mano komandos! Ramiai!". Tačiau kareiviai komandos neįvykdo. Jie įrodinėja, kad jau per vėlu, reikėjo komanduoti, kai buvo laikas. Jis dar norėjo paklausti kuopos vadų, kas nutiko, tačiau tie su visu pulku nuėjo priešinga kryptimi. Jie vis tolo ir tolo... Galop visai išnyko. Pulko vietoj stovėjo baltais chalatais žmonės.

1956 m. Vladimiro kalėjimas

STASYS LAUCIUS - LAUCEVIČIUS

Rašytojas gimė Kelmėje, gausioje amatininko šeimoje. Jo tėvas Vincentas buvo visuomenininkas, 1905 metais kelmiečių išrinktas delegatu į Didįjį Vilniaus seimą, o brolis Bronislovas - JAV lietuvių kultūros veikėjas, mėgėjiško teatro kūrėjas, rašytojas, daugelio apsakymų ir dramos kūrinių autorius.

Pirmojo pasaulinio karo metais karo audros nublokštas į Peterburgą, S. Laucius ten baigė realinę mokyklą o pašauktas į carinę armiją - Kijevo karo mokyklą. 1918 m. grįžta į Lietuvą, dalyvauja Nepriklausomybės kovose prieš bolševikus Panevėžio - Daugpilio fronte. Vėliau jam buvo suteiktas atsargos kapitono laipsnis.

Nutilus laisvės kovoms - jis pedagogas, mokytojavęs Žemaitijos, Jonavos ir Kauno mokyklose. 1941 m. Kauno Šančiuose vadovavo partizanams - Birželio sukilimo dalyviams. Po 6 savaičių hitlerininkams likvidavus Laikinąją Lietuvos vyriausybę ir išformavus sukilėlių grupuotes, S. Laucius dirbo "Ateities" dienraščio redakcijoje, redagavo literatūros skiltį. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Karo pabėgėlių stovykloje Vokietijoje redagavo laikraštį "Mūsų žodis", dėstė lietuvių aukštesnėje prekybos mokykloje lietuvių kalbą ir literatūrą. Vėliau persikelia į D. Britaniją (Londoną), o po to į JAV Čikagą, kur 1965 m. mirė.

Nuo 1922 m. Laucius kartu dirba ir literatūrinį darbą. Pirmieji jo eilėraščiai spausdinami "Pavasario " ir "Krivulės " žurnaluose, o 1927m. išleidžiamas eilėraščių rinkinys "Pirmoji

binga", 1928 m. - "Satyros". 1930 m komisijos teigiamai įvertinama jo poema " Vytauto karžygiai " ir išleidžiama valstybės lėšomis. Pasirodo ir pirmieji bandymai dramaturgijoje: "Laisvės keliais", "Ugninis ratas" (1931 m.). S.Laucius bendradarbiavo daugelyje ikikarinėje Lietuvoje leistų žurnalų ir laikraščių: "Lietuvos aide", "Karyje", "Jaunojoje Lietuvoje", "Trimite" "Akademike" ir kt. Jo 3-jų veiksmų pjesė "Žydinti žemė" 1937 m. Jaunųjų ūkininkų ratelių sąjungos žiuri buvo premijuota pirmąja premija, taip pat pirmąja premija pažymėjo Lietuvos kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrius dramą "Signalas ", o "Naujosios sodybos" konkurse 1943 m. iš 200 pretendentų už eilėraščių "Amžinas vaizdas" S. Lauciui skirta III premija.

Vaisinga jo literatūrinė veikla buvo ir emigracijoje. Dar 1947 m. Tiubingene išleidžiama jo eilėraščių knyga vaikams "Po pilkais debesėliais", 1953 m. Londone pasirodo 6 dramų rinkinys "Raudonoji melodija", 1961 m. -poema "Respublika", o drama "Ponios Žydrienės bendrabutis", pažymėta Klyvlendo kultūros fondo antrąja premija. Jo kūryba spausdinama almanachuose ir periodinėje spaudoje.

Lietuvoje šio produktyvaus rašytojo - patrioto vardą per visą bolševikinės okupacijos laikotarpį buvo stengtasi arba nutylėti, arba tik pažymėti, kad jis gyrė "buržuazinę " tikrovę, skleidė nacionalistines idėjas, bendradarbiavo emigrantų antisovietinėje spaudoje. Jo raštai buvo patekę į vadinamuosius specfondus. Artimųjų pastangomis išleista S.Lauciaus kūrybos rinktinė "Nereikia laurų man " (1997 m.).

("Varpas", 1997m. Nr.9)

Ištrauka iš poemos "RESPUBLIKA"

Mes grįšime, rašo poetai.
Netrukus, kai kas pranašauja.
"Štai žemės gimtosios, žiūrėkit,
Išsaugojau duonterbėj saują".

Mes paniekos būsim patyrę
Ir svetimo trupinio skonį,
Bet žemę pajudins dar vyrai,
Kaip kurstė kadaisė Maironis.

Palaimins laukus pilksermėgis,
Raudonąjį lažą atlikęs.
Kitais pasinėš tada bėgiais
Tautos ir valstybės dalykai.

Kitokį Vasario parada
Priims vyriausybė tais metais.
Nešūkaus divizijos vadas,
Nė rauto nebus diplomatams.

Bet kunigo kalinio žodžiai
Kiečiausią lietuvių pravirkdys,
O himnas, kai kam nusibodęs,
Sudrebins net išgamos širdį.

Tad maršą orkestrui sugrojus,
Pro kuklią medinę tribūną
Žygiuos, nors ne taip jau į koją,
Respublikos dukros ir sūnūs.

Pradės ne nuo vėliavų miško,
Nešvysčios kardais karininkai:
Vaikai pasirodys išblyškę,
Našlaičiai praeis plikakinkiai

Po jų vėl ne stambiosios žuvys
Išplauks, o žmogeliai vienplaukiai,
Švarkeliais, dėmėtais nuo spjūvių
Už darbą, už meilę ir auką.

Praeis basnirti partizanai,
Skylėtom nuo kulų milinėm,
Respubliką tavo ir mano
Beviltiškai liūnuose gynę.

Paskui pražygiuos paprastutės
Barboros greta Marcijonų,
Kur nešė per speigą ir liūtį
Kovotojams ginklą ir duoną.

Kaip šmėklos praeis, kaip šešėliai,
Tautiečiai iš Sibiro grįžę.
Jie neš ne plakatą iškėlę,
O savo ramintoją - Kryžių.

Praeis ir jaunimas rikiuotėj
Su randais ir kocho bacilom.
Kai kas ims iš publikos ploti,
Nuliūdusioms motinoms tylint.

O vietoj patrankų ir tankų,
Mergaitėm eglėšakius barstant,
Praneš veteranai ant rankų
Visų nužudytųjų karstą.

Keli atašė tartum vienas
Pakels tad rankas prie kepurų.
Ir bus nesvarbu mums tą dieną,
Ar kas pripažino "de jure".

1961 m.

AMŽINAS VAIZDAS

Kaimo vieškeliu ateina ir išeina
Mūsų laimė, mūsų džiaugsmas ir vargai.
Ten išgirdęs paskutinę sesių dainą,
Ant kalnelio parymoji dar ilgai.

Štai stogai paskendę liepose palieka,
O svirtis lyg moja grįžti atgalios.
Ne, žmogau, gražiau kitur nerasi nieko,
Ir jaunystė antrą kartą nežaliuos.

Stovi kryžius toks pakrypęs ir nulijęs.
Kažkodėl keliaujant skirtis taip graudu.
Tartum klausia, kas iš vienkiemio išvijo,
Kur prabėgo tiek šviesiausių valandų.

Ne, ne aistros jauną atplėšė nuo lauko,
Iš mažens suaugusį čia su žeme.
Pareiga į didį žygį šaukė
Ir mintis sukėlė širdžiai neramias.

Kaip aplink tik apkasai, ginklai ir vielos,
Kai draugai iš mūšio grįžta kruvini,
Liepos naktį žvaigždės rodos nebemielos
Tik sodybos savo grožiu gyvenį.

Blogo žodžio neištartų mano lūpos,
Nors mirtis pabrauktų pirštais per žaizdas.
Pabučiuosiu aš tą vieškelį suklupęs,
Jei likimas lems man grįžti čia kada.

1943 m.

PASILIKUSIAI SESEI

Ažuolinėj skrynioj
Buvo kraičių drobių,
Staltiesių kaip ledo,
Tavo priaustų.
Kažin kas užpuolė,
Kažin kas jas grobė.
Tik nelaužyk rankų,
Neraudoki tu.

Tau kančia aprūkus
Liko dar ant sienos,
Močios atneštinė,
Einant į marčias.
Tavo rūščią dalią
Stebi jis tik vienas
Ir kasdien skaičiuoja
Ašaras karčias.

Kaip sunku atskirti,
Kas pabeldžia naktį,
Ar išalkęs brolis,
Ar galvažudžiai!
Tirpsta baltos rankos
Tamsoje su raktais...
O sapnuoji kartais
Praeitį saldžiai.

Vėl pakyla saulė,
Išsisklaido rūkas,
Tu baugiu šešėliu
Grėbti išeini.
Juodas varnas ratą
Apie klėtį suka,
Ir žiedai bijūnų
Tartum kruvini.

1965 m.

EMIGRANTO APMĄSTYMAI

Net magistrui kartais mėgsta juoką
Ir prirašo tomus, dievaži,
Kad gyventi žmogui apsimoka,
O buitį lyg pasaka graži.

Kitas vėl be perstojo graudena,
Kad ant žemės kenčiame visi.
Tad išeina, gerbiamieji mano,
Lyg iš anksto pasmerktas esi.

Jei kada rimtai ar taip sau, tyčia
Giltinė pabelstų į duris,
Ką staiga ateivei pasakyčia?
O sakyti gi ką nors turi.

Su tokiais, drauguži, pareigūnais
Nedažnai arčiau pasimatai.
Tad skubi, kol neatvėsęs kūnas,
Apsvarstyti padėtį rimtai.

Nežinau, ar verta būtų spirtis,
Įsikibus lovos geležies.
Vieną kartą žmogui reikia mirti,
Bet gyventi vis dėlto veržies.

Ar man gaila tuščio lagamino?
Ar palaikio švarko be sagų?
Skalbiniai suplyšę paskutiniai
Ir be galo trūksta pinigų.

Nors visi benamiai esam lygūs,
O pavydas želia usnimis,
Kokčios man beprasmiškos intrigos.
Ir tautiečio baimintis imi.

Ko ieškočiau skersgatviuose vienas,
Kur visi klajūnai svetimi.
Dar kvailiau drybsoti kiaurą dieną
Ir save raminti viltimis.

Ar tik to, kad vėl eilėje stovėčiau
Margarino, silkės ir kavos?
Kas iš to, kad į kasyklas kviečia,
O ilgies be galo Lietuvos...

Kelio galas - užmiesčio barakai,
Apraizgyti vielomis, šalti.
Sopa kaulai ir pavargo akys.
Bet nelaimės galo nematyt.

Kas iš to, kad, po vaidų su protu,
Laukčiau aš, kur įgeidžiai nuves;
Ar, sugrižęs rytą iš rarių,
Dieną nepažinčiau vėl savęs...

Ar sėdėčiau gasthause su švabais
Prie bokalo skysčių kažkokių?
Ne! Tokiam pasauliui - viso labo!
Prašom berti smėlį ant akių...

Bet, atgal pažvelgęs, lyg pro rūką
Aš matau, kad gaila bus kai ko.
Ar turėtų, tėviškėn užsukus,
Man raiba gegutė užkukuot.

Dar paklysti girioje norėtus,
Ten, kur laumės gąsdina vaikus,
Alkanam parbėgti su avietėm
Ir pravirkus mamai pasiskųst.

Iš tiesų, koks būtų malonumas
Pabėgioti žinomais takais
Ir patraukti pirmą kartą dūmą
Iš senelio pypkės lyg juokais.

Aš norėčiau dar nors vieną kartą,
Jei tai mano būtų tam valia,
Parymoti po sumos ant vartų,
Pašnekėt meiliau su tetule.

Atsigerti pieno iki sočiai,
Tokio šilto. Būtų malonu
Aplankyti drūtą krikšto močią
Ir peiliuką gauti dovanų.

Būtų miela dar išgirsti auštant
Aleliują linksmą po kančios;
Margučius prie švento stalo daužti
Ir į ranką dėdei pabučiuot.

Išvaryti pradalgę nors vieną,
Kad įkaistų kraujas kaip kadais;
Kad seselės mano vardo dieną
Iškaišytų kambarį žiedais.

Pasvajoti apie žydrą tolį,
Paūksmėj sode per Sekmines,
Kol gerasis bitininkas brolis
Pilną korį tau medaus atneš.

Dar lietuviškas pavalgyt kūčias,
Kad apgaubtų papročių dvasia.
Dar prikelti vienkiemį žvangučiais
Ir su ja padūkti pusnyse.

Su draugais paūžti kaip jaunystėj,
Kol svaigulis gėralas paties,
Kad mergelė galvą man aprištų
Ir švelniai paklaustų, kaip jauties.

Tad ir mirti būtų maloniausia,
Jei sugniaužtų širdį, po galais,
Kur tulpės rasa prieš saulę prausia
Ir medus pakvėpęs dobilais.

Ten padėtų senas kunigėlis
Iš dangaus globėją prisišaukt,
O davatkos nuodėmingą vėlę
Varpeliu tad išprašytų lauk.

Įsigėrę vyrai prisimintų,
Kiek aš vargo žemėje mačiau;
Pakartotų vieną kitą mintį,
Čia saldžiau pareikštą čia karčiau.

Smilkalų, gal būt, užuosčiau kvapą
Pasigirstų Dovydo rauda.
O paskui poeto šaltą kapą
Aplankytų draugas kai kada.

VAINUŠIO MONOLOGAS IŠ 3 v. DRAMOS “PASKUTINĖ VILTIS”

Savo žemė... Ką reiškia nuosava žemė. Ji tave išlaiko.
Tu geri jos kvapą jauti jos gyvybę, jos alsavimą ir dosnumą Tu
žinai ją iki paskutinės pėdos - kiekvieną pakilimą ir slėnelį.
Lietutis ją vilgo, saulutė šutina, o tu pureni savąją pagal reikalą.
Ir kaip miela, kai vieną gražų sekmadienį sutrini tarp delnų varpą
ir sužėri į burną priėjusį grūdą. Žemė atsilygina tau už triūsą O
kai savo sodely atsigulęs žiūri į dangų ir mąstai apie pasaulio
platybę, tu pats, rodos, darais platus, platus, kad susilieji su
erdve ir, medaus kvapo apsvaigintas, užmiegi... Nuosava žemė,
- nors jos ir nedaug, bet aš niekad neišsižadėsiu. Juk aš - žemės
vabalas.

ALGIO MONOLOGAS IŠ 4 v. VAIDINIMO “PONIOS ŽYDRIENĖS BENDRABUTIS”

Tikėsime, jog prisikels Lietuva, ir mes grįšime į tėvynę
sveiki ir neskolingi jai. Mūsų tauta gyva, jos pulsas plaka. Išjos
iškils nauji žmonės, su naujomis idėjomis, nuplaus kraują nuo
jos vargano ir sužaloto kūno, užgydys žaizdas, nušluostys ašaras
ir atstatys Lietuvą dar gražesnę, dar šaunesnę. Susirinks iš viso
pasaulio kraštų tremtiniai, pavargėliai ir kankiniai, ir visiems
bus miela gyventi - vaikui su tėvais, vyrui su žmona, broliui su
seseria, kaimynui su kaimynu. O kai užmerksime akis, mus
palydės gimtuoju vieškelio gaudi litanija. Ir prie mūsų kapų

įpėdiniai pasodins po berželį, kur vasaros rytais atskris gegutė ir kukuos mums. Žmonės prisimins mus, pro šalį eidami nusiims kepure ir pagerbs mus už mūsų vargą ir ištikimybę savo kraštui, už mūsų švarią sąžinę.

VYTAUTAS PAČINSKAS

Motinos pasakojimu, ši pasaulį išvydau šaltą gilią sausio 7 dieną (1932 m.).

Mūsų šeima - tėvai, sesuo ir aš gyvenom Ramonų kaime (Anykščių raj.). Dideliame kaime nuo senų laikų gyveno tėvo tėvai, proseneliai.

Motinos gimtinė - Palėvenė (Kupiškio raj.).

Gimtinės kaimas buvo (deja, buvo, nes šiuo metu likusi tikrai viena sodyba), netoli Gojaus ir Papiškių miškų, nuostabiai gražios Šventosios upės.

Mano gyvenime ryškiausi ir gražiausi prisiminimai išlikę iš vaikystės dienų. Tai nerūpestingo gyvenimo laimingiausios dienos. Kažkodėl atmintyje išlikę tokie aiškūs vaizdai - nuostabiai gražus mėlynas tėviškės dangus, pievoje žydinčios gėlės, netoli žaliuojantys tamsūs miškai. Žiemą visada menu vakaro sutemose - aplink sodą didelės sniego pusnys, ryškia mėnulio šviesa apšviesti balti balti laukai.

Dar nelankiau mokyklos, kai vieną ankstyvą vasaros rytą buvau pažadintas didelio neįprasto triukšmo, kuri sukėlė žemai skridęs lėktuvas. Išbėgau į kiemą. Tėvas pasakė, kad atskrido kaimyno Mykolo Petriko sūnus Kazys, kuris baigęs Karo aviacijos mokyklą tarnauja Kaune. Likau užburtas šiuo neįprastu

įvykiu, o labiausiai sužavėtas lakūnu Kaziu. Tais laikais automobilis buvo retenybė, o taip žemai skridęs lėktuvas - tikras įvykis.

Po kiek laiko su tėvu nuėję pas kaimynus Petrikus, radom kieme gražų jauną tamsų vyrą, apsvilkusį baltais baltiniais, su kariškomis žaliomis kelnėmis. Mane pakėlęs į viršų paklausė:

- Na, berniuk, kuo būsi užaugęs? Būk lakūnas.

Šie kaimyno lakūno Kazio pasakyti žodžiai tapo mano gyvenimo tikslu. Kur eidavau, visur matydavau didelį žalią lėktuvą, ausyse girdėjosi neišnykstantis lėktuvo ūžesys.

Gyvenimui bėgant tapau sklandytoju. Savarankiškam skrydžiui mane parengė nuostabus lakūnas instruktorius, rašytojas Vytautas Dovydaitis. Apie savo pirmąjį savarankišką skridimą raportavau sklandymo Lietuvoje pradininkui, konstruktoriui, lakūnui Broniui Oškiniui. Gyvenime teko skraidyti sportiniais sklandytuvais ir lėktuvais. Savarankiškai išskraidžiau 700 val., atlikau 8 šuolius parašiotu.

Ilgus metu su Kaziu Petriku, 1950 m. įtremtu į Sibirą susirašinėjome laiškais. Laiškuose rašiau apie jo žodžių įtaigą ir prasmę mano gyvenimui. Aš jo laiškus laikau kaip brangias anų dienų relikvijas. Paskutinį kartą jis aplankė mus 1989 metais. 1996 01 07 mirė Užkarpatėje.

Vaišviliškių pradinėje mokykloje aplinkinių kaimų vaikams teko garbė būti nuostabių mokytojų auklėtiniais. Tai šviesios atminties Mokytoja Agota Sadauskienė. Antroji Mokytoja buvo Sofija Kiškytė. Kunigo prelato Stanislovo Kiškio sesuo.

Dabar, praėjus daugeliui metų, supratau, kokią didžiulę auklėjamąją įtaką gali padaryti besiformuojančio vaiko - žmogaus sąmonei mokytojo įtaigus žodis. Esu tikras, kad šių pradinės mokyklos mokytojų nuoširdus, Tėvynės meilės dvasia įskiepyti žodžiai, buvo pirmoji kibirkštėlė įžiebtą ne į vieno

vaiko širdį, ir ji negesta visą gyvenimą.

1943 metų rugsėjo 20 d. mums, pradinės mokyklos moksleiviams, mokytoja A. Sadauskienė suorganizavo visam gyvenimui įsimintiną ekskursiją - aplankėm Puntuko akmenį. Gyvenime nebuvom matę didesnio akmens, kaip šis milžinas. Puntukas dar žymesniu tapo, kai 1943 m. rugpjūčio mėn. skulptorius Bronius Pundzius jam iškalė Atlanto nugalėtojų lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno bareljefus ir Skridimo Testamento žodžius. Akmenyje iškalti žodžiai lyg aukso raidėmis švytėjo saulės spinduliuose ir įsiminė visam gyvenimui.

1944 m. liepos mėn. Aukštaitiją antrą kartą vėl okupavo sovietinė kariuomenė. Vandalių ranka palietė ir šį garbingą paminklą. Kai 1955 metais pamačiau tą patį Puntuką, nejučia nuriedėjo ašara: Bareljefas apdaužytas. Numušta Dariaus nosis, apdaužytos, nuskustas nuo raidžių "auksas Pasakojo, kad buvo rengtasi akmenį susprogdinti ir išvežti.

1944 metų rudenį ir žiemą jaunos vyrus pradėjo šaukti į sovietinę kariuomenę. Niekas nenorėjo į ją eiti. Daug vyrų išėjo į miškus.. Prasidėjo partizaninis karas.

Patriotinių minčių vedami, Kavarsko progimnazijos bendraminčiai: Balys Vitkūnas, Petras Kiškis, Bronius Budreika sumanė leisti savo laikraštėlį. Jis buvo pavadintas "Lietuvos partizanas. Jį "spausdindavome " (B. Vitkūno ranka) į mėnesį du numerius. Jame išliedavom neapykantą okupantams, rašydavom savos kūrybos eilėraščius, apsakymus, skyrelyje "Tėvynė Saukia" rašėm priesaikas ištikimybės Tėvynei dvasia. B. Budreika įdomiai rašydavo istorijos klausimais, B. Vitkūnas - ateities. Aš daugiausia rašydavau eilėraščius. Dešinėje laikraščelio pusėje - kampe įrašydavom slapta šifrą - "LL N-BÈS". Tai reiškė - "Laukiam Lietuvos Nepriklausomybės". Išleidom keliolika numerių. 1947 m. žiemą išgirdom, kad NKGB areštavo Ukmergėje keletą moksleivių už jų panašią, kaip ir mūsų, veiklą. Be to, keletą mūsų laikraščelio numerių buvo paėmę tikri partizanai. Jie "vyriausiam redaktoriui" Baliui pasakė, kad elgiamės labai

pavojingai, dėl ko gali nukentėti artimieji. Nutarėm savo laikraštį "uždaryti".

Kiek vėliau mūsų mokykloje sutikau gana paslaptinę, mėgstanti daug skaityti ir įdomiai rašyti žemesnės klasės moksleivi Algirdą Blažį. Kai daugiau su juo susipažinau, jis, man patikėjo atlikti gana pavojingą užduotį - prieš spalio šventės Kavarsko miestelyje ant įstaigų durų priklijuoti rašoma mašinėle spausdintus atsišaukimus.

1950 m. Algirdas Blažys neišvengė saugumo arešto. Karinio tribunolo nuteisiamas 25 metams laivės atėmimo ir 5 metams tremties. Tardymo, teismo metu jaunuolis elgėsi didvyriškai: neprasitarė ir neišdavė draugų ir bendraminčių, turėto ryšio.

Algirdas kalėjo Mordovijos ir Omsko lageriuose. Grįžęs iš tremties nuo 1966 m. gyvena ir dirba Panevėžyje. Tai nuostabus anų dienų draugas ir bičiulis. Jis 1989 metų aktyvus Panevėžio Sąjūdžio organizatorius. Nuo 1992 m. buvo Lietuvos Sąjūdžio Seimo narys. Šiuo metu nenuilstantis kovotojas su tais, kurie žlugdo ir veda į prarają taip sunkiai iškovotą Lietuvos Nepriklausomybę.

2001 m. kovo 4 d. nuo tėvo gimimo dienos sukanka 100 metų. Aš prisimenu jo pasakojimus kai jis 19-metis savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. Teko ginti Vilkaviškio, Vištyčio, Merkinės pasienio ruožą nuo įsibrovėlių lenkų. Prisimenu, kai jis 1949 m. žiemos naktį grįžęs iš apylinkės susirinkimo pasakė, kad po ilgų ginčų ir bauginimų, visi Ramonų kaimo gyventojai pasirašė pareiškimus stoti į kolchozą. Nepasirašė du: Tėvas ir kaimynė M. Mikėnienė. Vėliau Tėvas buvo kviečiamas į saugumą ir priverstas pasirašyti. Tėvas mirė 1989 m. lapkričio 7 d. nesulaukęs Nepriklausomybės atkūrimo, apie kurią daug kalbėdavo.

Partizaninė kova vyko toliau. Mes, buvę "laikraščio bendradarbiai " ir toliau rašėm eilėraščius, apsakymus. Slaptai

miške susirinkę juos skaitydavom. Patriotinė tematika buvau parašęs keliasdešimt eilėraščių. Gaila, kad netinkamai juos paslėpęs, po daug metų radau visai nebe įskaitomus. Keletą eilėraščių radau įdėtus į senus žurnalus. Taip žuvo mano kelių metų pradėtas kūrybinio darbo vaisius. Be abejo, jie neturi literatūrinės vertės, silpni stiliumi atžvilgiu, bet jie man primena tų laikų, mūsų pasiryžimą visomis priemonėmis kovoti prieš nekenčiamą okupantą, niekada neprarasti vilties Tėvynės laisvės ir Nepriklausomybės siekiuose.

Esu Lietuvos Aeroklubo revizijos komisijos narys, Lietuvos Aviacijos Veteranų Sąjungos buhalteris, LLK S-gos išdininkas.

PARTIZANAS

Palikęs tėviškę, namus,
Tėvus, sesutę, brolių,
Tu išėjai apsaugot mus
Nuo plūstančių maskolių.

Išeinant laimino motulė
Ir kryžius prie vartelių.
Ar dar sugrįši į namus
Po daugelio vargelių?

Nebeskambės tava daina,
Kaip būdavo lig šiolei.
Ar būsime visi kartu,
Kada išeis maskoliai?

Šiandien išniekinta Tėvynė,
Kapai senolių mūšų.
Parnešiu laisvę išsvajotą,
Arba kovoje žūsiu.

Mes mylime Tėvynę savo,
Mes, sūnūs Lietuvos.
Jei žūsime mes, pakils kiti,-
Jie laisvę iškovos.

1948 0720

PARTIZANŲ ŽYGIS

Tamsi naktis. Pro debesų kraštelių
Delčia mėnulio pasirodo.
Ruduo. Nors sniegas dar nekloja kelio,
Bet žemė - naguose jau gruodo.

Miške tylu. Tik mintys audrą kelia,
Dejuoja žemė okupuota.
O vadas kviečia vyrus miško žalio
Surošti priešams šūvių puotą.

Už Sibire šeimas kankintas,
Išniekintą Tėvynę mūšų.
Šią žemę protėviai mums liepė ginti,
Nes neverti mes laisvės būsim.

Ir žengė vyrai žingsnį tvirtą
Rimtis ir ryžtas jų veiduos.
Sutikti kas likimo skirta -
Bet priešui siautėti neduot!

Ir buvo mūšis naktį šiurpią.
Jo aidas toliuos nuskambėjo.
Miestely žmonės matė burtus -
Trispalvė plaikstėsi be vėjo ...

1947 02 12

ŠV. KALĖDOS

Naktis. Pūga. Vien sniego jūra
Skandina žemę ir miškus,
Šiandieną Kūčios. Ryt - Kalėdos.
Reik aplankyti senus tėvus.

Nors kelias tolimas, vargingas,
Aplink pavojai, pūga siaučia,
Bet partizanas ryžtis turi,
Šventos nakties kilnumą jaučia.

Šventa naktis. Ramybė žemėj ...
Bet šiandien joį - nuožmi kova.
Atėję priešai viską griaua,
Kraujuose skęsta Lietuva.

* * *

Ir štai jau tėviškės sodyba,
O mintys blaškos praeity.
... Kiek džiaugsmo būdavo vaikystėj,
Netilpdavo mažoj širdy,

Kūčios. Kalėdos. Kristus gimė.
Varpai suskamba toluoj.
Keliais keleliais į bažnyčią
Keliauja žmonės dar tamsoj...

Dabar varpų jau negirdėti
Jų skambesys - giliai širdy...
Kodėl į tėviškę sugrįžti
Gali tiktai tamsioj nakty?

* * *

O, Lietuva Tėvynė mūsų,
Šiandien Tu pavergta esi,
Ateis diena, laisva Tu būsi,-
Kovoti einam mes visi.

1947 12 24

ŠIANDIENA...

Mažam miestely gyvenu,
O mano mintys - kaime.
Ten tėvas, motina, sesuo,
Su jais kartu ir... baimė.

Nebūna ten ramių naktų,
Nes priešas valdo šalį.
Ir dieną, naktį, bet kada
Tave nušauti gali,

Sudeginti gimtus namus
Ar Sibiran išvežti,
Nes stribas gali visada
Tave nuskriausti, apšmeižti.

* * *

Mes žinom, klasėje yra
Šnipelis vienas "draugas".
Visi lyg susitarę vengia,
Visi to niekšo saugos.

1946 12 20

“Varpo” redakcijos prierašas. *Eilėraštis spausdinamas ne dėl meninės vertės, bet kaip dokumentas, parodantis šešiolikmečio gimnazisto nuotaikas okupacijos metu, tuo metu, kai komjaunuoliai nuėjo kitu keliu.*

Vartydamas senus žurnalus, radau juose įdėtą 1947 metais parašytą liūdną eilėraštį, kuris buvo "išspausdintas" mūsų moksleivių leistame rankraštiniame "laikraštyje" "Lietuvos partizanas"

Praėjus penkiasdešimčiai metų nuo tų baisių visam gyvenimui įsimintinų dienų, jis man primena, kokia nuotaika, viltimi ir pasiryžimu mes penkiolikmečiai, šešiolikmečiai tada gyvenome...

Dažnai girdėjosi šūvių, granatų sprogimu aidai, nakties dangų nušviesdavo gaisrų pašvaistės, o ryte pamatydavom gatvėje numestus išniekintus partizanų kūnus. Vieną vasaros rytą pamatėm nužudytą jaunuolio ir mergaitės lavonus, kurie buvo numesti miestelio aikštėje. Žmonės kalbėjo, kad juos sušaudė prie ažuolo.

Vytautas Pačinskas

1997 06 08

Vilnius

NAKTIES TYLOJ

Miškus, laukus ir pievas

Apgaubė sutema.

Mergaitė gailiai verkė

Bernelio laukdama.

Jai sakė bernužėlis

Šį vakarą ateis,

Kai švies danguj mėnulis

Ir saulė nusileis.

Seniai salutė dingo,
Mėnulis - danguje.
Nėra josios bernelio,
Taip liūdna širdyje...

Prie ažuolo galiūno
Sutarta susitikt.
Bernelis - partizanas,
Negali jos palikt.

Bernelis sakė tyliai:
- Mylėsiu amžinai.
Tu manąjį likimą
Tikrai gerai žinai.

Jau daugel mūsų brolių
Negrižo į namus.
Žiaurus likimas laukia -
Mirtis pasieks ir mus.

Gal tu mane paliki.
Lemtis tokią žiauri.
Šiandieną apsispręsti
Širdimi tu turi.

Mergaitė jam atsakė:
- Berneli, mielas tu
Jei žūt likimas lemtų,
Tai žūsime kartu.

Myliu Tėvynę savo,
Tave karštai myliu.
Gyvybę savo jauną
Aukot už jus galiu.

Aš niekad nepaliksiu
Tėvynės ir tavęs.
Tik šiuo keliu aš eisiu
Kur jis mane nuves.

Blyškus mėnulis šviečia
Pro kraštą debesų.
Gal jau nebegrįš bernelis?
Jai darosi baisu.

Šis ažuolas galiūnas
Nekartą matė juos,
Ir priesaikas ištartas
Jis niekam neišduos.

Staiga iš miško tyliai,
Prie ažuolo - jisai.
Ir apkabina drąsiai,
Bučiuoja ją karštai.

- Mergaitė mylimoji
Mes būsime kartu,
Ir koks likimas lemtų
Mes būsim: Aš ir Tu.

Bet garnizonas priešų,
Stribų ir pakaliku,
Šią naktį ramią tylią,
Vienų jų nepaliko.

Prislinko jie prie miško,
Prie ažuolo galingo.
Sušaudė juos abudu,
Jų kūnai jau sustingo...

Kai saulė rasą kėlė,
Mėnulis nusileido,
Išniekintus jų kūnus
Miestelio gatvė glaudė.

Nors kūnus jų sušaudė
Vidurnakčio tyloj.
Jų vardas - Partizanai
Skambės šaly gimtoj.

Bet nesusšaudė dvasios
Jaunimo Lietuvos.
Kol gyvas bus lietuvis
Už laisvę jis kovos.

* * *

Praeis gal daugel metų,
Bet laisvę iškovosim.
Prisiekiame TĖVYNEI -
Tave širdy nešiosim.

1947 07 10

REGINA BAUŽAITĖ - PARNARAUSKIENĖ

Gimiau 1934 metų šaltąją sausio 20-sios naktį tėvų Julijos Venckevičiūtės ir Kazimiero Baužos, šeimoje gražiamame Notėnų kaime, šeši kilometrai nuo Kelmės. Šiame kaime buvo penkios sodybos ir jose gyveno tik senelio Simono Baužos vaikų šeimos. Mūsų sodyba buvo ypatingai gražioje vietoje, arti miško ir ją juosė mažas upeliukas Vėgėlė. Sovietinės okupacijos metais kaimas labai nukentėjo. Baužų šeimos, vengdamos tremties, palikusios savus namus, įsikūrė įvairiose Lietuvos vietose, o sodybos buvo sunaikintos. Liko gyventi tik mūsų šeima. Tačiau ir ji neturėjo ramybės. Šeima nuolat buvo persekiojama. Nuo 1946 m. iki pat partizaninio judėjimo pabaigos nuolat mūsų sodyboje glaudėsi partizanai. Mes gyvenome jų džiaugsmais, vargais, rūpesčiais, nelaimėmis ir netektimis. Lietuvos gyventojų deportacijos metu mes slėpėmės įvairiose vietose, o jai pasibaigus, vėl grįždavome į namus. Šeimoje nuo KGB rankos daugiausiai teko tėveliui ir man. Nuo 1950 iki 1952 metų daug kartų buvau tardoma ir mušama Kelmės saugume.

Mokslus pradėjau Paprūdžių pradinėje mokykloje, esančioje netoli Kražantės ir Kūprės miško. Ją baigusi, 1945 m. įstojau į Kelmės gimnaziją, kurią baigiau 1952 m. Tuo metu, stojant į aukštąją mokyklą, reikėjo pateikti charakteristiką, išduotą partijos komiteto. Gavau ją užklijuotame voke, užantspauduotą ir užlakuotą. O Kelmės Komunistų partijos sekretorius, įteikdamas ją man, pasakė: “Aš parašiau tau tokią charakteristiką, kad pats velnias tave nė į pragarą nepriims”. O joje buvo parašyta, kad aš kilusi iš buožių ir banditų šeimos. Žinoma, aš 1952 m.

įstojau į taip išsvajotą Kauno Medicinos institutą ir studijavau jame su fiktyviais dokumentais. Tačiau reikėjo pakartotinai du kartus per metus pristatyti institutui pažymą apie šeimą. O tai kėlė didžiulį rūpestį ir nerimą. Baigusi institutą, 1958 m. pradėjau dirbti Joniškio rajone neurologe. Darbas sekėsi neblogai, tačiau mane liūdino nevaizdinga Joniškio rajono gamta, o be to, norėjosi mokytis toliau. Todėl 1962 m. įstojau į Vilniaus universitetą neurologijos klinikinę ordinatūrą o per du metus ją baigusi, pradėjau dirbti Nervų ir psichinių ligų katedroje asistente. 1970 m. apgyniau medicinos mokslo kandidato, o 1989 m. - habilituoto daktaro disertaciją. Profesorės vardas suteiktas 1990 m. Esu paskelbusi per 150 mokslinių straipsnių. Išleistos dvi monografijos. Esu vadovėlio “ Nervų ligos ” bendraautorė (trys laidos), Lietuvos ir Pasaulio neurologų bei Insulto asociacijos narė, Kauno Medicinos ir Vilniaus universitetų keliolikos doktorantūros komitetų narė, Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos narė. Šiuo metu dirbu Vilniaus universiteto Neurologijos klinikoje profesore. Nuo gimnazijos laikų domiuosi grožine literatūra, ypač poezija. Mėginu rašyti eilėraščius.

DU LIKIMAI

Kleve, kleve, mano pirkelės palangėj,
Tu toks vienišas, toks neramus.
Mes drauge nuo vaikystės užauge,
Gal todėl mūs likimas toksai panašus.

Mums gyvenimas kartu metus skaičiavo
Ir į veidą įpynė giliąsias raukšles.
Negailėjo šiaurys vienišo klevo,
O kančia ir skriauda neaplenkė manęs.

Stovi liūdnas apglėbęs pirkelę
Ir manęs sugrįžtant lauki Tu.
Kleve, kleve, mano kleve,
Kaip tavęs pasiilgstu...

Apkabinsiu Tave, mielas kleve,
Prisiglausiu prie Tavo šakų.
Ant pečių man padėki galvelę
Ir džiaugsmu ir skausmu pasiguosim abu.

1954 07 06

BALTOS SNAIGĖS

Baltos snaigės, snaiguolėlės
Sukasi ratu aukštai,
Krinta žemėn, kelias vėlei -
Jų pulkų pulkai.

Žalios eglės, žalios pušys
Virto sidabru.
Ach išdaigos tos žiemužės,
Kaip aplink gražu!

Pasigausiu snaiguolėlę,
Laimę lai išburs.
Apie mano tėviškėlę
Dainą lai sukurs.

Tad, viliokės snaiguolėlės,
Skriskit pas mane greičiau!
Ant baltų sparnų pakėlę,
Neškit laimę man arčiau!

Baltos snaigės, snaiguolėlės,
Nepamirškite, oi ne
Nešti dainą dainužėlę
Vien tik pas mane.

1985 01 07

DAUG DAR LIKO DAINŲ NEDAINUOTŲ

skiriu Birutės rinktinės partizanų vadui K. L.

Daug dar liko dainų nedainuotų
Apie tėviškę, mamą švelnių,
Daug širdies paslapčių neišduotų
Nesakytų ir žodžių meilių.

Tu ateik - Tau tyliai padainuosiu.
Tu ateik, kai Vakarė sušvis.
Juk žinai Tavęs vieno ilgiuosi,
Aš ilgiuosi dienas ir naktis.

Pasibelsi į langą trobelės,
Kad atverčiau užvertas duris.
Pasakysi: "Prailgo man kelias,
Bet tyli ir rami ši naktis".

Gal ir tąkart parimę tylėsime,
Bet širdis viena kitą supras.
Meilės dainą švelniausią sudėsiu.
Žvilgsnis žvilgsnį tyriausią suras.

O ir rytmečio žaroms pakilus,
Nusiritus lašeliams rasos,
Iškeliausi mane Tu palikęs,
Nepalikęs tik meilės manos.

Ir kas vakarą Tu atskubėsi
Baltųjų beržų takeliu,
O aš lauksiu Tavęs ir ilgesiuos
Prie berželio, prie rūtų žalių.

Paklausk, daug dainų padainuosiu
Apie tėviškę, mamą švelnių,
Paklausk, kaip Tavęs aš ilgiuosiu,
Paklausk, paklausk, mielas Tu.

1985 05 03

AŠ LAUKIU TAVĘS

Aš laukiu Tavęs pavasarį ankstyvą
Kai upės išneša ledus.
Kada miegojusi gamta atgyja,
Artoją kviečia į laukus.

Tavęs aš laukiu, kai krantuos Dubysos
Pražysta ievos kupolais baltais,
Kada į tėviškę pavargę paukščiai grįžta,
Sučiulba lakštingėlė vakarais tyliais.

Tavęs aš laukiu, kai rugiai išplaukė,
Pakvimpa šienas ilgųjų pradalgių,
Kai šienpjūvių daina laukais nuplaukia,
Sugrįžtant į namus po darbų sunkių.

Tavęs aš laikiu rudenį vėlyvą,
Kai atkeliauja lietingasis lapkritis,
Kai paukščių švelni daina nutyla
Ir pasibeldžia šalnų į duris.

Tavęs aš laikiu žiemą siaučiant pūgoms,
Kada sutemsta taip anksti.
Tavęs aš laikiu pas mane atskubant
Uždegti žiburėlį mano kambary.

Tavęs aš laikiu, visada aš laikiu.
Ir laukti man labai sunku.
Aš lauksiu visada, kaip laukus
Nelaukt tavęs nebegaliu.

1985 05 19

VAKARAS PRIE ILGIO EŽERO

Sutemos iš lėto apgaubė laukus,
Bet žaros vakarinės dar ilgai žėravo.
Jos glostė Ilgio ežero krantus,
Niūniavo vakarinę dainą savo.

O Ilgis buvo toks ramus,
Savo bangas nutildęs.
Jis klausėsi žarų dainos,
Labai jos pasiilgęs.

Jos klausėsi dar žmonės du,
Prie laužo žėrinčio parimę.
Jie klausėsi dainos abu,
Jaunystę savo prisiminę.

Tą vakarą tyliai abu
Mes daug, oi daug kalbėjom.
Prie Ilgio ežero krantų
Sugrįžt dar pažadėjom.

Bus vakarų dar daug šiltų
Ir žaros glostys Ilgį.
Tikrai sugrįšime abu
Čia vienas kito pasiilgę.

Ir vėl klausysimės žarų dainos,
Švelnios, vos galimos išgirsti.
Jos žodžius Ilgis atkartos,
O mes prisieksim vienas kito nepamiršti.

1985 06 03

MANO DRAUGE

Tu žvaigždelė šviesioji nukritus
Į gyvenimo mano dienas.
Tu žvaigždės spindulėlis sušvitęs,
Tu svajonė, daina Tu mana.

Tu nutvieskei man gyvenimo kelią
Tas ilgąsias bemieges naktis.
Mano Drauge, manoji žvaigždele,
Nereikėjo nukrist, jei atgal išeini.

Neišeik, dar minutėlę pabūki -
Mano džiaugsmas ir laimė esi.
Dovanok spindulėlį mažuti,
Mano Drauge, žvaigždele šviesi.

1985 0717

O MAMA, MAMA

skiriu savo mylimai Mamai

Menu Tave jaunutę, liekną
Ir veide šypseną menu.
Buvai daili, tiesi kaip liepa
Kasas paleidus ant pečių.

Menu kai raišėm pirmą raidę,
O žodį “MAMA” skaitėme kartu.
Sakei: “Mylėti žmones reikia
Ir nesiskųsti kai sunku”.

Daug kartų metai rūbą keitė,
Daug nutekėjo nemunų.
O man atrodo, kad likai Tu
Pati gražiausia iš visų.

Skubi greita lig vakarėlio -
Kiek rūpestėlių, kiek vargų.
Tu pailsėk nors kartą vieną,
Pavargo rankos Tavo nuo darbų.

Bet Tu tyli lyg negirdėtum.
Arba numoji tik ranka,
Darbelių daug Tavų pradėta,
Nėra ilsėtis Tau kada.

1985 07 24

ŽALI BERŽAI

O jūs beržai, žali beržai,
Prie mano tėviškės parimę.
Jūs oškit tėviškei manai.
Tvirtai ją rankom apkabinę.

Ir, rodos , dar taip neseniai
Jus tėvas jaunus pasodino.
O jūs beržai, žali beržai,
Kiek paslapčių daug mano žinot.

Čia pirmą meilę sutikau,
Jaunystė čia mana prabėgo.
Todėl aš beržus pamilau,
Ošimą jų pamėgau.

Tad oškite, žali beržai,
Prie mano tėviškės parimę,
Jūs oškit. oškit kaip kadais
Jaunystei mano nenurimę.

1985 09 02

PASKUBĖK, JUODAPLAUKE

Paskubėk, paskubėk. Juodaplauke,
Paskubėki papievėm basa.
Bernužėlis Tavęs tebelaukia,
Nors danguj jau sužibo delčia.

Apkabins bernužėlis sulaukęs,
Juodaplaukę priglauš prie širdies.
O delčia dangumi plauks kaip plaukus -
Ji šypsosis ir jiems pavydės.

Kai žiogeliai užmigs prie smuikelių,
Bernužėlis namo palydės.
Nenuėję nė pusės kelio,
Susitikti jis vėl pažadės.

Tad skubėk, paskubėk, Juodaplauke,
Jau ant pievų sužibo rasa.
Bernužėlis Tavęs tebelaukia,
Tebelaukia abu su delčia.

1985 10 02

KUKUOJ GEGUTĖ

skiriu savo mylimam sūnui Kęstučiui

Kukuoj gegutė raiboji,
Kukuoj gegutė raiboji.
Rokuoj manuosius vargelius,
Rokuoj sunkiuosius darbelius.

Neiškukuosi, gegute,
Neišrokuosi, raiboji...
Mano vargelių marelės,
Mano darbelių gijelės.

Užaugš sūnelis jaunasai,
Užaugš sūnelis mergelei.
Nevargs manųjų vargelių,
Nedirbs sunkiųjų darbelių.

Aš dukraitėlės neturiu,
Aš užvadėlio neturiu.
Viena išvargsiu vargelius,
Viena padirbsiu darbelius.

1986 01 21

PARTIZANO KAPAS

Žalio šilo samanotoj pašlaitėj
Kauburėlis smiltelių supiltas.
Nelankys jo brangioji mergaitė,
Ir takelis į jį nesumintas...

Neš sargyba žemaičių eglelės,
Samanėlių rytais ašarėlės nukris,
Pasiūbuos plačiaskarės pušelės,
Pakartos: “Partizanas negrįš”.

Lietus nuskalaus kauburėlį,
Vėjas smiltį šile išnešios.
Kad čia ilsis narsus kareivėlis,
Motinėlė tikrai nežinos.

Tik žemaičių eglelės nusvire
Kauburėlį ilgai dar atmins.
Ir ant rankų pušelės parime
“Už Tėvynę jis žuvo” - primins.

1986 03 22

NEBEGRIŠ MAMA

skiriu mirusios draugės L. V. dukterims

Kas galvelę priglaus;
Gerą žodį kas tars?
Kas užjaus, kas užjaus?..
Kas belauks, kas belauks?..

Kas dalysis džiaugsmais
Ir vargus išsakys?
Kas į darbą išleis,
Pasitiks pro duris?

Patalėlį kas klos,
Kas kalbės vakarais?
Kas paguos, kas paguos?..
Į namus kas pareis?..

O po darbo sunkaus,
Kai ilsėsies ramiai,
Neprieis, nepriglaus
Motinėlė švelniai.

Nežiūrės, nerymos
Pasirėmus lange.
Kai sugrįši namo,
Bus trobelė tuščia.

Liks palikę daiktai,
Nuometėliai balti,
Nebaigti jos darbai
Palikti, palikti...

Dar girdėsis ilgai
Josios žingsniai greiti.
Nemieli bus namai,
Taip šalti, taip šalti...

Liks prie stalo tuščia
Jos pamėgta vieta.
Nebegrįš mama čia
Niekada, niekada...

1987 08 12

GIMTINĖ

Gimtine, gimtine, tu kaip saulė šviesi,
Kaip pavasario auštantis rytas.
Tu vienintelė mano paguoda esi,
Tavo žemė žvaigždėm nubarstyta.

Nepaliksiu, gimtine, tavęs,
Nepaliksiu nė žemės grumstelio.
Tavo sūnūs tau laisvę parneš -
Pasirinko jie karžygio kelią.

Daug jau krito sūnų dėl tavų spindulių.
O gimtine, mūs ir daina ir paguoda.
Į namus daug užžėlę kelių,
Ir naktis ir diena daug kam juoda.

Bet išauš ta diena - bus gimtinė laisva,
Kvies prie arklo pavasaris šaunų artoją,
O prie mokslo darbų kibs tvirtoji ranka,
Žengs tauta į svajotą rytojų.

1989 08 15

TAVOJI ŽVAIGŽDĖ KRITO IR VĖL PRISIKĖLĖ

Buvo šalta, gūdi žiemos naktis
Ir žvaigždės liūdėjo neramios.
O tavoji žvaigždė gal nukris... nenukris...
Išburti tik laumės galėjo benamės.

Tu stovėjai ramus, susikaupęs, tylus,
Kaip ažuolas stovi garbingas:
Jam nebaisūs žaibai, nė perkūno kėsiai, -
Jo šaknys, ir šakos galingos.

Gal ir vėl Spaudos rūmus apsupa
Traiškys žmones, žlegės automatai.
Tu tikėjai - Lietuva laisva bus,
Pasaulis tegirdi, temato.

Stebėjai knygnešių takus,
Rimšos mokyklą prie ratelio
Ir Mažvydo pirmus lietuviškus žodžius, -
Į laisvę pakilusios Tautos nueitą kelią

Ir Daukanto, Daukšos žodžius
Ir Poškos muziką neramų,
Maironio posmus nemarius,
Stanevičiaus pasaką seną...

Tu stovėjai jaunas, dar visiškai jaunas kary,
Nugairintu veidu lietuviško vėjo.
Už tiesą, už Tautą audros sukūry
Tavoji žvaigždė krito ir vėl prisikėlė.

1991 01 28

NEPAREIS SŪNELIS

skiriu partizano VE. motinai

Kur Kražantės vingis
Ir srauni vaga,
Gaubia Motinėle
Gedulo skara.

Verkia ji sūnelio -
Jos namai tušti.
Kur kauleliai guli,
Kur jie užkasti?

Žuvo jos sūnelis...
Karžygio dalia!
Neprikels Motulė
Ašarų galia...

Atsiliepk, sūneli,
Kurgi Tu ilsies?
Kas surastų kapą,
Kas gėles padės?..

Liūdi motinėle
Likusi viena.
Kur statyti kryžių.
Kurgi ta vieta?

Motina Motulę
Nuramins Tauta,
Žygiai partizanų -
Atmintis šventa.

1997 02 02

REGIU TAVE

skiriu Daugirdo būrio partizanų vadui V.Eisinui

Regiu Tave pavasario arimuos
Ir vėjyį šėlstančiam rudens,
Jaunystėj mūsų nenurimus
Ir žiede rausvame obels.

Regiu miške prie palapinės
Ir vakaro maldos girdžiu žodžius:
“Išgelbėk, Viešpatie Tėvyne
Ir leisk sugrįžti į namus.

Sugrįžti į gimtas sodybas,
Artojų prakaitu aplaistytus laukus,
Šeimos kur žiburėlis žiba
Ir kviečia jis sugrįžt visus”.

Regiu Tave juodoj naktyje
Su partizano miline.
Jaunystės vėl kančia atgyja,
Regiu tave, regiu Tave...

Regiu Tave gimtinės kloniuos
Ir varpose brandžių rugių.
Žinau ... negrįši jau namolio...
O man sunku, labai sunku ...

2000 02 25

KUR, PARTIZANAI, JŪS?

Miškas tėvelis buvo mums,
O motinėlė - tik naktis.

Miškas - tėvelis,
Miškas - tėvelis,
Miškas tėvelis buvo mums:
O motinėlė,
O motinėlė,
O motinėlė - tik naktis.

Eglelės glaudė po skara,
Žvaigždėlės mojo danguje.

Kur, partizanai, Jūs,
Kapeliai sukasti?
Kur Jūs seselių apverkt?

Tėveliai Jūsų ištremti,
Nameliai Jūsų apleisti.

Kur, partizanai, Jūs,
Broeliai sakalai,
Gulagų broliai tremtiniai?

Mes dar nemirę, mes gyvi!
Mes dar nemirę, mes gyvi!

Gulagų broliai,
Gulagų sesės,
Miško broleliai, tremtiniai.
Tėvynę ginti,
Tėvynę ginti,
Tėvynę saugot pašaukti.

Nutilę dainos vėl skambės,
Kraujavę žaizdos surandės.

Kur, partizanai. Jūs?
Kas Jūs vardus atmins,
Gulagų broliai tremtiniai?

Tėvynė amžiais Jus minės,
Seselių dainos Jums skambės.

Jūsų vardai gyvi,
Jūsų darbai šventi,
Gulagų broliai tremtiniai!

2001 02 24

KUR, PARTIZANAI, JŪS ?

Žodžiai R. Pamarauskienės

Muzika V. Juozapaičio

♩ ≈ 98-104

Anto

Piano

Ped. x Ped. x Ped. x Ped. x Ped. x Ped. x

3.

Miš-kaš-tė-ve-lis bu-ro mums,

2nd x 8 Ped. - - -

1. 2. 3.

O mo-ti-nė-lė-tik rak-tis. Miš-kaš-tė-ve-lis,

2 4

Miš-kaš-tė-ve-lis, Miš-kaš-tė-ve-lis bu-ro mums.

2 4

2 4

O mo-ti-ně- le, O mo-ti-ně- le,

O mo-ti-ně- le- tik nak- tis.

le- les glau-de po ska-ra, Lorig-de- les mo-jo dan-gu-je. Kur,

por-ti-ra-nai Jus' Kla-pe-lai-xa-ka-ti? Kur Jus' oe-se- liz ap-verk-

Handwritten musical score for a song, featuring three systems of staves. The notation includes notes, rests, and dynamic markings such as *Ped.* and *x*. The lyrics are written in Portuguese.

System 1:

Lyrics: *xi? Je- ve-lai Ju-oz is-trem-ti, Na-*

System 2:

Lyrics: *me-lai Ju-oz ap-lai-ti. Kur, por-ti-za-nai Jus, Bro-le-lai sa-ka-*

System 3:

Lyrics: *lai, Gu-la-gu bro-lai trem-ti- mai? mai.*

Section markers: **KARTOJIMUI** and **PABAIGAI**

Signature: *Da Capo*

JUOZAS ŠIAUČIULIS (ŠILĖNAS)

(1915 - 1998)

Anykštėnas J.Šiaučiulis-Šilėnas visą savo gyvenimą susiejo su patriotine kultūrine veikla. Jis lietuvių tautinio atgimimo dalyvių dinastijos tęsėjas: prosenelis dalyvavo 1863 m. sukilime, senelis buvo knygnešys, tėvas 1905 m. lietuvių judėjimo dalyvis. Jis pats vokiečių okupacijos metais priklausė Lietuvos laisvės armijos ir Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos pagrindžio organizacijoms. Pakrikus hitlerininkų valdžiai ir artėjant antrajai bolševikų okupacijai, kpt. Kardui vadovaujant susikūrė Anykščių partizanų rinktinė. J. Šiaučiulis jos gretose, dalyvavo susišaudymuose su priešais. Rinktinė nusprendžia internuotis Vokietijoje. Po visų politinių emigrantų klajonių, Juozas apsigyvena Kanadoje. Visa tai jis aprašė prisiminimų knygoje "Veidu į Šiaurę", 1991 m. išleistoje Kaune.

Kanadoje Juozas aktyviai reiškėsi lietuvių organizacijose ir kultūros renginiuose, o 1962 m. buvo Lietuvos atgimimo sąjūdžio Monrealio skyriaus valdybos pirmininku, dalyvavo laikraščio "Nepriklausoma Lietuva" leidyboje, užsienyje veikiančios Lietuvos šaulių sąjungos veikloje, buvo Vilniaus šaulių rinktinės Monrealyje vadas. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, J.Šiaučiulis visokiomis formomis remia prisikėlusią Tėvynę.

1996 m. J.Šiaučiulis galutinai grįžo į Lietuvą. Juozas yra atidavęs duoklę ir menui. Jo buto sienas puošė savos kūrybos originalūs medžio darbai, 1990 m. dar Kanadoje yra

išleidęs poezijos rinkinį "Gimtos žemės sauja" (LŠS Karaliaus Mindaugo kuopos 1990 m. leidinys).

J.Šiaučiulio nuoširdi veikla neliko nepastebėta ir neįvertinta. 1966 m. jis buvo apdovanotas Šaulių žvaigždės ordinu, 1988 m. - Baltijos veteranų lygos Kanadoje medaliu, 1996 m. - DLK Gedimino 2-ojo laipsnio ordinu ir Šaulių ženklo ordinu.

J.Šiaučiulis amžinam poilsiui sugrįžo į savo numylėtą tėviškę, palaidotas Anykščiuose.

Pateikiama ištrauka iš jo knygos "Veidu į šiaurę" apie rinktinės pasitraukimą į Vakarus kraujuotu keliu ir keletas jo eilėraščių.

KELIAS, PAŽENKLINTAS KRAUJU

Artėjančio vakaro tamsoj tilo per dieną ugnimi spjaudę, įkaitę pabūklų vamzdžiai.

Pūga dūksta įsiutusi be krašto. Iš anapus Aistmarių kranto per dūkstantį vėją prasimuša kovos dundesys. Į angaro patalpas plūsta naujos atvykusiųjų bangos. Skubus įsakymas pasiruošti tolesnei kelionei. Už pusvalandžio mes jau paliekame jaukias angaro patalpas.

Pasukam pro mums pažįstamus jūrininkų mokyklos pastatus ir vingiuotom gatvelėm įsukam į nerijos gilumon vedantį kelią. Iš abiejų jo pusių tamsus pušynas, kuris nors iš dalies saugo mus nuo nerimstančios pūgos siautimo. Gūdus Baltijos bangų ošimas plakasi palinkusiom medžių viršūnėm, sausas, vėjo genamas sniegas gula ant žmonėmis užtvinusio kelio, duslus iš šiaurės rytų atplaukiantis dundesys lydi mūsų pirmuosius žingsnius.

Prieš akis trisdešimt kilometrų kelio. Besitraukiančiųjų kolonos akimi neaprėpiama nei pradžia, nei pabaiga. Mūsų pėdas lydi ūkaujantis vėjo kaukimas ir nesustojantis jūros bangų ošimas. Klaiki miško tamsa vaiduokliškom akim seka mūsų praeinančius žingsnius.

Lėtai slenka margai dažyti kilometrus ženklina stulpai. Maži kelio posūkiai vingiuoja garsių kunigaikščių, didikų riterių, krašto pavergėjų kryžiais ir kalavijais praskintais takais. Narsiujų sembų sūnų, savo laisvę gynusių, krauju ir marių gintarinėm putom laistytais takais.

Penktame kilometre mūsų dėmesį atkreipia neįprastas reginys. Abipus kelio matyti išmėtytos įvairių suplyšusių kareiviškų drabužių dalys, sunešioti batai, medinės klumpės ir įvairūs skardiniai indeliai - jų iš po sniego matyti gana daug.

Įvairiai spėliojame, iš kur jie čia, miško pakelėje, atsirado; spėjame, kad tai pravartų belaisvių pėdsakai. Mūsų spėliojimai pasitvirtino, kai už puskilometro pakelės grioviuose ir šalia jų pamatom daugybę sušaudytų žmonių lavonų. Jų pilna visur abipus kelio miško kirtimo juostoje. Po vieną po du, po tris, kai kur vienas prie kito po kelis ar keliolika. Jie guli įvairiomis mirties agonijos iškraipytomis pozomis, skausmo iškreiptais veidais, atvirom, sniego prineštom burnom, į šonus atmestom rankom, basi, nuogom kojom, krauju nudažytom krūtinėm, vėjo taršomais plaukais. Kai kurių iš po sunešto sniego matyti tikrai rankos, kojos, šūvių sudraskytos nugaros...

Lavonais nuklotas plotas užima gero kilometro tarpą. Mūsų manymu, jų yra keli šimtai. Iššaudyti, atrodo, dar visai neseniai, prieš dieną ar dvi, nes siaučiančios pūgos sniegas jų dar nespėjo paslėpti.

Kas jie? Ir kodėl sušaudyti? Iš kelyje išmėtytų suplyšusių rusiškų kareiviškų drabužių tikime, kad jie yra rusų belaisviai. Jie jau nebesugrįš prie mėlynųjų Volgos vandenų ir tolimo Sibiro plotų. Jų kaulai supus gintariniame Prūsų žemės smėlyje ir jų kraujas pavasario upeliais subėgs į Aistmarių gelmes.

Kas žino, gal jų tarpe yra ir Lietuvos žemės sūnų, kurie iš gimtųjų namų buvo varu išvaryti, prievarta pilka vergų miline apvilkti skaudžiai nedaliai. Sugrįžimo vilties nepraradę, laisvės ryto nesulaukę, krito nuo žiaurios žudiko rankos.

Šiurpus neregėtas vaizdas skaudžiai sukrečia mus, sukausto mūsų lūpas ir mes tylėdami skubame kuo greičiau praeiti pro juos, lyg nenorėdami sudrumsti žuvusiųjų ramybės.

Baugiai žvelgiame į juoduojančias miško akis, į švino kulkom sukaptus kelmus, į krauju nudažytas sniego dėmes ir vėjo siautime klausomės, ar nepasigirs pakartotinis šūvių trenksmas. Vėjo sūkuriuose, rodos, girdėti žuvusiųjų paskutiniai atodūsiai, rodos, jie dar tebešaukia teisingumo ir keršto reikalaujančius žodžius... Kai jie jau palieka toli už mūsų, mes dar vis tebematome jų neužmirštamus, sniego užneštus veidus, į juodą nakties tamsą iškeltas rankas, basas nudaužytas kojas ir krauju sulietą sniegą.

Pakelėje tarp praretėjusių medžių praeiname didelę belaisvių stovyklą. Įvairaus dydžio mediniai barakai, išmėtyti dideliame miško plote. Jie apjuosti aukšta, kelių eilių spygliuota vielų tvora, kampuose ir prie vartų juoduoja aukšti sargybų bokštai. Juose šmėkščioja ginkluoti sargybiniai. Iš kai kurių pastatų už vielų tvoros nakties tamson veržiasi mažai apsaugotų šviesų ruožai. Mūsų, praeinančiųjų, žingsnius lydi piktas šunų lojimas iš prie vartų esančios sargybų būstinės. Iš pamiškėje esančio sargybų bokšto prapliumpa keletas šūvių. Iš būstinės išsipila keliolikos šalmuotų karių grupė ir jie dingsta tarp gyvybės ženklų nerodančių barakų. Jų įkandin nuamsi vilkiniai šunes.

Purus lyg pelenai šimtų kojų išmintas sniegas. Batai jau ir vėl spėjo permirkti. Kojos šąla. Vėjo nešamas sniegas saujomis pilasi į akis, tirpsta ir ledėja. Sunkiai tempiam rogutes; nors jose tik keturios kuprinės, bet jos sunkios. Jaučiu nuovargį, nors kelio dar nė trečdalio nenuėjome.

Kiekvienas pakelėje praeitas kelmas ar išlaužtas stuobrys primena prieš pusvalandį matytus nelaimingųjų lavonus. Jų veidai slenka kartu su mumis, apsuptais klaikios miško tamsos.

Sunkiai juda gurguolės. Blaškomas sniegas dūksta siūbuojančių medžių viršūnėse, plauna mūsų veidus ir gula ant pusnynais banguojančio kelio.

Pro mūsų tarpą skubančiu žingsniu prasiveržia nepažįstamas žmogus. Jis nei kuprinės, nei rogučių neturi, galvą apsidengęs apklotu. Kažką nesuprantamai taręs, pranėrė pro priekyje einančius Adomą ir Japoną. Turbūt buvo atsilikęs ir dabar nori prisivyti savuosius, - pagalvojau. Bet vos spėjus jam pranykti, už mūsų pasigirdo vokiškai klausiantis balsas, ar kas nepastebėjom pabėgusio rusų belaisvio. Kažkuris atsakė, kad nepastebėjom. Augalotas vokiečių puskarininkis, rankoje laikydamas parabelį, lapės šuoliais lenkdamas priekyje einančius, skubiai pranėrė pro mus, pastebėjęs iš visų išsiskiriantį, galvą užsidengusį belaisvį. Ir vos kelis žingsnius žengė, pamatė, kaip vokiečio ranka pakilo ir staiga nutraukė belaisvio galvą dengusį apklotą. Smarkiai surikęs, čiupo jį už nugaros, išsitempė iš einančiųjų tarpo į sniego užverstą šalikelę, stipriai nuo savęs pastūmė, pakilo dešinioji ranka ir pokštelėjo duslus, trumpas parabelio šūvis į nelaimingojo galvą.

Pro belaisvio lūpas nuspiegė klaikiai, vėjo staugimą pramušantis žodis "mama". Rankomis griebėsi nesančios atramos ir sukniubo gilion pusnin, panerdamas vienplaukę galvą jos baltumon.

Vokietis, vinim pakaustytu batu stuktelėjo į kelią atsimetusias kojas, įsikišo gyvybę atėmusį ginklą į dėklą ir nuėjo mūsų praeitos belaisvių stovyklos link.

Prie kritusio galvos sniegas pražydo raudonai. Dar vienas burliokų apdainuotos Volgos sūnus, raudonojo imperializmo vergas, paguldė savo kaulus smėlingon Aistmarių žemėn. Dar viena motina gilios nakties sapne užgirs savo vaiko paskutinį šauksmą ir liks nerami.

Vėjo gaudime jo paskutinis žodis kartojasi didžiųjų paslapčių miške, aidi mūsų ausyse. Krūtinę slegia matytos kraujo dėmės, akyse tebestovi suledėję vaškiniai veidai.

Norime kuo greičiau išeiti iš nesibaigiančio miško, iš krauju nulaistyto kelio.

Iki šiol kritęs smulkus sniegas ėmė virsti didelėmis skepetomis. Vežimai juda visai palengva, arkliai atrodo lyg baltos sniego kupetos, prunkštuoja ir sunkiai tempia perkrautus vežimus, vėjas dūksta skarotom miško medžių viršūnėm ir neša sniegą Aistmarių pusėn.

Miško pakraštyje išnyra keliolikos barakų gyvenvietė, dideliame kieme matyti daugybė poilsio sustojusių vežimų. Trumpam poilsiui sukame ir mes, tikėdami rasti užuovėją. Aplink barakus aukšta spygliuotų vielų tvora ir gerai apsaugoti įėjimo vartai rodo anksčiau buvusią belaisvių stovyklą. Laikrodis rodo antrą valandą nakties; buvome aštuonias ir pusę valandos kelyje. Jaučiamės labai pavargę ir fiziškai, ir dvasiškai.

Visuose barakuose pilna anksčiau atvykusių kareivių ir civilių, moterų, senių ir vaikų. Niekur nerandam vietos, kur galėtume nors valandėlei prisiglausti, tad išsimėtom po visus barakus ir tiesiog skverbte įsiskverbiam į užpildytas patalpas. Rogutes paliekam visas vienoje vietoje, jas surišam į vieną krūvą ir prie jų paliekam sargybą. Kišeninėm lemputėm pasišviesdami, įsiskverbiam į besiilsinčiųjų tarpus ir radę vietą, prisiglaudžiam šalia jų ant pilkų purvinų medinių grindų.

Suremiam nugaras į sieną ir bandom užmigti nors valandą kitą. Gera būtų ištiesti kojas, bet nėra kur. Vokietis knarkia ir leidžia nosį riečiantį kvapą. Tikras bjaurybė. Vytas stukteli jam į šoną minutę knarkimas nutrūksta, bet ir vėl važiuoja, kaip su ratais.

Pro naujai atvykusių ir poilsio ieškančių žmonių varstomas duris užteli šalčio srovė. Ji minutei sujudina arčiau durų gulinčius. Joms užsidarius, jie vėl prilimpa prie purvu įdrėkusių grindų. Priešingam kambario kampe girdėti neramus vaiko inkštimas ir jį raminantys vyro ir moters balsai.

Lauke, už sienos, girdėti vežimus traukiančių arklių kojų trypimas. Stogu raitosi ūkaujantis vėjas ir gūdus miško medžių ošimas. Miegas merkia akis, bandau užmigti, bet galva, neradusi atramos, svyra tai į vieną tai į antrą pusę ir knapsi žemyn. Kojos

užtirpo, ir jas bijau pajudinti, kad nesulūžtų - jos sunkios, lyg švininės.

Vokiečio kriokimas nervina ne tik mane, bet ir kitus. Šalia moters gulintis vyras pakilęs, stipriai vokiškai susikeikia, pavirsta ant kito šono ir piktai žiūri į kriokiantį.

Po keturių valandų vargingo poilsio, šeštą valandą ryto vėl išjudam. Sunkūs pirmieji žingsniai, nelinksta užtirpusios kojos. Išėjus iš tvankos, kūnu laksto šalti drebuliai; einame ir kalename dantimis.

Mus lydi antrą dieną nesibaigianti pūga. Kelias vietomis užverstas sunešto sniego pusnimis ir mes klampojame per jas, skęsdami iki kelių. Besitraukiančiųjų kolonos praretėjusios, sunkiai stumiasi kariškos gurguolės, klimpstą į sniegą arkliai garuoja prakaitu.

Baigiasi didysis miško masyvas, protarpiais praeiname plynus, vėjo galandamus laukus. Pro juos švysteli juoduojančios Baltijos jūros bangos. Įdienojus truputį apstoja snigti, apimsta vėjas, išsisklaido žemę gulę debesys. Prieš mūsų akis padidėjo matomumo horizontas. Iš šalia kelio esančių sodybų išilieja nauji vežimai, besitraukiančių kolonos vėl sutirštėja.

Vienoje vietoje tarpumiškėje vėl užeiname iššaudytų belaisvių vietą. Artėdami į ją manėme, kad tai miško kirtimo kelmynas. Priartėję pamatėme širdį veriantį vaizdą. Gal pusės kilometro tarpe abipus kelio, lygiai kaip ir naktį, matyti guli daugybė iššaudytų belaisvių. Dauguma jų buvo apnešti sniego ir tik iškeltos rankos, kojos, nugaros ir apnuogintos galvos kyšojo iš pusnynų. Kai kurie sukniubę į apledėjusią žemę, vėjo nudraskytais drabužiais, automatinių šautuvų išdraskytom krūtinėm, varnų išlestom akim... Didžiuliai varnų būriai, nebijodami keliu einančiųjų, mėsinėjo suledijusius kūnus, aštriais snapais plėšo juos dengiančius skudurus, pakyla ir vėl leidžiasi ant kruvino puotos stalo.

Kitoje vietoje, miško pakraštyje, didelio varnų erzelio

apsuptus nelaimingųjų kūnus mėsinėja iš kažkur atklydęs nususeš arklys. Jisai dantimis plėšo lavonų vidurius, mēto į šalis išplėštas žarnas ir kitas kūno dalis. Grobiu nepasidalindamos, pešasi varnos. Jų riksmas toks žiaurus ir neužmirštamai baisus.

Visų keliu einančiųjų akys nukreiptos į pasiutusį gyvulį, bet nė vienas nedrįsta ant jo sušukti ir nuvyti nuo žmogaus išniekinimo. Niekas, net ir iš kareivių nepakelia rankos ir nepaleidžia šūvio. Mes beginkliai, ir mes negalime sudrausti įsiaudrinusio arklio. Bežadė tylą lydi mūsų sniegą minančius žingsnius. Lengviau atsidadant, kai praeinam tą vietą.

Mažu kelio posūkiu kylame į pušim apaugusias aukštumėles, sunkiau tempiam rogutes sniego užverstu keliu. Aprimus vėjui, darosi truputį šilčiau. Nuo aukštumėlės atsiveria graži platumą. Dešinėje, už plačios ledo juostos, siūbuojantis jūros veidas, už mūsų baisi, siaubinga, krauju nulaistytą miško žaluma, kairėje užšalusią Aistmarių lygumą, už jų Prūsų žemės, duslių artilerijos smūgių drebinamas krantas. Prieš akis lengvais posūkliais į aukštumas vingiuojantis kelias.

Artėjome prie Noikruno. Pakelėje kelių namų gyvenvietė. Netoli nuo jos, retų medžių atkalnėje, užeiname kelių tūkstančių belaisvių laikiną sustojimo vietą. Jie sukritę ant puraus sniego medžių užuovėjose šildosi prie susikurtų lauželių. Kai kurie iš jų, atrodo, sunkūs ligoniai, apraišiotom galvom, parištom rankom, vaikšto pasiramsčiuodami lazdom. Kiti guli ant sumestų skudurų su mažais gyvybės ženklais. Negyvieji apnuoginti, nuo jų kojų nutrauktas apavas, nuplėšti drabužiai; jie pridengti apmestom šakom.

Gyvųjų sunykę, išbadę veidai pilki, kaip ir jų skudurais pavirtę drabužiai. Jie godžiai seka akimis keliu slenkančius sunkiai pakrautus vežimus ir žmones, bene kas nors jiems pames gabaliuką duonos. Juos saugo stipri vokiečių kareivių sargyba su šunimis, kurie grėsmingu lojimu lydi mus, praeinančius. Prie pakelėje esančio namuko, kuriame, atrodo, yra sargybų būstinė, stovi du į belaisvius

nukreipti tankai, kiek atokiau nuo jų, ties kelio posūkiu, juoduoja kiti trys.

Sunkiai tempiam rogutes prieš didoką, slidžiai nuvažinętą kalną dar sunkiau į jį kopia sunkūs kariuomenės ir civilių vežimai. Slidinėja ir klumpa arkliai. Juos lydi raginančiųjų pikti keiksmai ir skaudūs botagų kirčiai. Kai kurie vežimai užsiskersuoja ir užblokuoja visą judėjimą. Juos nustumti sargybiniai varo arčiau esančius belaisvius. Jie slidinėja, klumpa ir keliasi, visom jėgom kovoja, kad apsisaugotų nuo juos lydinčių sargybinių kirčių. Atviri šautuvų vamzdžiai graso mirtimi. Šiaip taip pasiekę aukštumą atsidustam lengviau ir mes, atgyja iki šiol buvusi prislėgta nuotaika.

Praveria lūpas ir iki šiol be žodžio ėjęs Edvardas. Pro apšarmojusius akinius jisai nuodugniai žvalgo kiekvieną pakelės pėdą bene dar kur nors pamatys gulintį šūvio pakirstą lavoną... Kuprinių naštos slegiami, sunkiais žingsniais šalia vienas antro žingsniuoja Adomas ir Japonas. Šalimais jų, ausines užsileidęs, visuomet gyvas, rogutes traukia Albertas. Jį seka lazda pasiremdamas šlubis. Užpakalyje mūsų Klemas, Lakūnas, Juožas, Desantininkas, Petras ir kiti. Nuolat kalbos nestokojantis Japonas šneka apie reikalingą poilsį, apie šiltą jaukų kambariuką tokį, kokį turėjom Gros Heidekrugę, apie sotų valgį ir net apie gaivinantį skystimėlį.

- Ot, kad čia dabar būtų barakėliai, kepta silkutė ir pusbuteliukas, ot tai būtų puikumėlis! - meta šviesią iliuziją tamsion tikrovėn, prisimindamas savo kadaise laikytą turgaus aikštės pakraštyje arbatinę.

- O kad prie silkučių ir pusbuteliuko ir švelnesnis sutvėrimėlis būtų, - plečia mestą mintį Albertas. Jam pritaria visuomet moterų draugystę mėgstas Šlubis.

- Džiaukitės duonos plutą gavę, - svajones bando sugriauti realiai galvojantis Desantininkas. - Silkutė, pusbuteliukas, švelnesnis sutvėrimėlis, - juokiasi jisai iš jų,

pamėgdžiodamas jų pačių žodžius.

Tačiau mūsų dauguma norėtumėm ką nors panašaus į Japonų pasiūlymą, kad numalšintume mus lydintį alkį. Artėjame prie Noikrungo, pro praretėjusius miškelių medžius mus pasitinka gražios, kalvose išsimėčiusios vasarviečių vilos. Keliu besitraukiančiųjų kolonos sutirštėja, miestelio gatvėse spūstis, matyti daugelis įvairių kariuomenės dalinių, motorizuotų junginių, tankų, kurie juda Dancingo kryptimi. Miestelio aukštumose, medžių priedangoje, matyti juodoją priešlėktuvinių pabūklų vamzdžiai.

Ilgai ieškom apstojimui vietos. Visur pilna kareivių ir civilių žmonių, perpildyti jais visi viešieji pastatai ir išvakuotieji namai, kiemus užtvenkę vežimai ir kitokios kariškos važiuoklės. Kuopos vadų rūpesčiu, poilsio vietą gaunam aukštai ant kalno esančiose miestelio kurhauzo patalpose, kuriose randam apstojusius latvių ir ukrainiečių karius.

Nuo bombardavimų iškritę kurhauzo langai užkalti lentom, bet šaltis ir vėjas košia kiaurai. Dalis mūsiškių užuovėją randa didelės scenos užkulisuose, kiti rūsyje, neužimtuose pasieniuose. Mudu su Albertu išeinam paieškoti vietos arčiau kurhauzo paliktuose namuose, bet visur pilna ukrainiečių, kurių atrodo daugiau negu vokiečių.

Retai kuris namas nepaliestas buvusių bombardavimų, daugelis jų sugriauti ir sudegę, visur pilna bombų išmuštų duobių. Laimei, nuošaliau užtinkam nedidelį nuo oro spaudimo sukrypusį namuką. Kambariuose pro langų kiaurymes pripustyta sniego, tik tai mažoje virtuvėlėje jo nėra. Albertas grįžta su gera žinia, o aš pasilieku saugoti, kad kiti neužimtų rastos vietos.

Bendrom įėgom išsivalom priterštas grindis, rūsyje randam porą kibirų anglių ir aplūžusių kėdžių. Iš jų susikuriam ugnį. Dideliam visų džiaugsmui, virtuvės spintelėje randam pribarstytos kavos. Ją susiřluostom ir išsiverdam visą kibirą seniai ragautos kvepiančios kavos, pasisaldom dar iš tėvynės atsineštu sacharinu.

Susiřildom vandens, ir visi iki juostos apsiprausiam.

momentui virtuvę paversdami pirtim. Nusiplaunam pūslėtas kojas, nusiskutam barzdas, nors šiek tiek apsiginam nuo kamuojančių parazitų.

Iš kitų kambarių susinešam mažiau apsnigtus matracus-čiuzinius, juos suklojam ant grindų ir sukrintam poilsiui. Vietos nedaug, vietoje numatytų šešių - esame devyni, tenka susispausti.

Džiaugiamės rasta užuovėja. Išsivalom seniai valytus pistoletus. Iš mūsų devynių grupės mes penki juos turime.

- Tik aliejuje keptos silkutės ir pusbuteliuko tetrūksta, - džiaugiasi nusisekusi pastogė Japonas.

- O apie švelnesnį sutvėrimėlį taip jau ir užmiršai, - primena Albertas.

- Galėsi prisiglausti prie manęs, - erzinančiai kikena Vanagas.

Pakilia nuotaika juokaujame visi, pamiršdami pakelėje kulkų suguldytus kūnus, pusnimis užverstą kelią, vargingą trumpą praėjusios nakties miegą įkyrėjusią pūgą vėją ir šaltį. Laimingi esame nors minutei atitolę nuo praėjusių rūpesčių.

Mūsų užuovėją gaubia artėjanti vakaro tamsa su iš anapus Aistmarių kranto, nuo Paserijos upės žiočių, atplaukiančiu fronto ugnies dundėjimu. Saldus poilsis srovena mūsų išvargusiais kūnais.

Vasario pirmoji. Jei ne pranešimas skubiai pasiruošti tolesnei kelionei, būtume miegoję iki pusiaudienio. Skubiai rengiamės, skubiai atsišildom vakarykščią kavą, užkandam ir spaudžiam į kurhauzą. Skubiai išžygiuojame, palikdami pabėgėliais užtvinusį Noikrungą. Mūsų tikslas kuo greičiau pasiekti Dancingą. Iki jo dar penkiasdešimt kilometrų.

Prievakaryje pasiekiam nedidelę vasarviečių vietovę Stegeną. Joje randam kiek anksčiau atvykusią mūsų pirmąją kuopą. Poilsio, niekur kitur nerasdami vietos, apsistojame šalia vasarviečių esančiam mažam kaimelyje. Ir čia pilna visur civilių pabėgėlių. Išsimėtom kelių nedidelių ūkių trobesiuose.

Mūsiškių grupė iš keturiasdešimt žmonių apsistojam nedideliame tvarte, kartu su dar tebesančiais gyvuliais. Stiprus mėšlo kvapas erzinančiai kutena neįpratusias uosles.

Ūkio šeimininkas, senyvo amžiaus raišas prūsas, įėjęs iš už sienos esančio gyvenamojo namo, prašo, kad nerūkytumėm ir neerzintumėm prie sienos pririšto pikto jaučio, kuris nuo kiekvieno mūsų krustelėjimo nejuokais širsta, mauroja ir savo stipriais ragais bando išversti stiprias gardo užtvaras.

Ankstyvas vasario antrosios dienos rytmetys. Kelionę tęsiame. Didelis atlydys. Oras dvelkia pavasariu. Vidurdienyje sniegas pasidaro visai minkštas. Kelio vidury telkšo vanduo, srovelėmis bėga į pusnėmis užverstus pakelės griovius. Tenka atsisakyti iki šiol naudotų rogučių, jas paliekame pakelėje. Kuprines užsidedame ant pečių. Batai kiaurai peršlapo, pratrintos pūslės gelia. Kelias perpildytas besitraukiančiųjų.

Dangus nusėtas pilkų debesėlių. Vėjo genami, jie plaukia į siūbuojančius jūros vandenį. Erdvėje virš debesų maišosi vokiečių ir rusų lėktuvų ūžesys. Jų smingantis kaukimas priartėja ir vėl nutolsta. Artėjame prie Vyslos. Judėjimas dar labiau sulėtėja, lenkiame kelių tūkstančių varomų kacetininkų koloną. Jų margi drabužiai paženklinti įvairiomis raidėmis ir ženklais.

Kažkas tvirtina, kad jie esą iš Štuthofio koncentracijos lagerio.

Leidžiamės mažon įkalnėn, prieš akis sujuoduoja platūs, ledus nešantys Vyslos vandenys. Arčiau pakrantės esantys gyvenviečių namai ir visa aplinka matyti smarkiai nukentėjusi nuo buvusių oro puolimų. Juoduoja šimtai bombų išraustų duobių, stagaruoja nulaužtom viršūnėm medžiai, iš po sniego kyšo sudegusių namų griuvėsiai. Sveikiau užsilikusiuose namuose pilna civilių pabėgėlių, kiemuose kūrenasi dideli ugnies laužai; prie jų žmonės verdasi maistą.

Vežimų ir pašiūrių užuovėjose ilsisi nukamuoti arkliai, tiršti degančių laužų dūmai, vėjo nešami, gula ir dengia sudrėkusį,

suodžiais apneštą sniegą. Pakrantės aukštumose, tarp apgenėtų medžių, kyšo priešlėktuvinių pabūklų vamzdžiai. Kai kur matyti stiprūs požeminiai bunkeriai ir jų įgulos. Tankus apkasų tinklas vingiuoja visame plačiame plote, laukuose, lyg didelės sniego kupetos, juoduoja silpnai užmaskuoti tankai. Pakrantėje, prie bombų apardytos kelto krantinės - didelė žmonių, arklių ir įvairių motorizuotų važiuoklių spūstis. Du nedideli keltai, velkami vilkikų, lėtai juda patvinusia, ledų lytis nešančia upės vaga.

Lauko žandarmerija griežtais nurodymais tvarko prie keltų besiveržiančius žmones. Grasus artilerijos dundesys nuo Marienburgo paralyžiuoja laukiančiųjų kantrybę. Iš po debesų išnyrantis lėktuvų ūžesys kelia dar didesnę nerimą ypač civilių pabėgėlių tarpe. Priešlėktuvinių pabūklų įgulos aktyviai seka lėktuvų manevruotes. Keltai, pilni žmonių ir vežimų, lėtai plaukia į antrąją krantą išsikrauna ir grįžta atgal paimiti kitų.

Pakrantėje laukiančiųjų ne mažėja, o daugėja. Atvyksta ir kelyje pralenkti kacetininkai. Jie lyg margos musės nusėda ilgą upės pakraštį. Porą valandų palaukę, keliamės ir mes. Vos spėjus atsitolinti nuo krantinės, staiga iš po debesų išnyra du rusų lėktuvai ir ima artėti į mus. Juos pasitinka krante esančių priešlėktuvinių pabūklų ugnis. Žmonės subėga į šalimais esančius bunkerius, tiktai kacetininkai lieka atviroj krantinėj. Mes, esantys ant kelto, jokios apsaugos neturime. Atviras kelto denis apjuostas metalinių vamzdžių turėklais, aplink verpetingas, šaltas ledus nešantis upės vanduo.

Rusai, nepaisydami juos pasitinkančios ugnies, kurtinančiu motorų ūžesiu pikiruoja tiesiai ant mūsų. Žmonės pasiruošę pulti į šaltą vandens srovę. Lėktuvai priartėję paleidžia keturias bombas, kurios spiegdamos nukrinta į vandenį tik už poros šimtų metrų nuo mūsų kelto. Stiprūs bombų sprogimai į orą išmeta aukštus vandens fontanus, užteli sukeltos bangos, sugirgžda, susiūbuoja keltas. Žmonės stveriasi turėklų. Kelto nosis aukštai pasikelia ir nusileidžia į lūžtančių bangų barjerą.

Galop išsilygina, ir kaip niekur nieko vėl ramu.

Ir vėl tenka keltu keltis per antrąją Vyslos atšaką; ji perpus siauresnė, bet labiau užsitvenkusi ledais. Antrąjį krantą pasiekiame be pavojų. Einame kairiuoju upės ar kanalo krantu, pakrantėje stovi daugybė vilkikų ir laivų.

Tarp daugelio vokiškų vardų pastebim ir du lietuviškais vardais paženklintus laivus - “Birutė” ir “Lietuva”. Jie stovi greta vienas kito. Praeidami mojuojame rankom ir sveikinam gimtais žodžiais ant laivų denių stovinčius žmones. Dalis jų jūrininkų uniformomis, kiti civiliai. Jie stebisi mūsų pasirodymu, o mes - netikėtai juos sutikę. Iš kajučių išbėgę vaikai mojuoja rankutėmis ir kažką mums šaukia. Pro praviras kajučių duris mūsų žingsnius seka kelios moterys.

Mes nužingsniuojame, palikdami juos plūduriuoti drumzlino vandens ir susigrūdusių ledų pakrantėje, dundančių patrankų gaudesy, kaskart vis labiau artėjant pavojui.

Esame tik per keturis kilometrus nuo Dancigo. Tolumoje, pro naktin skęstantį vakaro akiratį, matyti fabrikų aukšti kaminai ir dar aukštesni kažkokių iškilusių pastatų kontūrai. Iš seniau apsistojusių civilių pabėgėlių sužinom, kad stiprios rusų jėgos nesulaikomai veržiasi prie Oderio upės žiočių. Esą tiktai 70 km nuo Berlyno ir Štettino. Nelabai džiuginančios naujienos. Laimingai išsprukę iš Karaliaučiaus apsupimo, atrodo, papulsime į ruošiamą Dancigo katilą...

Nakties poilsio įsisuku į kampą tarpe prekystalio ir lentynų. Pro prastai užtaisyto lango kiaurymę nesulaikomai veržiasi šaltis. Mane pakaitom purto šalčio ir karščio šiuropuliai. Karčiuoju ne juokais, mažai gelbsti išgertas romas ir Vyto duota aspirino tabletė. Bijau, kad nesusirgčiau rimčiau.

Medinės užteigos durys dreba nuo plentu riedančių tankų. Žemė virpa nuo tolimų patrankų dūžių, už sienos verkia pribudintas vaikas, iš kiemo išjuda vežimai.

Ant grindų sukritę vyrai alsuoja vargingu poilsiu, iš įkaitusio

pečiuko plazdena degančios ugnies varinė šviesa. Neatladžiai krečia šaltis. Įsisuku į purvais aptaškytą milinę ir bandau nors keliom valandom sumerkti akis.

Pro ledais apšarmojusius langų stiklus pasitinkam vasario trečiąją dieną. Pasistiprinam paskutiniaisiais maisto trupiniais ir 9 val. ryto vėl pajudam besitraukiančių kolonų užtvindytu plentu. Žingsnis po žingsnio artėjam prie vis labiau ryškėjančių Dancigo miesto priemiesčių.

Pro debesimis nusėtą dangaus beribę erdvę šypsosi rytmečio pavasarį žadanti saulė. Per naktį išalęs sniegas tirpsta ir upeliukais bėga į paplentės griovius. Plento grindinys vietomis visai plikas, ryškia linija juoduoja tarp apklotų laukų. Alsuojame tikro pavasario oru.

Be galo sunkiai nešu ištuštėjusią kuprinę, nuolat kankina troškulys, kakta rasoja šaltais prakaito lašais, skilvį pjausto skauduliai, virpa pavargusios kojos. Visomis jėgomis laikausi, kad neatsilikčiau nuo grupės, kuri kaip tyčia, skuta, lyg pasamdyta. Kaip niekad, laukiu nors trumpo sustojimo. Mus pasitinka pirmieji oro puolimų apgriauti priemiesčio namų kvartalai.

Pasukam į užmiesty tebesantį aerodromą kuriame yra numatytas ilgesnis mūsų poilsis. Apsistojimui vietą gauname prie aerodromo esančiose kareivinėse, kuriose randam daugelį anksčiau atvykusių sužeistų vermachtiečių, laukiančių lėktuvų transportacijos.

Mūsų kuopa užima didžiulę kareivinių salę. Netikėtai susitinkam su Jurgaičiuose buvusiais draugais - Vilium ir Tijūnu, laukiančiais lėktuvų į Berlyną. Atsiranda ir kelyje atsilikęs Sportininkas. Nusitraukiu batus ir krentu į sutrintus šiaudus poilsio. Vis dar tebepurto širpulys, kakta rasoja šaltu prakaitu.

Jaučiuosi be galo alkanas. Paskutinius maisto trupinius pabaigiau ši rytmetį. Norėčiau gauti nors gabaliuką duonos, sausos juodos duonos, bet kur jos gausi, kai visų duonmaišiai

tušti?

Kaip gera būti šiltesnėje, vėjo neužpučiamoje pastogėje ir laisvai, visu ūgiu išsitiesti, nors ir ant sutrintų šiaudų, jaustis nors kartą sočiai pavalgus ir nebijoti žemę drebinančių, mirtį nešančių dundėjimų.

Jokių tikresnių frontų eigos žinių neturime, bet iš mieste pastebėtų pasiruošimų gynybai sprendžiame, kad ir šiame fronto sektoriuje vokiečiams einasi nekaip. Skubi sužeistų karių evakuacija verčia tikėti, kad vokiečiai patyrė stambių nuostolių. Imame abejoti, ar pasiseks laiku pasiekti Oderio upės krantus.

Praeina dvi poilsio dienos. Vietoj išskraidintų sužeistųjų atvyksta naujos poilsio reikalingos vermachtiečių grupės. Tenka susispausti.

Iš sutrintų šiaudų guolių mus užpuola utėlės. Jų daugybė - didelių ir mažų. Jos, išalkusios, piktos ir kandžios, puola mus be atvangos ir mes nebegalime nuo jų atsiginti. Jų atsiranda daug ne tik mūsų apatiniuose, bet ir viršutiniuose drabužiuose, jų yra net ir kuprinėse. Ginamės kaip įmanydami: einame į prausyklą, išsivelkam ir daužom drabužius į sienas, bet jos stipriai laikosi, įsikibusios į tarpsiūles ir neiškrenta. Tenka išrinkti kiekvieną atskirai... Bet vos spėji apsivilkti, ir vėl pajunti jų skaudų kandžiojimą. Taip poilsis darosi tikra kankynė. Gerai, kad prausykloje yra bent šalto vandens, juo apsiprausiam, apsiskutam.

Sklinda gandai, kad tarp sąjungininkų - anglų, amerikiečių, prancūzų - ir vokiečių vykstančios karo paliaubų derybos ir kad karas Vakarų fronte greitai pasibaigsias ir visi bendrai atsisuksią prieš rusus. Kiek čia tiesos - nežinome. O, kaip būtų džiugu, tada ir mūsų rankos vėl noromis paimtų seniai išbandytus ginklus gimtosios žemės laisvei apginti...

Gandai lieka gandais, nors ir jie kartais pavirsta į realybę. Aerodrome dieną ir naktį vyksta gyvas lėktuvų judėjimas. Priešlėktuvinė artilerija šaudo su mažom pertraukom, šūvių dūžiai drekina paraku pakvipusią erdvę. Dideliais transporto lėktuvais

atgabenami nauji kariuomenės daliniai. Jie skubiai išsiunčiami į artėjančias fronto pozicijas.

Vasario šeštoji. Aštuntą valandą ryto dvi kuopos išžygiuojam iš "utėlynės" ir lygiu asfalto plentu pasukame šiaurės vakarų kryptimi. Paliekam barikadomis besistiprinantį Dancigą ir įsiliejam į besitraukiančiųjų srautą.

Puikus, pavasariu pakvėpęs oras plaukia tirpstančio sniego pamario laukais. Dešinėje iki Baltijos kranto - plati, žemėjanti lyguma, kairėje - gražiais pušynėliais išdabinta kalvota aukštuma. Baltai dažyti, nedideli ūkių trobesiai ir puošnios vasarnamių vilos spalvingai atrodo sniego ir juos supančių pušų žalumoje.

Kalvų atšlaitėmis verčiasi tirpstančio sniego upeliūkščiai. Jie putodami šniokščia pro plentą kertančius tiltelius ir skuba į dar storo ledo sukaustytą jūros pakrantę. Mūsų nuotaika po dviejų dienų poilsio pakili, atsilsėjusios kojos lengvai mina juodą asfalto nugarą godžiai traukiam į krūtines gaivinantį orą ir budriai sekam pilkais debesėliais išdabintą dangaus mėlynę. Šilta, einame atsisebę milines.

Pražygiuojame Olivos miestelį. Jame matyti seni, puošnūs kažkokio vienuolyno pastatai. Praeiname ir Sopoto tvirtovę, įeiname į buvusios Lenkijos teritoriją. Tirštai apgyvendinta paplentė atrodo ištisa, nesibaigianti gatvė.

Ižygiuojame į Gdynę-Gotenhafeną. Kaip ir Dancige, matyti skubiai ruošiami miesto gynybos įtvirtinimai ir barikados. Statomi kovos bunkeriai, minuojami tiltai ir įvairūs didesni pastatai. Matyti užminuoti net ir didesni paplentės medžiai, kasami nauji ir valomi seniau iškasti prieštankiniai grioviai. Ant aukštesnių kalvų įrengiamos naujos priešlėktuvinių pabūklų ugniavietės. Šimtai suvartų civilių ir belaisvių, juos saugančių kareivių prižiūrimi, kasa naujas apkasų linijas.

Dešinėje - geležinkelio linija į Dancigą. Ja rieda ilgi traukinių ešelonai, pakrauti patrankų, tankų, sunkvežimių ir

amunicijos. Tiršti garvežių dūmai, juodais suodžiais gula ant tirpstančio laukų sniego, ant pavasarėjančių kalvų atšlaičių.

Iš Dancigo grįžtantys vagonai paženklinoti dideliais raudonais kryžiais. Jūros įlankoje, už poros kilometrų nuo kranto, plūduriuoja keliolikos kovos laivų junginys. Padangę raižo vokiečių žvalgybiniai lėktuvai, plentu juda besitraukiančiųjų grupės. Iš kalnuose įsitvirtinusių zenitinių pabūklų protarpiais prapliumpa grėsmingos šūvių serijos. Iš pietryčių girdėti tolimas fronto dundesys. Diena skęsta vakarop.

Norisi valgyti. Tikėto maisto davinio negauname. Vyrai išeina į miestelį ir iš esančios maisto produktų krautuvėlės kai kurie atsineša po kepaluką duonos, kiti pasileidžia į netoliese prie miestelio esantį kaimelį.

Vasario septintoji. Dešimtą valandą ryto paliekam Kielau miestelį. Iki Naušato dvidešimt du kilometrai. Tuščiais skilviais traukiam gaivų rytmečio orą ir tegalvojam apie maisto davinį, kurį turime gauti pasiekę Naušatą. Plentu kartu su mumis traukiasi nenutrūkstamos pabėgėlių virtinės, priešinga kryptimi į Dancigą nuskuba 32 tankai ir didelė vora sunkvežimių su vermachto kariais. Virš Dancigo įlankoje stovinčių karo laivų vyksta atkakli vokiečių-rusų lėktuvų dvikova. Karo laivai nuo priešų atakų ginasi pabūklų ugnimi, lyg perkūnas trenkia dažnos šūvių salvės.

Pusiaukelėje kažkieno įsakymu pakeičiamas mūsų kelionės maršrutas ir mes apsistojame prie Rahmelio miestelio esančiam Latcemo aerodrome. Porą valandų pastovėję prie komendantūros, laikinai apsistoti gaunam neblogai atrodančius barakus su veikiančiom prausyklom ir dviaukštėm čiužiniais paklotom lovom. Tik vėlai vakare gaunam liesą dienos maisto davinį ir vakarienei skystos bulvių sriubos.

Jaunais medeliais apsodintos plačios asfaltuotos gatvės jungia atokiai išmėtytus gyvenviečių rajonus. Vietomis matyti buvusių oro atakų pėdsakai. Gilios bombų išmuštos duobės, sugriautų pastatų griuvėsiai. Lėktuvų judėjimas nė kiek ne mažesnis

kaip Dancigo aerodrome. Vieni kyla, kiti leidžiasi, triukšmingas lėktuvų motorų gaudesys kurtina prie jų neįpratusias ausis. Plentu vis be perstojo slenka pabėgėlių virtinės.

Naktį, vos spėjus sumerkti akis, kurtinantis oro pavojaus sirenų kaukimas išvijo mus į netoliese barakų esančias slėptuves. Jose išsėdime per porą valandų.

Virš Dancigo vyksta smarkūs bombardavimai, kurie sukelia didelius gaisrus. Tvaiski sukeltų gaisrų šviesa atsimuša ant tamsių popieriaus juostomis išklijuotų barakų langų stiklų. Nakties tamsą pjausto ilgi prožektorių peiliai, sproginėdami sviediniai pasklinda žiežirbomis žeme, visa žemė virpa. Dancigas skęsta švino ir kraujo tvane. Po oro pavojaus atšaukimo grįžtame į barakus ir krentam ant seniai po šonais jaustų čiužinių.

Prabėga keturios dienos.

Stiprus rusų jėgų pasistūmėjimas Štettino link laikinai nutraukė mūsų pasitraukimą. Nors mūsų pečiai dar tebejaucia slegiančių kuprinių svorį ir mūsų kojos dar nesugijo nuo žaizdų, bet esame pasiruošę kiekvieną dieną pradėtą kelionę tęsti toliau, kad nepakliūtume į gresiantį apsupimą.

Vietoj tikėtosi poilsio vėl esame įjungti į beprasmį darbą. Nuo gatvių grindinio su kastuvais valome per žiemą suledėjusį sniegą, užlyginam bombų išraustas duobes, sunešam ir į krūvas sukraunam išgriautų barakų lentgalius, iš po tirpstančio sniego išrenkam sprogimų išmėtytas plytas, išvalome užterštus barakų kambarius.

Dirbame ir pykstame. Mūsų nuomone, vietoj plytgalių rankiojimo, daug reikalingesnis būtų bunkerių ir slėptuvių statymas. Mūsų visų didžiausias rūpestis - maistas. Jo tiek mažai gaunam, kad nė pusės nėra to, kurį gaudavom Jurgaičiuose. Nei duonos, nei bulvių sukombinuoti niekur negalime, virtuvėje ir maisto sandėliuose, kaip ir pridera, šeiminkauja alkio nepažįstą vokiečiai. Išeiti iš aerodromo ribų pas vietos gyventojus griežtai uždrausta. Prie išėjimo vartų dieną ir naktį

budi aerodromo karių sargyba. Naktimis visame aerodromo plote ir apie mūsų barakus patrulinuoja sustiprinta sargyba ir pro juos prasukti gana rizikinga.

Niekaip negalime atsikratyti kelionėjų gautų parazitų. Jų pilni visi mūsų drabužiai ir baltiniai. Jie skaudžiai kandžioja ne tik poilsio, bet ir darbo metu. Lovose pilna blakių, naktimis jos mus atakuoja visais frontais. Nieko negelbsti nei šaltas prausyklų vanduo, nei mūsų pastangos nuo jų apsiginti.

Jokių tikresnių žinių apie esamą padėtį neturime. Kantineje esantis radijo imtuvas tik apie “planingus” vokiečių armijų atsiraukimus tepraneša. Salimais esančiu plentu kiekvieną naktį Dancigo link praskuba dideli, įvairūs kariuomenės junginiai. Dienom, Nauštato pusėn rieda nesibaigiančios pabėgėlių vežimų vilkstinės.

Gyvas lėktuvų judėjimas aerodrome verčia tikėti padėties rimtumu. Atšilęs, pavasariu dvelkias oras baigia sunaikinti pajuodusį sniegą, atokaitoje čirškėdami būriuojasi žvirbliai.

Vasario dvyliktoji. Visa mūsų kuopa perkeliama iš aerodromo į už pusantro kilometro miške esančią gyvenvietę. Pirmoji kuopa iki atskiro parėdymo pasilieka aerodrome. Gyvenvietė susispaudusi dviejų aukštųjų kalnų tarpukalnėje, abipus kelio - įvairių slėptuvių ir sandėlių pastatai, keli dideli mediniai barakai. Vieta graži, paskendusį žalumoje, uždara nuo platesnio akiračio ir pašaliečių akių. Joje dar visur apstu sniego.

VERKĖ KRYŽIŲ ŽEMĖ

Žiaurūs priešai siautė
Plienu ir ugnim.
Tirpo brolių gretos,
Skinamos mirtim.

Dygo beržo kryžiai
Senkapių greta,
Kad žydėtų amžiais
Žemė Lietuva.

Kada liepos linko
Taip žaliai, žaliai,
Laisvės žiedus rinko
Broliai milžinai.

Jų kapus užklojo
Velėna žalia.
Verkė kryžių žemė,
Verkė Lietuva.

1986.06.19

NEŽINAU

Tavo balsą girdžiu,
Tavo veidą matau,
Ar meni mane Tu -
Nežinau, nežinau.

Tavo lūpas jaučiu
Žiedų gražume,
Ir plakimą širdies
Naktų tamsume.

Tavo vardą giliai
Įrašiau širdyje,
Ir jisai nepaskęs,
Nesutirps ugnyje.

Koks likimas žiaurus:
Kenčiu aš, kenti tu,
O pasiekti tavęs
Negaliu, negaliu.

Bėga dienos risčia,
Slenka metai tolyn,
Galvą lenkia kančia,
Prie velėnos artyn.

Tavo balsą girdžiu,
Tavo veidą matau.
Ar meni Tu mane?
Nežinau, nežinau.

1977.12.01

VIEŠPATIE, UŽ KĄ?

Slinko niūrios dienos
Sielvartingos naktys,
Temo virš šalies.
Nerimu plazdeno
Rytmečiai audringi...
Kas paguodos ranką
Varganoj išties?
Skausmas varstė širdį
Akmeniu sunkiu -
Prieš audringą dieną
Audrą iš rytų.
Maldos žodžiai klausė,
Viešpatie, už ką?
Baudi šalį mūsų
Žemę numylėtą

Rūtom apsodintą,
Gėlėmis nusėtą -
Kur prabočių kaulais
Užu laisvės dalį
Krauju išpirkta,
Viešpatie už ką?

1990.06.24

MANE ŠAUKIA

Žali medžiai -
Mano broliai,
Pievų gėlės -
Seserėlės.
Žalios rūtos,
Bijūnėliai,
Ažuolynai,
Lazdynėliai.
Mane šaukia,
Man vis moja:
“Grįžk, brolau,
grįžki namolia!”
Plačios upės,
Ežerėliai,
Žemės auksas -
Gintarėliai.
Ten, kur gieda
Vyturėliai,
Ten, kur čiulba
Lakštingėlė -
Mane šaukia,
Man vis moja:
“Grįžk, brolau,
grįžki namolia!”

1995.03.20

VYTAUTAS VAINEKIS

(1931 - 1996)

Vytautas pasipriešinime okupantams dalyvavo nuo 1948 metų. 1949 metais partizaninio pogrindžio buvo pasiūstas į Sibirą užmegzti ryšio su lietuviais tremtiniais. Čia buvo areštuotas. Su peršauta galva sugebėjo pabėgti iš kalėjimo ir grįžti į Lietuvą. Dalyvavo pogrindžio veikloje. Už tai su grupe kovotojų buvo areštuotas, nuteistas ir kalinamas Vorkutos konclageriuose. Dalyvavo 1953 metų ir 1955 metų streikuose. Pastarajame buvo streiko komiteto narys. 1954 metais atkūrė Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungą Vorkutoje, leido pogrindyje spausdintus "Severnoje Sijanije" ("Siaurės pašvaistė") ir "Protėvių keliu" laikraščius. Už 1955 metų politikinių streiką išsiųstas į Vladimiro politizolatorių. Čia paruošė ir vėliau į Lietuvą parvežė Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos manifestą ir įstatus. Lietuvoje rinko labdarą ir šelpė likusius konclageriuose politikalius. Įsigijo radijo stotį ir transliavo Vilniaus banga patriotines laidas. Provokatorių išduotas buvo nuteistas su grupe kitų dešimčiai metų lagerio. Vietoje paskutinio žodžio teisme sugiedojo Lietuvos himną. Kalėdamas Mordovijoje veikė pogrindyje, už tai buvo vėl išvežtas į Vladimiro politizolatorių. Grįžęs atgal į Mordoviją leido spausdintą pagrindinį laikraštėlį "Nepriklausoma Lietuva". 1960 metais pabėgo iš Mordovijos konclagerio, bet po savaitės buvo sugautas ir nuteista trejiems metams griežto režimo.

Grįžęs į Lietuvą 1966 m. vėl įsijungė į pogrindį, rinko žvalgybines kovines žinias. Pajutęs arešto grėsmę, nuo 1975 metų

apsigyveno nelegaliai. Slapstydamasis Inturkėje pas kleboną Juozapą Dobrovolską sukūrė “Lietuvos Revoliucinį Išsivadavimo Frontą” ir pradėjo leisti pogrindinį laikraštį “Varpas” Toliau iki 1982 metų leidimą tęsė Ukmergės rajone, Jogvilų kaime.

Atgimimo metais (1989) dalyvavo bado streike prie Vilniaus Katedros ir Ukmergėje Kęstučio aikštėje. Čia jis pirmasis pareikalavo iš Sovietų Sąjungos išmokėti kompensacijas už kalinių ir tremtinių nelaisvės darbą, juos reabilitavus. 1996 m. atkūrus Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungą, dalyvavo jos veikloje ir “Varpo” leidyboje.

(“Varpas” 1996 m. Nr.6)

SKUBANČIAM Į RINKIMUS

Blaškosi virš pievos vėjo sukūry
Pienės baltas pūkas rudeninio meto...
Styra senas beržas kelio pakrašty
Daug audrų patyręs ir praeivių matęs.
Durtuvu išpjautas žievėje giliai
Juodas kryžius mena praeitį kraujuotą,
Žmogų - prie papėdės užkąstą seniai
Dainą, jojo lūpom nebaigtą dainuot...
Dygos žolės šnara sakmę apie tai,
Daugel kartų: “Karas” ..” - žodį šį linksniuoja.
Broli! O, lietuvi! Tu, ar kiek žinai
Tikrą laisvės prasmę ir už ką kovoji?

KAI AKMENYS PRAVIRKSTA

Blaškaus vis grimzdams nevilties klane,
Bijau šešėlio savo, it vaiduoklio,
Žvelgiu į giją nuosavam delne
Tarsi į kilpą - vargšo pakaruoklio...
Cha, cha, cha, cha! .. Juokai!, palyginus su laime,
Kuri sapnuos vaidenasi, per dieną išsvajota,
O su nauja diena - ir vėl savaime,
Einu pakilęs... Vienišas einu,
Kažkur tolyn, tarsi - aukštyn? !.. Į kruviną Golgotą,
Kol verkiančioj širdy akmens
Pats savo skausmą surandu
Ir laikiu iki kas pratars:
“Pamišėlis! Teisybės ieško jis... Pamišėlis!
Te pasikars!..”
Bet neišgirdęs - aš kvatojuos...
Apspjau nu pats aš savąjį šešėlį,
Ir skausmą ilgesio gilaus,
Lyg savo vėlę...
Ir nusiskynęs šalia takojau nulaužtą ramunėlę,
Glaudžiau krūtinėj ją prie alkanos širdies šešėlio,
Norėdamas suprasti aimanas Tėvynės,
Ko nesupranta daugelio krūtinės,
Užmiršusios, kad akmenys pravirksta mūs Tėvynėj,
Ir kad nutrūkusios dainos
Jaunimas jau nepakartos!
... Žvelgiu į giją Lietuvos delne,
Tarsi į kilpą - vargšo pakaruoklio ...
O ten aukštai Kančių Kalne:
Girdžiu - pravirkę akmenys balsu vaiduoklio,

Kartoja tai, kad nesupranta mus vaikai,
Jog per ilgai Tėvynės balso mes negirdim!..
Per ilgai!..

1992 1010

Panevėžys

VLADAS VYŠNIŪNAS

VLADAS VYŠNIŪNAS -
GRAŽVYDAS , AUŠRELĖ -
mokytojas , statybininkas ,
rašytojas, partizanas (1945.04.
- 1946.06.09) , kalinys SŽ -
877 .

Gimė 1922.01.02
Radviliškyje. Turėjo dvi seseris
(Jadzę ir Janiną) ir brolių Vincą.

1940 metais V. Vyšniūnas
baigė Linkuvos gimnaziją .

Baigęs mokytojų kursus
Ukmergėje pradėjo

mokytojauti Tauragės apskrities Bokštų pradinėje mokykloje ,
vėliau Lyduvėnų, o nuo 1944 metų spalio mėn. dirbo Radviliškio
antrosios pradinės mokyklos vedėju .

1945 metų balandžio mėn. pabaigoje pabėgo nuo
saugumo arešto ir įstojo į Žaliają Rinktinę , kurioje buvo iki
1946 metų birželio 9 d.

1946.06.09 Radvilonių miške įvyko susišaudymas su
NKVD kareiviais . V.Vyšniūnas buvo kontūzytas ir pateko į
nelaisvę . Apie Žaliają Rinktinę ir dalyvavimą joje tardytojams
nepasakojo .

1946 m. rugpjūčio 24 d. Lietuvos TSR NKVD kariuomenės tribunolas nuteisė V.Vyšniūną 10 metų kalėti lageryje ir 5 metus tremties be teisių pagal str. 58-1 a, 58-10 ir 58-11. Atbuvęs bausmę įvairiuose lageriuose, V.Vyšniūnas buvo ištremtas į Karagandą.

Iki 1955 m. vasario išbuvo įvairiuose lageriuose (Uchta, Komijos ATSR; Rytinis Kounradas ir Balchašas Kazachstane), o iki 1961 m. gegužės - tremtyje Karagandoje.

1961 m. su pagyrimu baigė Karagandos Kalnų technikumą pramoninės statybos skyrių.

1961 m. grįžęs į Lietuvą apsigyveno Klaipėdoje. Dirbo Klaipėdos remonto - statybos valdyboje darbų vykdytoju, Komunalinio Ūkio Projektavimo Instituto Klaipėdos skyriuje konstruktoriumi, Paminklų Konservavimo Instituto Klaipėdos skyriuje grupės vadovu. Suprojektavo daug labai svarbių ir unikalių objektų: Klaipėdos centrinio pašto rekonstrukcija, Palangos vasaros estrados rekonstrukcija, Klaipėdos konservatorijos pagrindinės salės rekonstrukcija, unikalių pajūrio gyvenamų ir ūkinių pastatų rekonstrukcija ir t.t. Apie aukštą profesinį meistriškumą liudija tas faktas, kad V.Vyšniūnas rašė straipsnius į to meto mokslinius leidinius.

V.Vyšniūnas laisvalaikį rašė prisiminimus, bet pagrindinė literatūrinė veikla prasidėjo išėjus į pensiją. Apie lagerio baisumus V.Vyšniūnas pasakoja savo knygose ir novelėse. 1990 m. išleido knygą „Šiaurės eskizai“, kuri buvo pati pirmoji Tremties archyvo knyga.

1995 m. JAV lietuvių tautinės sąjungos organizuotame novelės konkurse V.Vyšniūnas laimėjo premiją už apsakymą „Mindaugas“, kuris buvo publikuotas išeivijos laikraštyje „Dirva“.

1997 m. V.Vyšniūnas tapo „Varpų“ almanacho literatūrinės premijos laureatu už novelę „Lorelei“. Tais metais „Baltijos“ almanachas išspausdino jo apsakymą „Garbės raštas“.

Vladas Vyšniūnas mirė 1998 m. gegužės 10d., labai gražų saulėtą sekmadienį. Palaidotas Klaipėdoje, šalia savo tėvo Teodoro Vyšniausko.

A. Vyšniūnas

UGNIES KRIKŠTAS

Stovyklaujant Liaudiškių miške, slinko kaip niekad ramios dienos . Vyrų juokavo , jog gyvename kaip pas poną Dievą už pečiaus. Nors iki Šeduvos tebuvo vos septyni kilometrai , o iki Baisogalos lygiai tiek pat, abiejų miestelių stiprios NKVD įgulos mūsų valdose nesirodė. Mūsų išklijuoti atsisaukimai Gimbogalos stotyje iškabojo niekieno nenuplėšti daugiau kaip savaitę laiko. Niekas jų nepalietė ir išklijuotų ant stulpų apylinkės vieškeliose bei pieno nugriebimo punktų skelbimų lentose. Taikiai sugyvenome ir su Linkaičių miške stovinčia reguliaria kariuomene. Mes neužkabinome jos kareivių, jie - mūsų. Tarp kitko raudonarmiečiai už Linkaičių kaimo ribų nesirodydavo. Reikia manyti, jog pulko vadovybė gerai žinojo apie mūsų egzistavimą jų pašonėje ir griežtai uždraudė savo kareivių gastroles toliau nuo bazės. Kad taip buvo iš tikrųjų , liudijo faktas, jog gretimame Margavonių miškelyje, nuo tremties slėpėsi net penkios ūkininkų šeimos su mažais vaikais.

Aptikome juos eidami žvalgybon ir labai išgąsdinome. Mane gi šis atsitikimas sukrėtė iki pat gelmių , nes vienoje šeimoje išvydau tarp dviejų medžių pakabintą lopšį su vos kelių mėnesių kūdikiu . Aš paklausiau jo motinos :

- Ar seniai taip slapstotės ?
- Nuo pat gimdymo. Jei nebūtume išbėgę iš namų ir pasislėpę miške , dievai žino , kur šiandien būtume atsidūrę !
- Betgi kūdikis gali susirgti! Tokiam vabalėliui reikalinga ypatinga priežiūra , o tai neįmanoma užėjus darganoms ...

Motina niūriai atsakė :

- Miške vis geriau negu gyvuliniam vagone, užkaltais

langais ir užrakintomis durimis. 1941 metais pati mačiau, kaip į juos suvarė tiek žmonių, jog nebuvo vietos atsigulti. Čia mums užtenka ir gryno oro, ir net pieno. Krūmuose laikome karvę, todėl nesiskundžiame...

Šiurpas persmelkė kūną besiklausant, deja, buvome bejėgiai ką nors pakeisti. Tik širdyje pajutome dar didesnę neapykantą komunistams, kurie buvo kalti už šitokias tragedijas. Kapitonas nenorėdavo leisti manęs žvalgybon, nes aš privalėjau spausdinti atsisaukimus. Žvalgyba - pavojingas dalykas, tačiau savanorių jį niekada netrūkdavo. Tai todėl, jog jauniems žmonėms ramus gyvenimas miške labai įkyrėdavo. Atrodė, jog tarp bolševikų valdžios ir partizanų įsiviešpatavo taika, tačiau taip nebuvo. Tai buvo tik tyla prieš audrą. Mes karaliavome kaimuose, o sribai privalėjo kiurksoti miesteliuose. Nakvoti grįždavome miškan, tačiau dar prieš aušrą į visas puses išeidavo žvalgai.

Mes žinojome, jog komunistų valdžia labai širdo negalėdama laisvai gastroliuoti po kaimus. Išvykos jiems rodėsi pavojingos, nes sklido gandai. Jog Varnionių-Mažuolių-Liaudiškių miškuose laikosi vos ne tūkstantis gerai ginkluotų partizanų. Stribams ir enkavedistams reikėjo rūpintis ne išvykomis į kaimus, o miestelių apsauga. Bolševikinio teroro organizatoriai gerai žinojo, kas atsitiktų su jais, jei tokia partizanų armija užpultų miestelį... Širdo ne tik valdžia, bet ir sribų žmonos, nebesulaukdamos vyrų su lauktuvėmis iš kaimo. Jos visiškai nesidžiaugė tuo, kad vyrų ir sugyventinių nebevaro į pavojingas užduotis. Sribų žmonos laukė tik lašinių, dešrų ir kitokių gėrybių, o kas link pačių vyrų, tai šitokių pašlemėkų niekada nepritrūko ir nepritrūks. Tiesa, pasitaikydavo ir "tikros" meilės pavyzdžių. Viena sribo našlė pasižadėjo netekėti, kad tik Viešpats nubastų partizaną, nuo kurio kulkos žuvo jos vyras. Pasakojo, jog jį vaikščiojo po Šeduvos miestą, lyg Biliūno Juozapota, ir guodėsi vos ne kiekvienam sutiktajam:

- Aš kasdieną sukalbu rožančių, kad Dievas pakorotų tuos,

kurie nušovė mano vyrą. Jis buvo toks geras ir taip mane mylėjo

Kol buvo gyvas, niekada namuose netrūkdavo nei lašinių, nei dešrų. Dabar nebežinau ką daryti ...

Tarp kitko, apie šito stribo mirtį buvo parašyta netgi laikraštyje. Nekrologe jis buvo vadinamas geriausiu Lietuvos sūnumi, paaukojusiu gyvybę kovoje su buržuaziniais nacionalistais, ginant žemę gavusius naujakurius ir brangiąją tarybinę valdžią, atnešusią Lietuvai Stalino saulę.

Po kiek laiko, visiškai atsitiktinai, sužinojau šios istorijos detales. Atsitiko taip : trys patys drąsiausi Šeduvos stribai, gavę laisvalaikio, išvažiavo į Pakalniškių kaimą “pamedžioti”. Užsukę pas arčiausiai kelio gyvenusį ūkininką, ėmė tardyti jį ir šeimą, prisigalvoję nebūtų dalykų. Norėdamas išsisukti nuo grėšiančių nemalonumų, ūkininkas pavaišino neprašytus svečius degtine ir pačia geriausia užkanda. Deja, tai nepadėjo. Prisivaišinę stribai pasidarė dar aršesni. Jie iškratė ne tik svirną ir trobą, bet ir visas spintas. Išvažiuodami prisikrovė pilną bričką lašinių, dešrų, avių kailių ir kitokių gėrybių. Susėdę į vežimą, stribai prigrasino tylėti, nes pasiskundus valdžiai, tą pačią dieną būsią išvežti į Sibirą.

Tokie atsitikimai pokario metais pasitaikydavo gana dažnai. Apiplėšti ūkininkai ne tik kad nesiskųsdavo valdžiai, bet net savo kaimynams nepasipasakodavo. Tačiau šį kartą tipiška istorija baigėsi netipiškai. Pasitaikė taip jog tą dieną netoliese esančiame Kleboniškių miškelyje buvo apsistojęs partizanų būrelis. Apiplėšto ūkininko piemuio nubėgo pas juos ir papasakojo, kas dedasi šeimnininko namuose. Partizanai tuoj pat suruošė pasalą prie vieškelio esančiuose krūmuose ir nukovė visus tris “geriausius” Lietuvos sūnus, grįžtančius į Šeduvą. Jų prisiplėštas turtas buvo grąžintas savininkui.

Paprastai partizanai vietą stovyklavimui išsirinkdavo kvartalo gilumoje, atokiau nuo iškirstų biržių, tarp didelių medžių, sugebančių išsklaidyti laužų dūmus. Šį kartą Rinktinė

apsistojo miško pakraštyje, prie pat kvartalinės biržės, tik 30 metrų nuo Beržės upės. Čia augo nepaprastai gražus, sausas pušynas ir kitą tokią vietą stovyklavietei vargu ar buvo įmanoma surasti. Tą pačią dieną išsikasėme šulinį geriamajam vandeniui, slėptuves daiktams pavojaus atveju ir įsirengėme “šaldytuvą” maisto produktams. Taip vadinome specialią duobę maisto produktų laikymui.

Visa tai buvo reikalinga nepriklausomai nuo to, kiek ilgai teks stovyklauti. O šito numatyti buvo neįmanoma. Nežiūrint visų atsargumo priemonių, NKVD žvalgyba netrukus sužinodavo apie mūsų dislokacijos vietą, todėl reikėjo būti labai budriems. Kad apsisaugotume nuo netikėto puolimo, visuose keturiuose miško kvartalo kampuose buvo įrengti sargybos postai, kuriuose užsimaskavę dieną naktį budėjo po du sargybinius. Teoriškai jie privalėjo pastebėti kiekvieną žmogų, pasirodžiusį netoli stovyklos. Rytais iš pamiškių grįžę žvalgai atraportuodavo apie padėtį kaimuose. Apart to, Radviliškyje, Šeduvoje ir Baisogaloje gyvenantys ūkininkai privalėjo tuoj pat pranešti mums apie bet kokį NKVD kariuomenės padidėjimą. Žodžiu, visi manėme Jog nėra jokio pavojaus šitame gražiam miške užsibūti ilgiau negu tą leido konspiracijos taisyklės.

Deja, mes negalėjome žinoti, jog netrukus po mūsų atvykimo, Šiauliuose, NKVD štabe skubiai buvo pradėtas ruošti operacinis planas mūsų Rinktinės sutriuškinimui. Enkavedistų generolai padarė išvadas iš nesenai įvykusio mūsų su partizanais netoli Krosnos miestelio. Neteikę daugiau negu 200 savo kareivių, jie įsitikino, kad į didesnę partizanų būrį reikia žiūrėti rimtai. Kovotojai už laisvę visada priešinasi iki paskutinio šovinio, jie linkę geriau žūti, negu pasiduoti gyvi. Dėl tos priežasties, “Žaliosios Rinktinės” sutriuškinimui NKVD kariauna, konsultuojama paties Rusijos pilietinio karo budelio vidaus reikalų komisaro Juozo Bartašiūno, paruošė iš tiesų grandiozinę operaciją. Vos 3500 ha ploto užimančių Varnionių-Mažuolių-Liaudiškių

miškų kratymui buvo sutelkta tūkstančiai kareivių, keliolika šarvuotų automobilių, tankų ir net aviacijos eskadrilė. Žinant aplinkybę, jog Liaudiškių mišką nuo Mažuolių miško skiria neperbrendama Beržės upė, toks kariuomenės kiekis kėlė nusistebėjimą. Nesinori tikėti, kad NKVD generolai būtų priėmę už tikrą pinigą gandus, jog Liaudiškių miške laikosi tūkstantis ginkluotų partizanų. Žmonės tvirtino, jog tasyk mus puolė daugiau negu 5000 rusų kareivių. Savaime aišku, jog tikslus jų skaičius pasiliks paslaptimi. Tačiau žinome, kad šitoje operacijoje dalyvavo NKVD, pasieniečių ir reguliariosios armijos daliniai, dislokuoti Šiaulių, Panevėžio ir Kėdainių apskrityse .

Paprastai apie rusų kareivių ruošiamas ofenzyvas sužinodavome iš anksto, iš jų aktyvumo apie koki nors miškų rajoną. Šį kartą tokių požymių nebuvo. Operacijos planas buvo ruošiamas labai slaptai, o kariuomenė nekoncentruojama. Jos daliniai su technika turėjo atvykti numatytos dienos rytą į operacijos plane pažymėtas vietas ir iš karto užimti išeities pozicijas. NKVD generolai sąmoningai uždraudė bet kokią žvalgybinę veiklą, matyt, nenorėdami padidinti mūsų budrumą. Mes privalėjome būti užpulti ir sunaikinti visi iki vieno netikėtai. Tiesa, pora dienų prieš operacijos pradžią virš miško praskrido po keletą kukurūzninkų , tačiau įjuos nekreipėme dėmesio . Mes buvome įsitikinę jog pušų viršūnės gerai pridengia mūsų stovyklą.

- Man nepatinka šitie kukurūzninkai, - pareiškė kapitono padėjėjas Patrimpas operacijos išvakarėse.

Kapitonas pasukiojo ūsų galiukus ir tarė :

- Atrodo , jog NKVD žvalgyba gavo kokių tai žinių apie mūsų stovyklą. - Šitie avivagiai skraido ne šiaip sau.

Žvalgybos būrio vadas Algis tarė:

- Kol kas nėra pagrindo nerimauti . Šiandien rytą man pranešė , kad nei Radviliškyje , nei Šeduvoje , nei Baisogaloje

nepastebėta kokių nors naujų rusų dalinių.

- Ir vis dėl to , rytoj vakare teks kraustyti į kitą mišką. Partizanų gyvenimo taisyklėse nėra ir negali būti kokių nors išimčių. Mes ir taip per ilgai užsibuvome vienoje vietoje. Pakvieskite ūkio dalies vedėją!

Juo buvo Bosas, geraširdis ūkininkas iš Užuožerių kaimo. Tai buvo bene vienintelis partizanas mūsų Rinktinėje, išskyrus patį kapitoną, kurio tikrąją pavardę žinojo visi iki vieno. Bugailiškis partizanavo kartu su dukterimi Karile ir sūnumi Lydžiu.

- Ruoškis evakuacijai! - pasakė jam kapitonas . - Rytoj po pietų pakelsime sparnus.

Bosas susiraukė ir pasakė :

- Rytoj mūsų merginos planuoja organizuoti didįjį skalbimą. Gal yra galimybių palaukti vieną dieną?

- Organizuoti baltinių skalbimą šiandien pat! - tvirtai įsakė vadas.

- Klausau , tamsta kapitone !

Rinktinėje buvo dvi merginos , kurios laisvu laiku išskalbdavo baltinius tarnybos užimtiems partizanams ir štabui. Jos tuoj pat ėmėsi darbo . Atsikabinėti buvo neįprasta, be to, nebuvo jokio pagrindo. Atvirkščiai: reikėjo išnaudoti saulėtą dieną ir tą aplinkybę, kad rytą visą valandą abipus Beržės skraidę kukurūzninkai dingo ir daugiau nebepasirodė. Merginoms į talką atėjo visas būrys laisvalaikį turinčių vyrų. Vienas malonumas skalbtis, kai po nosimi teka tokia gili upė. Netrukus kairiame Beržės krante augantys krūmai “pasipuošė” keliais šimtais marškinių, rankšluosčių ir trumpikių.

Buvo graži saulėta diena. Išsiskalbę baltinius, vyrai sugulė ant kranto pasikaitinti saulėje, o merginos nuėjo parinkti rūgštynių, kurių apščiai augo netoliese esančioje pievelėje. Ramybę suardė netikėtai Linkaičių pusėje pasigirdęs kukurūzninko burzgesys. Lėktuvo nesimatė ir gal todėl niekas nepaskelbė aliarmo. Tik kai iš už miško išlindo pagarsėjęs avivagis, vyrai čiupo ginklus ir

sulindo į krūmus. Tačiau, baltinių surinkti nespėjo . Lėktuvas skrido labai žemai. Nuo žemės aiškiai matėsi kabinoje per bortą persisvėręs lakūnas. Nebuvo abejonės, kad jį labai sudomino tiek daug baltų lopų ant upės kranto žaliuojančių krūmų .

Nežinau, ar kapitonas matė, kad baltiniai buvo išdžiaustyti nesilaikant jokių konspiracijos taisyklių ar ne. Tačiau, kai Bosas atbėgo pas jį su pasiūlymu tuoj pat surinkti dar neišdžiūvusius marškinius, Rinktinės vadas tik papurtė galvą.

- Nereikia ! - pasakė jis , - Dabar jau vėlu . Viskas nufotografuota .

Bosas graužėsi, kad leido džiaustyti baltinius atviroje vietoje , pievelėje pagal upę . Bet kas galėjo žinoti , kad po pietų vėl pasirodys kukurūzninkai ? Niekada jie taip nedarydavo!

- Nesigraužk , - nuramino jį kapitonas. - Nėra to blogo, kas neišeitų į gera. Išvydę fotojuostoje tiek baltinių, čekistai, ko gero , tikrai patikės , kad Liaudiškių miške laikosi koks tūkstantis partizanų.

- Jūs manote , kad tai mums naudinga ?

Kapitonas šypsodamasis pasukiojo savo vešlių ūsų galiukus ir tarė:

- Tikriausiai. Mažos grupelės sunaikinimui pakanka poros - trijų šimtų enkavedistų dalinio, kurį lengva operatyviai permesti į bet kokį tašką . Visai kas kita, kai reikalas liečia tūkstantį partizanų. Tokiais atvejais sėkmingai operacijai organizuojamos kur kas didesnės pajėgos. O tam reikia laiko. Ko gero, mes galėtume čia ramiai miegoti dar kokį trejetą dienų, tačiau logika nepiktnaudžiausime. Atvirkščiai: persikelsime į Mažuolių mišką ne ryt vakare, o anksti rytą.

Praskridęs mišką, lėktuvas apsuko ratą ir vėl grįžo tuo pačiu maršrutu. Dabar jis skrido dar žemiau ir mes vos susilaikėme nuo pagundos nepavaišinę jo šautuvų ir kulkosvaidžių ugnimi, nors gerai žinojome, jog iš tokių ginklų

pataikyti į skrendantį lėktuvą galima nebent atsitiktinai.

- Jei šitas nachalas grįš dar kartą, aš ištuštinsiu į jį kulkosvaidžio apkabą ! - pasakė Šerkšnas . - Ar leisite ?

Kapitonas nusijuokė.

- Neprieštarauju, nors gerai žinau, kad tai tik veltui šovinių eikvojimas.

Avivagis vėl grįžo išilgai upės, matyt, norėdamas užfiksuoti mūsų stovyklą dar vienu rakursu. Šį kartą Šerkšno nervai neišlaikė. Jis nusitaikė ir paleido seriją iš savo BRNO. Juo pasekė dar keletas vyrų, užsimiršę Jog po šito malonumo teks papildomai valyti ginklus. Nežinia, ar pataikė į lėktuvą nors viena kulka ar ne, tačiau po šūvių lakūnas įtraukė pečius į kabiną, o jo avivagis pasuko Šeduvos link ir daugiau nebepasirodė .

Po pusvalandžio kapitonas pasišaukė abu būrių vadus bei visus dvylika skyrininkų ir įsakė ruoštis evakuacijai. Virtuvės katilai ir asmeniniai katiliukai privalėjo būti supakuoti taip, kad žygiuojant nesutarškėtų . Tačiau svarbiausias dalykas buvo kapitališkai patikrinti ginklus, ypač automatinius. Pastarųjų šeimininkai privalėjo perdėti šovinius diskuose, apkabose ir degteriovkų lėkštėse. Skyrininkai privalėjo patikrinti spyruokles ir šovinius, kad nebūtų ant jų bereikalingo tepalo arba kokių nors apnašų. Tai buvo labai svarbu, nes kiekvienas ginklo užsikirtimas mūšio metu kaštuodavo gyvybę. Rinktinėje buvo keturi lengvieji kulkosvaidžiai, keletas į automatišką režimą perdirbtų dešimtukų ir apie pusšimtis automatų.

Naktis praėjo ramiai. Gerokai dar prieš aušrą į visus miško pakraščius buvo pasiųsti sustiprinti žvalgybos skyriai. Keturiasdešimt vyrų išėjo, likusiems dar miegant, ir kai kurie iš jų grįžo dar nepasigirdus signalui keltis. Viskas buvo aišku be žodžių. Kiekvienas žinojo, kad tai žygūnai, kuriuos žvalgybos skyrių vadai tuoj pat privalėjo pasiųsti stovyklon tuo atveju, jei bus pastebėti priešo kareiviai. Atsitiko tai, ko niekas nesitikėjo : tarsi perkūnas iš giedro dangaus visose pusėse aplink mišką iš po nakties

atsirado daugybė rusų kareivių. Laukuose tarp Miežaičių ir Gimbogalos jų knibždėjo, lyg skėrių, geležinkelio stotyje iš kažkur atsirado net keletas tankų. Vieškeliu iš Gimbogalos į Vėriškius kursavo šarvuotieji automobiliai, o Vėriškių ir Legečių kelio pusiaukelėje stovėjo visas pusšimtis dengtų sunkvežimių. Nebuvo tik pranešimų iš Knaro, kuris su savo skyriumi buvo išėjęs į vakarinį Mažuolių miško pakraštį.

Dar neišklausęs visų pranešimų, kapitonas davė komandą keltis, tuoj pat paslėpti virtuvės rakandus ir kitus mūšiui nereikalingus daiktus ir pasiruošti kovai. Bosas išdalino skyriaus iš vakaro paruoštus šaltus davinius. Vyrų prisipildė gertuves vandeniu ir pasitėpė puspadžius tabako - žibalo skysčiu. Visų slėptuvių liukai buvo uždengti kelmiais su eglaitėmis, sandaros užmaskuotos eglių spygliais. o aplinkui pašlakstyta pėdsekių šunų nemėgstamu skysčiu. Po to Rinktinė išsidėstė miško pakraštyje išilgai Beržės upės. Mat, žvalgybos duomenimis, nuo Miežaičių kaimo mūsų link kairiuoju upės krantu slinko didžiulė rusų kareivių vora. Jų buvo mažiausiai penkis kartus daugiau negu mūsų, tačiau trauktis negalėjome. Prieš tai reikėjo sulaukti grįžtančių žvalgų, o po to dar ir nuimti iš postų sargybinius. Buvo reali galimybė, kad Beržės krantu slenkantys rusų kareiviai pasieks mūsų stovyklą žymiai anksčiau ir teks su jais susikauti.

Nedėkingiausias uždavinys teko Šerkšnui, man ir Strazdui. Mes su lengvučiu BRNO kulkosvaidžiu privalėjome budėti į šiaurę nuo stovyklos esančio kvartalo iškyšulyje. Iš čia gerai matėsi krūmais apaugusi pieva kairiajame Beržės krante, nusidriekusi iki pat Miežaičių kaimo. Mums teko "garbė" pirmiesiems pasveikinti priešo kareivius. O kad jie pasirodys, abejoti nereikėjo. Logika vertė manyti, kad rusai prieš kratydami vos 1000 ha užimančią Liaudiškių mišką, pirma pasistengs jį atkirsti nuo Mažuolių ir Varnonių miškų. Tą buvo galima padaryti, užėmus kairįjį arba dešinįjį Beržės upės krantą.

Mūsų trijulė išsidėstė pačiame iškyšulio smaigalyje. Prieš tai prisismaigstėme prekyje berželių šakų, kurios privalėjo maskuoti mus nuo priešo akių. Aš ir Šerkšnas sugulėme greta, o Strazdas su savo suomišku automatu už kelių žingsnių į dešinę. Bjauru buvo gulėti šalia kurtinančiai tratančio kulkosvaidžio, bet taip reikėjo. Reikalas buvo tas, jog BRNO kulkosvaidžiui teturėjome vos porą apkabų. Iššaudęs vieną, Šerkšnas tuoj pat privalėjo perduoti man, kad aš ją vėl pripildyčiau šoviniais. Tai buvo mano pagrindinė pareiga ir, reikia pasakyti, labai nedėkinga. Mūšio atveju, aš, visų pirma, nekreipdamas į nieką dėmesio, privalėjau į apkabą kaišioti šovinius ir įsijungti į mūšį tik esant abiem pilnom apkabom. Tiesa, šito “malonumo” dar nebuvau išbandęs, tačiau sunkų duonmaišį su vokiškais šoviniais jau teko taisyti ne vieną dešimtį kilometrų. Rusiškų šovinius savo karabinui laikiau šovininėse ant diržo.

Kol mes gulėjome iškyšulyje, dalis vyrų, pasklidę po mišką, persukinėjo biržių susikirtimuose stovinčius stulpus su kvartalų numeriais. Tai buvo labai svarbu, siekiant dezorganizuoti operacijos plane numatytus priešų veiksmus. Numeriai ant stulpų buvo tas pats, kas gatvių pavadinimai mieste. Krečiant mišką, kiekvieno būrio vadas turėjo su savimi tikslų miško planą, kuriuo privalėjo vadovautis vykdydamas jam pavestą užduotį. Natūroje pasikeitę kvartalų numeriai visada sutrikdydavo rūpestingai paruoštos operacijos vykdymą, o dažnai baudėjus nukreipdavo ne ton pusėn, kur jie norėjo.

Mes pragulėjome daugiau negu pusvalandį laiko, akylai stebėdami išilgai upės nusidriekusius krūmus. Buvome įsitikinę, jog tik iš tos pusės gali pasirodyti rusų kareiviai, okupavusieji Miežaičių kaimą. Mūsų ginklų atsargos sparneliai buvo nuleisti šaudymo pusėn, o dešiniųjų rankų smiliai budėjo, prisilietę prie gaidukų metalo. Šūviai būtų pasipylę tą pačią sekundės dalį, kai tik būtų prireikę. Tačiau pievoje nesimatė nieko. Mūsų miške viešpatavo tylą. Tik Varnonių pusėje, tikriausiai šiauriniame

Mažuolių miško pakraštyje, pasikeisdami kaleno du sunkieji kulkosvaidžiai. Aišku rusų, nes partizanai tokių ginklų neturėjo.

Laikas lašėjo. Kurį laiką pirmo mūšio laukimas buvo užblokavęs visus kelius kitoms mintims. Paskui panorau atspėti NKVD generolų mintis. Kad jie visų pirma stengsis atkirsti Liaudiškių mišką, buvo aišku. Kitaip ir būti negalėjo. Tam tereikėjo užimti Beržės pakrantę vienoje ar kitoje upės pusėje bei vienintelį tame rajone tiltą, esantį už puskilometro ir mes atsidurtume maiše. Bet kodėl maksimai taip įnirtingai šaudė Varnionių pusėje? Ten partizanai nesilaikydavo. Nuo kariuomenės besislapstantys jaunuoliai daugumoje buvo beginkliai ir slapstėsi netoli namų esančiuose bunkeriuose. Dingtelėjo mintis Jog rusai tyčiomis kėlė triukšmą, norėdami mus atbaidyti, kol galutinai apsupa mūsų mišką. Kad jie žino stovyklos koordinatas, abejonių nebuvo: jas užfiksavo vakar skraidęs kukurūzninkas.

Kapitono vietoje, aš tuoj pat būčiau išakęs persikraustyti į Mažuolių mišką, kol dar neužimtas tiltas. Jis kartu su Varnionių mišku kelis kartus ilgesnis už mūsų, o tai reiškia didesnes manevravimo galimybes. Ten kaip nors prasilaikytume dieną, o sutemus pamėgintume prasibrauti Šaukoto link. Ilgiau delsti šitame 3x3 km dydžio miškelyje buvo daugiau negu pavojinga. Rusų kareiviai galėjo slinkti paupiu ne tik nuo Miežaičių pusės, bet ir iš kito galo!

Nuo tokios minties nejučiomis pasipurčiau. Labai norėjosi apie tai pašnibždėti šalia gulinčiam Šerkšnui, tačiau vietoj to tik tyliai paklausiau :

- Ar tau teko kada nors dalyvauti kautynėse ?

-Ne.

- Ir man ne.

Po pauzės Šerkšnas pašnibždėjo :

- Atrodo, jog ši diena bus mūsų abiejų ugnies krikšto

diena.

Mes nutilome, tačiau nelinksmos mintys manęs nepaliko. Pušų kvapą nustelbė kitas, pasiutusiai nemalonus mirties kvapas. Jis pripildė šitą miško iškyšulį ir, tarsi, prikaustė prie žemės. Ne iš baimės, o tik iš pareigos. Jei būčiau buvęs vienas, būčiau nelaukęs pasirodant rusų kareivių, o ėjęs tolyn nuo jų. Dabar aš buvau ne aš, o tik šimto dvidešimties vyrų būrio dalelė, privalanti bet kokia kaina atlikti jai pavestą užduotį. Ry tą žvalgyba pranešė Jog prie Miežaičių kaimo būriuojasi penkis kartus daugiau kareivių negu mūsų. Kai jie pasieks šitą iškyšulį, o iš kitos pusės atslinks vieškelyje tebestovinčiais dengtais sunkvežimiais atvykę jų talkininkai, įvyks beviltiškas mūšis. Tas, kurio nenukaus priešo kulkosvaidžių ir automatų kulkos, privalės nusišauti pats. Gyvam negalima pasiduoti, nes čekistai vis tiek nužudys ir tik po to nuveš į miestelį ir pames ant turgavietės grindinio. Tik mirtis tada bus labai, labai skausminga ir lėta. Paimtas nelaisvėn partizanas privalo pats žiūrėti į čekisto durtuvu paleistas savo žarnas, iškęsti neaprašomas kančias, kai sužvėrėję kareiviai pjaustinės įvairias kūno dalis ir peiliu lups nuo galvos odą.

Pasiutusiai nesinorėjo mirti, sulaukus vos 23 - jų metų. Nuo pat mažens svajoju kažką nuveikti, kažką sukurti ir palikti kitiems atminimą apie save. Gyvenau ne dėl malonumų, o tik todėl jog labai mylėjau darbą. Ką nors pradėjęs, galėjau atsiduoti visu šimtu procentų, nevalgyti pietų ir miegoti ne daugiau šešių valandų. Bandžiau ir mažiau, tačiau tais atvejais pasijusdavau nedarbingas, nes galva pasidarydavo per daug sunki.

- Kaip manai, kodėl kapitonas neįsako trauktis? - vėl paklausiau Šerkšno.

- Matyt., dar nesugrįžo visi žvalgai, - burbtelejo jis.

Ir vėl tylą. Mes nežinojome, kad vienas žvalgybos skyrius ties Margavonių miškeliu susikovė su jau spėjusiais išsidėstyti pasieniečiais ir buvo priversti trauktis ne ton pusėn, kurioje buvo stovykla. Susišaudė su rusų kareiviais ir į pietinį miško pakraštį pasiūsti vyrai. Tik dėl šių priežasčių taip ilgai nesugrįžo žvalgai.

Skaitant karo laikų apsakymus arba atskirų kautynių aprašymus, kuriuose buvo pasakojama apie kareivių psichologiją apkasuose, man visada rodėsi jog, autoriai dažnai nesusilaiko nepafantazavę. Nesinorėjo tikėti , kad dauguma iš jų mirties akivaizdoje galvoja apie dalykus, visiškai nesurištus su esamu momentu. Dabar aš žinau, kad laukiant mirties iš tikrųjų į galvą skverbiasi daugybė pašalinių minčių, paradoksų ir net piktžodžiavimų prieš Dievą. Begulėdamas miško iškyšulyje, kur kiekvieną momentą galėjo pasirodyti mūsų sunaikinimui pasiūsti kareiviai, aš prisiminiau Horacijaus sentenciją: ***“Dulce et decorum pro patria mori”*** (Malonu ir garbinga mirti dėl Tėvynės). Tą pačią sekundę pagalvojau, jog didysis poetas išsireiškė labai netiksliai. Jei jis būtų pabuvęs mano vietoje, būtų tą mintį suformulavęs kitaip. Dėl Tėvynės mirti garbinga, tačiau vargu ar kas nors iš čia gulinčių vyrų pasakytų, kad tai malonu! Jaunam ir gyventi norinčiam vyrui mirti dėl kitų kaltės visada yra nemalonu, apmaudu ir labai, labai neteisinga! Mes mirsime dėl pareigos, o ne dėl malonumo. Tiesa, atlikti pareigą taip pat yra malonumas, bet ne tos rūšies, apie kurią rašė Horacijus . Kažkurį momentą skaudžiai nudiegė per širdį mintis, kad visi 120 jaunų vyrų galime tapti lavonais ir dėl to pasaulis net nekrūptelės! Pagailės ir paverks tik tėvai ir artimieji ... Tuos, kurie mus nužudys , kažkoks NKVD generolas pristatys apdovanojimams ir pirmasis CK sekretorius Sniečkus iškilmingai įteiks galvažudžiams ordinus ir padėkos jiems už dorą jaunuolių nužudymą! Mus nužudys Lietuvos komunistų pakviesti atėjūnai Žinoma, ir jų kažkiek žus , nes mes priešinsimės ...

Bet ko reikia rusams mūsų Tėvynėje? Teritorijos jie turi daugiau negu reikia, žemės turtų taip pat. Jiems trūksta tik elementarios žmogiškos sąžinės. Tikriausiai mūsų budelių tarpe yra ir padorių žmonių, tik nusikaltimus daryti juos privertė kraujo ištroškę niekšai. Nebūtų buvę Hitlerio ir Stalino, nebūtų kilęs Pasaulinis karas. Abu diktatoriai turėjo milijonus

bendraminčių ir pagalbininkų. Kas jie ? Ar juos galima vadinti žmonėmis ?

Aišku, ne. Tai tik iš paviršiaus į žmones panašūs patologiniai padarai. Tai žmogystos, žmonių antipodai! Keista, kaip jie sugeba užgrobti valdžią ir nebaudžiamai daryti nusikaltimus, nors jų kelis kartus mažiau negu žmonių? Paradoksas? Valandėlę sutrikau susidūręs su šiuo klausimu, tačiau netrukus smegenis nušvietė šviesos spindulys. Aš pagalvojau jog suradau labai didelę tiesą, kurią ateities mokslininkai įrodys fiziologiškai. Aš suvokiau, jog homo sapiens rūšį sudaro žmonės, žmogystos ir žmogėnai! Pastarieji yra komunistų vadinamoji "liaudis", o rašytojai juos vadina banda! Jų daug, kur kas daugiau negu žmonių ir žmogystų kartu paėmus, galimas dalykas. tiek pat, kiek azoto ore. Žmogėnai maitina ir sodina į sostus žmogystas, kraujo ištroškusius diktatorius. Hitleris ir Stalinas - tai bandos išugdyti monstrai. O viso to priežastis yra tai, kad banda turi besotį pilvą, bet neturi galvos.

Gaiduką liečianti ranka, ilgai išbuvusi vienoje padėtyje, nutirpo. Aš atitraukiau plaštaką ir pradėjau mankštinti pirštus. Šerkšnas tebegulėjo nejudėdamas, priglaudęs prie peties kulkosvaidžio atramą. Ant jo kaktos tupėjo musė, bet jis jos, matyt, nejautė. Geležinis vyras! Norėjosi jo paklausti, kas per sutvėrimai yra sribai ? Žmogystos ar žmogėnai ? Susilaikiau, nes jis, ko gero, būtų pataręs prieš mirtį pasimelsti, o ne galvoti apie visokius niekus. Šerkšnas buvo uolus ir labai doras katalikas, tik savo tolerantiškumu nepanašus į kitus. Jis puikiai žinojo jog aš esu laisvamanis, bet pats pasirinko mane antruoju kulkosvaidžio grandies numeriu.

Rankai atsileidus, aš vėl padėjau dešiniąjį smilių ten, kur jis privalėjo būti ir grįžau prie nutrūkusios minties. Be abejo, sribai yra bjauresni ir pavojingesni tautos priešai už rusų kareivius, nes jie parenka aukas ir atiduoda jas sadistams. Niekas jų nevertė stoti į Naikintųjų batalionus, jie tapo galvažudžiais savo noru.

Taip gali elgtis tik žmogystos, kurios dėl šito patologiško “malonumo” nepaiso, kad ir jie patys gali žūti.

Staiga pirštas pats prilipo prie gaiduko, kairioji akis užsimerkė, o dešinioji prigludo prie V raidės išpjovos taikiklyje. Iš už tolimojo krūmo išlindo susikūprinęs rusų kareivis su automatu rankoje. Jis stabtelėjo, pastovėjo keletą sekundžių ir perbėgo pievelę iki arčiau mūsų esančių krūmų. Čia vėl stabtelėjo, apsižvalgė ir atsisukęs pamojo ranka. Netrukus iš paskos atbėgo dar septyni automatininkai. Šerkšnas pašnibždėjo:

-Atidengsime ugnį tik tada, kai jie įeis į sekantį tarpą. Taikyk į paskutinį. Pirmieji mano.

Laukti prisėjo neilgai. Sekantis tarpas tarp paupyje augusių krūmų buvo platesnis už kitus, nemažiau dešimties metrų. Iš pradžių jį perbėgo tik du kareiviai ir Šerkšnas praleido juos. Tačiau kai pasirodė likusieji, miško tylą perskrodė aštri mūsų BRNO serija. Kažkokią sekundės dalelę vėliau iššoviau ir aš. o dešinėje sutratėjo Strazdo automatas. Akies krašteliu pastebėjau jog ten kur pastebėjome pirmuosius rusų kareivius, pasirodė dar trys enkavedistai. Vienas iš jų nešėsi degteriovką. Akies mirksniu pasukau į jį karabiną ir pokštelėjau du kartus, tačiau man pasirodė jog kulkosvaidį nešęs kareivis paleido jį ir nugriuvo kokią tai sekundės dalelytę anksčiau, negu aš paspaudžiau gaiduką. Tikriausiai Strazdas pastebėjo juos anksčiau už mane .

Tą pačią minutę uraganinė ugnis pasigirdo iš kvartalo, kuriame buvo išsidėsčiusios pagrindinės Rinktinės jėgos. Nežinau į ką jie šaudė, nes mūsų pastebėti enkavedistai po pirmųjų šūvių nuvirto, lyg pakirsti dalgiu ir taikinio nebesimatė, tačiau manau, kad kitą stebėjimo lauką turintys vyrai akiai nešaudė. Partizanai visada brangina šovinius. Netrukus šaudymas nutilo. Šerkšnas pasisuko ant šono, išsiėmė iš kišenės nosinę ir pradėjo šluostyti ausį.

- Ak tu , rupūže ! - pasakė jis garsiai.

Aš pamaniau, kad jį grybštelėjo priešo kulka ir paklausiau:

- Ar tave sužeidė?

Šerkšnas piktai atsakė :

- Pasislink pirmyn , o nepyškink palei ausį . Tu mane apkurtinai!

- Labai atsiprašau ! - pasakiau mašinaliai, negalvodamas .

Jis pasikeitė apkabą, numetė man pustuštę ir tarė :

- Neatsiprašinėk, o kimšk šovinius !

Aš atsisegiau duonmaišį ir vikriai įvykdžiau įsakymą. Miške vėl viešpatavo tylą. Žvilgtelėjau atgal ir išvydau kitame kvartale ties pušų kamienais gulinčius ir stovinčius vyrus. Jie taip pat nebematė taikinio ir todėl nešaudė. Felčeris klūpojo ant vieno kelio ir kimšo šovinius į dešimtuko apkabą. Šalia jo, už kito medžio stovėjo kapitonas ir pro žiūronus stebėjo paupį.

Praėjo gal penkios, gal kiek daugiau minučių ir aš pajutau kažkokį nuovargį. Matyt, nuo įtempto laukimo .

- Kaip manai, ką dabar daro čekistai ? - paklausiau Šerkšno.

- Aš ne Viešpats Dievas , kad viską žinočiau - burbtelėjo jis.

-Jie, tikriausiai. supa mūsų kvartalą. Netrukus į kitą biržės galą atitepsia maksimą, o automatininkai užeis mums už nugaros. Tada mūsų dainelė sudainuota - pasakiau jam tai, ką galvojau .

- Taip tikriausiai ir atsitiks .

- Tada mums reikia nedelsiant pasitraukti iš čia . Dar už penkių minučių gali būti vėlu .

- Kai gausime įsakymą, tada pasitrauksime, - ramiai atsakė Šerkšnas .

Man norėjosi nusikeikti. Mano įsitikinimu, pakeisti poziciją reikalavo sveikas protas ir tam nereikėjo kokio nors specialaus įsakymo. Perbėgtume per plynai iškirstą biržę, kol dar galima ir vėl sugultume. Taip galvojau aš, tačiau tylėjau. Nesinorėjo pasirodyti bailiu, be to, gerai žinojau, kad šito geležinio studento

perkalbėti neįmanoma. Kita vertus, galėjo atsitikti ir kitaip negu aš maniau. Čekistai, gal būt, laukė pastiprinimo. Kai pribus pagrindinės jėgos, galimas dalykas jie puls frontalinę ataką, kaip tai darė Kalniškių miške. Savo kareivių jie negaili. Tokiu atveju mes, čia gulėdami, pavaišintume juos kryžmine ugnimi...

Žodžiu, prisiėjo gulėti ir laukti nežinios. Laikas vos lašėjo. Man pasirodė, jog praėjo daugiau negu pusvalandis, nors iš tikrųjų laukėme vos dešimt minučių. Pagaliau pasigirdo pratisas švilpimas - ženklas trauktis. Širdis atlėgo, nes niekaip negalėjau atsikratyti minties, kad mus supa. Visi trys pakilome ir po vieną laimingai perbėgome plačią biržę. Nepasigirdo nei vieno šūvio. Vos tik prisijungėme prie būrio. Rinktinė pakilo ir vorele patraukė tilto link. Enkavedistai nešaudė, nors, be abejo, mus matė. Negalėjo būti, kad juos visus būtų pakirtusios mūsų kulkos. Gal būt jie laukė mūsų puolimo, bet mes net negalvojome tai daryti. Mus puolė ne keli šimtai kareivių, o keli tūkstančiai. Mes privalėjome trauktis, nepalikdami pėdsakų.

Mūsų laimei, prie tilto rusų dar nebuvo, tačiau mes negalėjome žinoti, kas dėjos kitame jo gale. Antroje upės pusėje miškas stūksojo vos keli žingsniai nuo vandens. Jį dengė tankus pomiškis ir niekas negalėjo žinoti ar jame neguli rusų kareiviai. Galima buvo tik spėlioti. Tačiau, nežiūrint to, mums būtinai reikėjo persimesti į Mažuolių mišką, kuriame buvo žymiai didesnės manevravimo galimybės. Liaudiškių miške ilgiau pasilikti buvo negalima. Viskas kalbėjo už tai, kad rusų kareiviai visame ruože nuo geležinkelio iki Beržės upės, išsidėstę žmogus šalia žmogaus, šukuoja mišką, ieškodami mūsų Rinktinės. Miškas siauras ir tam tikslui jiems visai pakanka nepilno tūkstančio kareivių. Kiti gi ramiai laukia sugulę pamiškėse prie sunkiųjų kulkosvaidžių. Jie suvarpytų kiekvieną kuris bandytų pasitraukti laukais. Tankai tik ir laukia pasirodant

didesnio partizanų būrio. Mes buvome maiše ir privalėjome ištrūkti iš jo bet kokia kaina.

Vienintelė tokia galimybė buvo tik persikėlus į Mažuolių mišką. Deja, tai nebuvo paprastas dalykas. Iki šiol dar negrįžo Knaro žvalgai iš vakarinės Mažuolių pamiškės ir nenoromis piršosi išvada, kad jiems sutrukdė kitame tilto gale išsidėstę rusų kareiviai. Prieš šturmuojant tiltą, tai reikėjo būtinai sužinoti. Išsidėstėme daugiau negu šimto metrų ruože ir pradėjome stebėti pamiškę kitoje upės pusėje. Mūsų kulkosvaidžio grandžiai teko vieta dešiniajame sparne, tiesiai prieš skarotą medį, išsiskiriantį iš kitų savo ūgiu ir vešlumu. Šerkšnas atsigulė šalia kulkosvaidžio ir, pasirėmęs ant alkūnių, prilipo prie žiūronų. Jis išgulejo nejudėdamas keletą minučių, paskui perdavė juos man, sakydamas:

-Esu įsitikinęs, kad bent prieš mus esančiame ruože, į dešinę nuo šito galiūno medžio nėra nei vieno ruso. Pažiūrėk, kas dedasi į kairę nuo jo. Tavo akys geresnės už manąsias.

Savo akimis niekam nebuvau pasigyręs, tačiau draugai jau buvo spėję įsitikinti mano fenomenaliu regėjimu. Iš savo namų Radviliškyje, be jokių žiūronų, matydavau ne tik ant stiklo fabriko įtaisyto perkūnsargio vielą, bet ir ant jos nutūpusį žvirblį. Iki stiklo fabriko buvo du kilometrai. Prigludau prie okuliario ir sustingau. Po keletos minučių Šerkšnas paklausė:

- Na, kaip?

- Manau, kad pomiškyje nėra nei vieno kareivio. Kapitonas, tikriausiai, įsakys užimti placdarmą tyliai, be šūvio.

-Tikriausiai. Tyla šiuo metu yra geriausias mūsų ginklas.

Mums besikalbant danguje pasirodė kukurūzninkas. Jis skrido vakarykščiu maršrutu, išilgai upės. Vyras kaip galima arčiau prisitraukė prie krūmų. Nuskridus avivagiui, iš lūpų į lūpas atėjo įsakymas pasiruošti šturmui. Atidengti ugnį leista tik tuo atveju, jei pasipiltų šūviai į mus. Pirmasis perbėgti tiltą privalėjo Gorkio skyrius ir, manau, jog niekas jam nepavydėjo. Šturmuoti tiltą ir užimti placdarmą be šūvio galima bandyti nebent naktį. Dieną

tokie dalykai daromi tik po škalvinės ugnies priedanga. Be to, seni kareiviai tokiais atvejais bėgdami akiai šaudė į galimus taikinius priekyje, tokiu būdu patys prisidengdami nuo taiklių priešų kulkų. Dabar mums reikėjo laikytis kuo didžiausios tylos, todėl visi suprato, kad kokią riziką tenka eiti Gorkio vyrams. Netikėtai priešų automatų serija būtų nuskynusi juos, lyg dalgiu. Nors prieš šturmą kitoje upės pusėje augantis pomiškis pro žiūronus buvo rūpestingai išžvalgytas, tačiau garantuoti, kad jame nėra rusų kareivių, niekas negalėjo. Atvirkščiai, vis dar nesulaukus grįžtančių Knaro vyrų, piršosi mintis, kad enkavedistai pastoję jiems kelią.

Mūsų laimei ir kitame Beržės krante rusų dar nebuvo. Perbėgę tiltą, sulindome gilyn į mišką ir vėl pasiruošėme gintis nuo nematomo priešų. Gulėjome ir klausėmės šiaurinėje miško pusėje kalenančių kulkosvaizdų ir trumpų automatų purtelėjimų. Buvo aišku, kad mūsų baudėjai rūpestingai šukavo mišką, akiai suvarpydami kiekvieną krūmą, nors juose nebuvo nei vieno partizano. Galimas dalykas jie norėjo išginti mus palaukėn ir todėl kėlė tokį triukšmą. Taip daro varovai medžioklės metu. Vienas skyrius su kulkosvaizdžiu paliko saugoti tiltą, o likusieji gavo progą atsipūsti. Kapitonas išsiuntė į visas puses žvalgus, nusišluostė nuo kaktos prakaitą ir tarė :

- Čia palauksime Knaro .

Jis atsisėdo ant žemės ir pradėjo tyrinėti planšetės išorinėje pusėje, po celiuloidine plėvele pakištą žemėlapi. Pagalvoti buvo apie ką. Pirmą kartą Rinktinė susidūrė su totaliniu miško košimu. Iki šiol partizanus persekiavo tik mobilūs NKVD daliniai, susidedantys vos iš kelių šimtų kareivių. Gavę žinią iš savo agentų apie partizanų stovyklos vietą jie visada stengdavosi apsupti ją. Partizanams pajutus pavojų ir laiku pasitraukus, enkavedistai negaišdavo laiko miško košimui, o tuoj pat leisdavosi persekioti, gerai žinodami, kad miško broliai su savimi nešiojasi tik ribotą šovinių kiekį.

Keista, bet Liaudiškių miške nebuvo matyti nei vieno ruso kareivio. Nei tilto prieigose, nei mūsų paliktoje stovykloje. Lapinas įlipo į medį ir dešimt minučių stebėjo pro žiūronus, tačiau nieko nepastebėjo. Neįtikėtina, bet buvo panašu, kad po stipraus susišaudymo rusai delsė forsuoti neužimtąją Beržės upės pakrantę.

Netrukus grįžo Knaras ir papasakojo, ką pastebėjo jo vyrai vakarinėje miško pusėje. Žinios buvo nekokios. Pasitraukimas į Legečių mišką buvo neįmanomas: toje pusėje knibždėjo daugybė rusų kareivių. Pasidalinę į dvi dalis, Knaro vyrai išžvalgė daugiau kaip dešimties kilometrų ruožą. Visur jie matė vieną ir tą patį vaizdą. Visur šimtai kareivių, laukiančių iš miško išbėgančių partizanų. Vieškeliu iš Legečių į Daugelaičius kursavo du šarvuoti automobiliai.

- Liūdni popieriai, - užbaigė Knaras savo pasakojimą.

Kapitonas kurį laiką tylėjo, paskui paliepė skyrininkams patikrinti kiek vyrai turi šovinių. Netrukus tai buvo padaryta ir paaiškėjo, jog kai kas bešaudydamas per daug įsismagina ir pamiršo, kad partizanams šoviniai brangesni už auksą. Blogiausia buvo su žvalgaus. Kapitonas susiraukė ir iš lūpų į lūpas perdavė įsakymą taupyti amuniciją.

Genys pasakė :

- Kol anoje upės pusėje nėra rusų, mes galime papildyti šovinių atsargas. Viena mūsų slėptuvė yra vos penkiasdešimt metrų nuo tilto. Siūlau nedelsiant nueiti į ją ir parsinešti šovinių nors kulkosvaidžiams. Kitaip gali būti rieta.

- Ar yra savanorių ?- paklausė kapitonas .

Į priekį išėjo Genys ir Karvelis .

- Kiek žmonių reikia jums į pagalbą?

Genys papurtė galvą ir pasakė :

- Eisime vieni du. Taip žymiai saugiau negu visam skyriui ar būriui. Jei krūmuose lindi užsimaskavę enkavedistai Jie leis mums praeiti, tikėdamiesi sulaukti likusių partizanų. Neblogai būtų Jei mūsų pusėje įsitaisytų dar vienas kulkosvaidis. Dėl viso

pikto .

- Gerai, - pasakė kapitonas . - Pavedu jūsų dispozicijon Vaupšos skyrių. Operacijai vadovauti skiriu puskarininkį Genį.

Kam neprisėjo miškuose kovoti su generolo majoro Pavelo Vetrovo NKVD IV-osios divizijos profesionalais, tas gali pagalvoti, kad Genio sumanymas buvo visai nepavojingas. Juk kitame upės krante nebuvo pastebėta nei vieno rusų kareivio. Tokiems primenu, jog mano aprašytose aplinkybėse niekada negalima tiksliai žinoti, kur slypi užsimaskavęs priešas. Miško košimo metu kiekvienas žvalgo žingsnis buvo panašus į ėjimą per užminuotą lauką. Genys ir Karvelis buvo nepaprastai drąsūs partizanai.

Tuo metu ilgai trukęs šaudymas Mažuolių miško šiaurinėje dalyje nutilo . Tyla viešpatavo ir Liaudiškių miške .

- Enkavedistai sugulė poilsio,- pasakė kažkuris. - Kaip manote , gal ir mums vertėtų pasekti jų pavyzdžiu ?

Vyrai tik šyptelėjo. Juoktis niekam nesinorėjo. Knaras tik sumurmėjo :

- Pamiegosim pas poną Dievą aname pasaulyje, kai rusų kulkos suvarpys mūsų vidurius ...

Dagilis išmetinėdamas tarė:

- Jau geriau tegul pataiko į galvą, bet ne į pilvą.

Staiga miško tylą perskrodė automatų serijos. Tą pačią sekundę prabilo abu mūsų kulkosvaidžiai, įsitaisę prie tilto. Kulų zvimbimo nesigirdėjo, todėl atsikėlę sužiurome upės pusėn. Deja, nieko neišvydome. Šūviai tęsėsi nedaugiau penkiolikos sekundžių, paskui vėl stojo tylą. Labai norėjosi sužinoti, kas atsitiko su Geniu ir Karveliu, tačiau prisėjo pakentėti, nes neturėjome teisės palikti savo postų .

Netrukus pas kapitoną atėjo tilto apsaugai vadovavęs jo adjutantas Algis ir papasakojo dėl ko įvyko šitas susišaudymas. Tuo metu, kai Genys su Karveliu baigė pereiti tiltą, pasigirdo automatų serijos. Kas pirmieji atidengė ugnį,

nežinia. Greičiausiai tai padarė Genys su Karveliu, pastebėję krūmuose užsimaskavusią pasalą. Mūsų kulkosvaidžiai prabilo tą pačią sekundę. Aiškiai matėsi, kaip krito krūmų lapai. Genys su Karveliu nebandė grįžti atgal, o šaudydami metėsi pirmyn. Perbėgę tiltą, jie nušoko žemėn ir dingo miške .

- Gaila vyrų, - atsiduso kapitonas. - Kaltas, kad leidau rizikuoti.

- Amžiną atilsį duok jiems, Viešpatie! - pasakė Šerkšnas ir persižegnojo.

Kiti tylėjo. Kapitonas vėl įniko į žemėlapi ir kažką mąstė. Po kiek laiko tarė :

- Ilgiau čia pasilikti pavojinga. Reikia žygiuoti kitur. Pamėginsim apgauti čekistus.

Iš pradžių paėjome keliasdešimt metrų gilyn į mišką, paskui trimis voromis po 40 žmonių pasukome į šiaurę. Į tą pusę , kur visą pusdienį kaleno sunkieji kulkosvaidžiai. Iš pradžių šitoks kapitono sprendimas man pasirodė gana keistas, nes mesėjome tiesiai velniams į nagus. Tačiau netrukus suvokiau, kad tai gali būti pats geriausias varijantas. Enkavedistai iškratė kiekvieną krūmą ir, be abejo, nuėjo tolyn. Atgal į tą pačią vietą jie nebegriš. Vienintelis minusas buvo tas jog mes negalėjome žinoti, kokion pusėn nuėjo mūsų persekiotojai.

Matyt, kapitonas pasiklojė logika, kuri piršo mintį, kad baudėjai patraukė į vakarus. Rytinis Mažuolių miško pakraštys toks pelkėtas, jog žengiant su sunkiaisiais kulkosvaidžiais buvo galima nususukti sprandą. Mes slinkome per kupstus ir kemsynus neskubėdami, palaukdami kol žvalgai išžvalgys pasirinktą maršrutą. Porą kartų teko sustoti ir ieškoti prieglaudos nuo virš galvų pasirodžiusio kukurūzniko. Visa laimė Jog kiekvienas ant galvos buvo prisitaisęs po keletą didelių paparčio “vėduoklių”. Čia miškas buvo retas ir nupiepęs .

Po kiek laiko, sušlapę ir suprakaitavę, pasiekėme “sausąją savaną”. Priekyje tyvuliavo kilometro pločio dykra, priaugusi

lieknųjų viksvų ir žmogaus ūgio nendrių. Tik kur ne kur stypsojo nususe medeliai. Mes susėdome šitos “savanos” pakraštyje, o žvalgai, radę nedidelį takelį, nuėjo juo pirmyn. O vakaruose, ten kur baigėsi dykra, vėl pasigirdo šaudymas. Mums tebuvo du keliai: pirmyn arba atgal. Visus nemaloniai nuteikė žmogaus ūgio nendrės: kiekvienas žinojo, kad jos auga dažniausiai nepraeinamose pelkėse. Todėl labai nudžiugome kai sugrižę žvalgai pranešė, jog už griovio “savaną” galima pereiti net nesuslāpus kojų. Iš kapitono veido buvo matyti jog jis labai patenkintas šitokiomis žiniomis. Iš lūpų į lūpas buvo perduotas įsakymas eiti per “savaną” vorele po vieną, pramintu takeliu. Nei žingsnio į šalį.

Netrukus visi 120 vyrų pasislėpėme aukštoje žolėje. Ten, kur ji buvo žemesnė, ėjome susikūprinę. Mūsų laimei, šlapias takas buvo tik iki nedidelio griovio, per kurį buvo permestas medžio kamienas. Toliau galima buvo eiti nesiskundžiant. Karštos ir saulėtos dienos, kurios tęsėsi nuo pat ankstyvo pavasario, išdžiovino pažliugusius plotus. Durpių danga buvo panaši į išsunktą kempę. Pačiame “savanos” viduryje netikėtai aptikome plačią brydę. Drėgnoje žemėje matėsi daugybė šviežių, kareiviškais batais įmintų pėdsakų. Viksvos ir nendrės buvo taip išguldytos, tarsi būtų pravažiavęs tankas. Kapitonas įsakė sustoti ir pasiuntė žvalgus šitąją brydę tolyn į vakarus, ton pusėn, kur girdėjosi šaudymas. Jie netrukus sugrižo. Po to, visi paėjome enkavedistų pramintu taku ir sulindome į nendres brydės pakraščiuose.

Vargu ar šiandien atsekčiau tą vietą, kur, tupėdami tarp aukštų viksvų, laimingai sulaukėme saulės laidos. Nelabai malonu buvo sėdėti ant drėgnos žemės, nors kiekvienas susirišome po nedidelį nendrių kūlelį. Bet tai tik viena bėda. Kur kas didesnė buvo uodai, akliai ir dar kitokie vabzdžiai. Jie įnirtingai puolė mus, tarsi norėdami išginti iš savo valdų. Gynėmis nuo jų, kaip įmānydami, nepasikeldami iš vietos, nes

visai netoli tratėjo automatai. Tik pavakarėje nutilo intensyvus šaudymas ir “savanoje” įsiviešpatavo tylą.

- Čekistai pavargo ir išalko, - pasakiau Šerkšnui. - Laikas būtų ir mums šiek tiek užkristi.

Šerkšnas nieko neatsakė. Kiekvienas iš mūsų duonmaišyje turėjo po gabalą duonos, lašinių arba dešros, tačiau niekas nevalgė be komandos. Visi žinojo, kad enkavedistų šunys turi nuostabią uoslę ir duonos arba dešros kvapą gali užuosti iš už šimto metrų. Tiesą pasakius, valgis šiandien niekam nerūpėjo, tačiau visi nudžiugome, kai kapitonas davė įsakymą pasistiprinti, nes mūsų laukias ilgas ir sunkus žygis. Niekas nesiteiravo, kur eisime, nes kiekvienas gerai žinojome, kad tokiais atvejais faktišką maršrutą nurodo aplinkybės.

Visi buvome įsitikinę, jog kapitonas nutarė ištrūkti iš apsupto miško. Naivu būtų buvę manyti, kad enkavedistai išvažiuos iš čia nieko nepešę. Generolai neleis. Jie nepasitrauks iš šio miško, kol nesunaikins mūsų Rinktinės. Išsigelbėti buvo galima tik suradus mažiau saugomą ruožą, išėjus niekieno nepastebėtiems ir per naktį nutolus kokią 20 kilometrų. Prasmukti Baisogalos ar Šeduvos link neįmanoma. Žiūrint į nedidelį mokyklinį Lietuvos žemėlapi rodėsi tik viena reali galimybė - bandyti prasimušti į Butkių mišką. Tačiau kapitonas vargu ar pasirinks tokį variantą. Rinktinėje nebuvo nei vieno žmogaus, gyvenusio Šiaulėnų - Tytuvėnų ir Šaukoto trikampyje. Be informacijos iš vietinių gyventojų tokiam dideliame partizanų junginiui pasprukti niekieno nepastebėtam praktiškai neįmanoma. Keliai ir net takeliai parodyti topografiniuose Lietuvos kariuomenės žemėlapiuose, deja, nei viename iš jų nepažymėti NKVD informatoriai... Šeduvos ir Rozalimo valsčiuose mes žinojome kiekvieną vienių, kuri būtina aplenkti taip, kad šunys nesulotų. Savo ir šitokių silpnavalių gyventojų labui...

Pasistiprinę ir iš gertuvių apmalšinę troškulį, patraukėme enkavedistų palikta bryde į mišką. Niekieno neužkabinti perėjome

jį ir išsiskleidėme palaukėje. Kol dar buvo šviesu, reikėjo išžvalgyti priešais esantį lauką ir pasirinkti vietą, kur sutemus būtų galima saugiai išeiti. Didesnė pusė vyrų išsiskleidė grandine, susirado patogias pozicijas ir ėmė stebėti priekyje žaliuojantį lauką. Šerkšno grandį kapitonas paskyrė prie štabo, nes jame nebuvo kulkosvaidžio. Tokiu būdu mūsų trijulė pirmoji galėjo sužinoti apie vadovybės priimamus sprendimus.

Ištūnojome prigludę prie žiūronų okuliarų iki pat tamsos. Mes privalėjome neapsirinkant nustatyti ruožą, pro kurį galima buvo prasmukti ir neužmaklinti ant palikto rezervo. Visą dieną mus globojęs angelas sargas padėjo ir šį kartą: mes pataikėme į reguliarios kariuomenės saugomą barą. Prasmukti pro IV-osios NKVD divizijos profesionalus, tikriausiai, būtų buvę žymiai sunkiau. Reguliarios armijos kareiviai savo postuose stovėjo stati, vaikščiojo nesislėpdami. Išėjimui iš miško pasirinkome nušienautą pievą, nusietą žaginiais. Ėjome trimis saujomis, po 40 žmonių kiekvienoje, nesibaimindami palikti pėdsakų, laikydamiesi akies ryšio. Kai sargybiniai paleisdavo į viršų raketas, suguldavome ir palaukdavome, kol jos užges. Stengėmės eiti be triukšmo, neskubėdami, nors iš už horizonto išlindusi mėnulio delčia pasiutusiai greitai kilo dangaus skliautu.

Išėjome iš miško laimingai ir patraukėme tolyn pirmu pasitaikiusiu keliuku. Pats Viešpats Dievas čia jį nutiesė. Neįsivaizduoju, ką būtume darę, jei priekyje būtų pasitaikę rugių laukas arba vasarojus? Mes privalėjome pasprukti nepalikdami pėdsakų... Slinkome tolyn nuo miško aplenkdami sodybas, kad nepažadintume šunų, kad nepastebėtų vienikiemių gyventojai. Nutolę gal kokį kilometrą, palikome pasalą, o nuėję dar šimtą metrų sugulėme. Reikėjo įsitikinti, ar iš tikrųjų niekas mūsų nepastebėjo ir ar neseka kas nors iš paskos. Tik įsitikinę jog uodegos nėra, sparčiu žingsniu patraukėme tolyn, Sulinkių pelkės link. Kitos išeities nebeliko, nes išėjimas iš miško pareikalavo per daug laiko ir svajoti apie Butkių mišką

jau buvo nerealu.

Tačiau, kai priekyje jau matėsi Radviliškio - Šiaulėnų vieškelio pralekiančių mašinų šviesos, kapitonas padarė lanką ir pasuko beveik tiesiai atgal. Buvo aišku, jog jis atsisakė Sulinkių pelkės pakraštyje augančių krūmų prieglobstis. Šimto dvidešimties vyrų būriui jie buvo nepatikimas prieglobstis. Jokios galimybės pasitraukti. Kurėjome, išskyrus štabą ir patį kapitoną, niekas nežinojo. Mes tik jautėme Jog žygiuojame į rytus, neseniai palikto miško link. Tą liudijo ir mėnuo, kabantis mums iš kitos pusės, ir kompas rodyklės fosforu nudažytas trikampėlis ant mano kairiosios rankos riešo. Negalėjau atsikratyti pasitusiai nemalonaus jausmo: man rodėsi, jog darome beprotystę. Išsigelbėti galėtume tik atsidūrę kuo toliau nuo enkavedistais knibždančios pamiškės! Manau, jog ir kiti vyrai jautė kažką panašaus. Niekas neprieštaravo tik todėl jog Rinktinėje viešpatavo geležinė drausmė.

Rytuose jau pradėjo rodytis pirmieji aušros požymiai, kai mes pasiekėme dvi plyname lauke stovinčias daržines. Viena juodavo kairėje siauručio lauko keliuko pusėje, kita - dešinėje. Tarp jų buvo koks 400 metrų atstumas. Nepriėję prie jų pusšimčio metrų, susėdome ant keliuko, o žvalgai nuėjo daržinių link. Jos pasirodė esančios visiškai tuščios, jei neskaityti viename gale sukrautų šiaudų. Pasidalinome per pusę ir tyliai, lyg šešėliai sulindome į šitas daržines. Šeši skyriai į vieną, likusieji šeši - į kitą.

Tai buvo pasiutusiai rizikingas sumanymas, bet kitos išeities neturėjome. Sulindome į daržines taip tyliai jog atokiau esančiose sodybose neamtelėjo nei vienas šuo. Pasidalinome vandens likučiais gertuvėse, tiksliau suvilgėme sukepusias lūpas ir kaip mat sumigome. Niekas neužsirūkė, niekas neuždegė degtuko, niekas nepašvietė kišeniniu žibintuvėliu. Tik ties plyšiais daržinės sienose pasiliko budėti sargybiniai, įsmeigę akis į rytmečio prieblandą.

Kai atėjo mano eilė budėti prie plyšio tarp statmenai sukaltų

lentų daržinės frontone, saulė jau buvo gerokai pakilusi virš miško, kuris man pasirodė bauginančiai arti. Sprendžiant iš akies iki jo tebuvo ne daugiau poros kilometrų. Kad į rytus nuo daržinės buvo tas pats miškas, liudijo ištisiniai maksimų kalenimai. Miško valymas tęsėsi, nors mūsų Rinktinės ten nebebuvo. Už poros kilometrų nuo čia vyko įnirtingi mūšiai, sproginėjo granatos, o šūvių serijos susiliedavo į vientisą kakafoniją. Ore be paliovos skraidė du kukurūznikai. Nemažesnės kovos vyko ir trečiąją dieną, tik nežinia su kuo taip įnirtingai kovėsi enkavedistai. Mūsų žiniomis šituose trijuose miškuose, apart mūsų, galėjo būti dar trys - keturios vietinių partizanų grupelės. Pavojaus metu, jie paprastai išsislapstydavo patikimose slėptuvėse, todėl tik stebėtis reikėjo klausantis trečią dieną vykstančių mūšių.

Tose daržinėse ištūnojome dvi paras. Šeimininkas pastebėjo "svečius" tik pirmosios dienos vakare, su vienkinkiu vežimu atvažiavęs pakratų. Jis nustebo išvydęs šešiasdešimt ginkluotų vyrų, bet neišsigando. Iš mūsų aprangos ir ginklų jis iš karto suprato kas mes tokie ir pats pasisiūlė atvežti vandens bei maisto. Šitokių ūkininkų per visus partizanavimo metus teko sutikti ne vieną ir ne du. Juos prisiminus, visada maloni šiluma užlieja krūtinę. Tik stebėtis reikėjo, kiek daug jie sudėjo aukų ant Tėvynės aukuro, nebijodami žiaurių represijų už pagalbą partizanams, nebijodami mirti ar atsidurti Sibire. Po geros valandos jis atvežė mums visą bidoną karštos sriubos ir didžiulį kibirą mėsos. Nors ir labai išalkę, mes stengėmės nepažeisti etiketo ir kantriai laukėme, kol pavalgys arčiau bidono esantys draugai. Šeimininkas atsiprašinėjo, kad neturi tiek daug lėkščių ir šakučių ir vis ragino valgyti. Jo žmona jau užkaitusi dar vieną puodą. Gerasis ūkininkas kalbėjo :

- Pats Viešpats Dievas pakuždėjo vakar iškepti duoną. Tokie sveteliai pas mane dar nebuvo atsilankę !

Nereikia, tur būt, pasakoti su koku apetitu po dviejų

dienų pasninko valgėme šviežią kaimišką duoną ir srėbėme karštą sriubą. Šerkšnas pasakė man :

-Dabar pats matai, kad yra Dievas. Žemė didelė ir Jis ne visada pastebi, kas dedasi joje, bet šį sykį pamatė !

Aš supratingai patylėjau. Keista buvo tik, kad jis nepastebėjo šituose žodžiuose piktžodžiavimo .

Kitą dieną po pietų šūviai miške nutilo ir daugiau nebeatsinaujino. Kukurūzninkai taip pat kažkur nuskrido ir nebepasirodė. Buvo panašu į tai jog miško košimas baigėsi. Per dvi su puse dienos tuos nedidelius miškelius galima buvo pereiti po keletą kartų. Daržinės šeimininkas pakinkė arklį ir pasiuntė paauglį sūnų į Legečius pasižvalgyti po apylinkes. Jis grįžo temstant pilnas pasididžiavimo, kad pavestą užduotį atliko su kaupu. Žinios buvo džiuginančios: rusai iš daugumos kaimų jau buvo išvažiavę, o Legečiuose buvo likę vos pora šarvuotų automobilių .

Temstant kapitonas pasiuntė du žmones į gretimą daržinę su įsakymu visiems ruoštis žygiui, o po pusvalandžio kompaktiška vora jau žygiavome į rytus. Ėjome nesibaimindami galimų šnipų: tokį didelį ginkluotų vyrų būrį jie būtų palaikę besitraukiančiu rusų daliniu. Žygiavome man nežinomais keliukais, nes šitose apylinkėse anksčiau neteko pabuvoti.

TURINYS

Kūrybinio nerimo aidai (pratarmė).....	3
<u>Petras Averka</u>	4
Varnai pavasarį nešė.....	6
Motina.....	9
<u>Kęstutis Balčiūnas</u>	14
Eilėraščiai	15
<u>Vytautas Cinauskas</u>	22
Eilėraščiai	22
<u>Danutė Černiauskienė</u>	27
Eilėraščiai	28
<u>Edmundas Deveikis</u>	32
Miniatiūros	33
Iš “rojaus” statytojų galerijos.....	40
Gabalėliai (iš eiliuoto rankraščio).....	49
<u>Juozas Grušys - Žilvinis</u>	53
Eilėraščiai.....	55
Vienos baudžiamosios bylos pėdsakais.....	67
<u>Vincentas Gurskis - Šarūnas</u>	77
Sąžinė	78
Jausmai.....	83
Ažuolynės novelė.....	88
Priešo pinklėse.....	93
Eilėraščiai, monologas.....	103
<u>Vincas Korsakas - Našlaitis</u>	112
Eilėraščiai.....	114
Praeities klaida.....	125
<u>Stasys Laucius - Laucevičius</u>	129
Eilėraščiai ir monologai.....	130
<u>Vytautas Pačinskas</u>	140
Eilėraščiai	144
<u>Regina Baužaitė - Parnarauskienė</u>	152

Eilėraščiai.....	153
<u>Juozas Šiaučiulis - Šilėnas</u>	173
Kelias, paženklintas krauju.....	174
Eilėraščiai.....	192
<u>Vytautas Vainėikis</u>	196
Eilėraščiai.....	197
<u>Vladas Vyšniūnas</u>	199
Ugnies krikštas.....	200

Va 303

VARPO DŪŽIAI, Laisvės kovų dalyvių kūrybos antologija. Vilnius. 2001

Keturiolikos autorių kūrybos fragmentai, atspindintys lietuvių gyvenimą, kovą okupacijos metais.

VARPO DŪŽIAI

Sudarytojas Vincas Gurskis

Viršelį ir tekstą maketavo Vydūnas Gurskis

Leidėjas - Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga
"Varpo" priedas. SL 2209. 14,1 sąl. sp. lanko
Tiražas 500 egz.

Spausdino Vilniaus I-sios politechnikos
mokyklos spaustuvė, Pamėnklanio 11, 2000 Vilnius
Užsakymo Nr. 44

ISBN 9986-9072-1-7